

MEMORIA

revista gândirii arestate

Editată de **FUNDAȚIA CULTURALĂ MEMORIA**
sub egida Uniunii Scriitorilor din România
Fondator BANU RĂDULESCU

Calea Victoriei 133 - București 1 - 71102 - România Telefon: (40) 1/659 6563 - Fax: 659 6563,
<http://bic.romlit.ro/memoria.htm>; E-mail: memoria@bic.romlit.ro

Nr. **34** (1/2001)

COLEGIUL DE REDACȚIE

MIRCEA CARP
GHEORGHE DEREVENCU
MIRCEA DINESCU
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ
ION DRESCAN
MICAELA GHÎȚESCU
SERGIU GROSSU
VIRGIL IERUNCA
ION IOANID
MONICA LOVINESCU
ADRIAN MARINO
ALEXANDRU PALEOLOGU
ION ȚURCANU
ION VIANU

Ilustrăm acest număr cu reproduceri din opera artistului Constantin Brâncuși, de la a cărui naștere se împlinesc 125 de ani.

- s-a născut la 19 februarie (2 martie) 1876 în cătunul Hobîța, com. Petrișani, Tg. Jiu, jud. Gorj, din părinți Nicolae și Maria, și a avut cinci frați și o soră;
- după ce urmează școala primară la Peștișani și Brediceni, pleacă – după moartea tatălui (1885) la Tg. Jiu, ca ucenic la o boiangerie, iar apoi, la Slatina lucrează ca băiat de prăvălie;
- la 1 septembrie 1894 se înscrie la Școala de arte și meserii din Craiova, devenind bursier intern al școlii; în 1896 este admis la specializare la secția de sculptură în lemn; în vacanță (1897) se angajează la Viena la o fabrică de mobilă, secția de prelucrare artistică;
- la 28 septembrie 1898 absolvă cu succes Școala de meserii și se înscrie la Belle Arte din București, având ca profesori pe sculptorii Ion Georgescu și Vladimir Hegel;
- la 18 octombrie expune în Parcul Bibescu din Craiova, la Expoziția regională, bustul lui Gh. Chitu, prima sa manifestare publică; la 3 decembrie obține o mențiune onorifică la Belle Arte pentru *Bust antic* (azi în Muzeul de Artă din Craiova);
- la 30 iunie 1900 obține medalie de bronz pentru *Capul lui Laocoon*, mențiuni pentru *Studiu*, *Cap de expresie*, *Studiu după natură*; medalie de bronz pentru *Ecorșeu*;
- în 1902 absolvă Școala de Arte Frumoase și își face stagiul militar în termen redus; la Craiova execută portretul în ghips al lui Ion Georgescu-Gorjan, iar pentru spitalul Militar din București bustul în bronz al generalului dr. Carol Davila;
- în 1904, ajuns la Paris cu o bursă de studii de 600 lei, este admis la Școala Națională de Arte Frumoase, în atelierul de sculptură al lui Antonin Mercié, unde realizează *Capete de copii*; face parte din cercul de studenți români în care mai erau George Enescu, Traian Vuia, Aurel Vlaicu, H. Coandă, N. Dărăscu, C. Ressu, Duiuiu Marcu ș.a.;
- în ianuarie 1907 este primit în atelierul lui Auguste Rodin, pe care îl părăsește după câteva luni rostind celebrele cuvinte: „Sub umbra unui stejar nu poate crește iarbă”; o dată cu aceasta, părăsește modelajul tradițional, lucrând direct în piatră, când realizează lucrări în noul spirit: *Sărutul* și *Cumințenia Pământului*; acum are atelierul în str. Montparnasse 54 și i se comandă monumentul funerar *Rugăciunea* pentru mormântul lui Petre Stănescu din Buzău;
- expune la diferite expoziții, cunoaște personalități ca Matisse, Modigliani (cu care se împrietenește), Max Jacob ș.a.; primește, alături de D. Paciurea, premiul II pentru sculptură; colecționarul A. Simu îi cumpără lucrarea în marmură *Somnul*, expune la Salonul de toamnă de la Paris;
- în 1910-1914 realizează *Domnișoara Pogany*, *Pasărea Măiastră*, *Noul născut*, *Cariatida* și *Fiul risipitor*, expune în SUA în cadrul diferitelor saloane din New York, Chicago, Boston, și în continuare la München, Londra, Paris; Praga;
- în 1916 realizează prima *Coloana a sărutului*;

1 ANUL BRÂNCUȘI
Nina Stănculescu
Sărutul brâncușian – Poarta cerului
pg. 4-6

Sorana Georgescu Gorjan
Memoria Coloanei infinite
pg. 8-12

Petre Popescu Gogan
Brâncuși – Trei momente la Academia Română
pg. 14-18

2 ISTORIA FURATĂ
Gheorghe Brătianu
Moldova
pg. 20-33

3 AMINTIRI DIN LOCURILE MORTII
Gheorghe Penciu
Târgu Ocna, Bastilia sanitară a României
pg. 36-41

Ion I. Nistor
Amintiri din închisoare
pg. 43-51

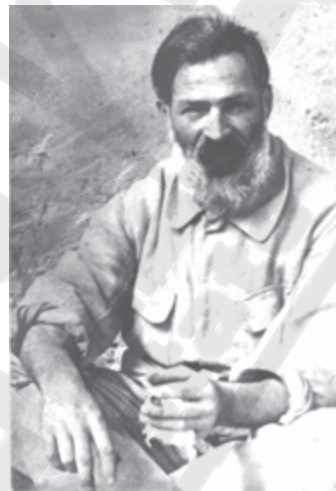
4 LITERATURA DE DUPĂ SÂRMA GHIMPATĂ
Aurelian Bentoiu
Poezii din închisoare
pg. 52-53

5 GEOGRAFIA DETENȚIEI
pg. 54-55

6 MEMORIA BISERICII ROMÂNE
Georgeta Pop
Amintiri despre tata, un preot ortodox
pg. 57-59

Sylvaine Guinlet-Lorinet
Bisericile din România în anii cincizeci, văzute de la Vatican
pg. 62-69

- MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC** **7**
- Mircea Carp**
Patru decenii gazetar la „Vocea Americii” și „Europa liberă” pg. 71-80
- în 1918 se stabilește în atelierul din Impasse Rosin 8 din Paris și realizează prima versiune a *Coloanei infinitului* (din stejar);
  - în 1919 moare mama artistului și el realizează *Pasărea în spațiu*;
- MARI PERSONALITĂȚI DESPRE REGIMUL COMUNIST DIN ROMÂNIA** **8**
- Roland Barthes**
Un raport secret pg. 82-86
- în 1921, călătorește în Italia, Grecia și Turcia, trece prin Constanța, ajunge la Praga, Bruxelles și în Corsica;
- MEMORIA VECINILOR NOȘTRI** **9**
- Dumitru Balan**
O carte-document din pagini carcerale pg. 88-93
- în 1923 este decorat cu „Steaua României”, execută *Socrate* și expune la New York;
  - în 1927 este prezentată la București *Pasărea măiastră*; iar în iunie expune la Paris *Pasărea în spațiu*, în 1928 expune la Moscova, la Muzeul de Artă Modernă, iar Lunacearski scrie că „Brâncuși este un maestru minunat”;
- BIOGRAFII CENZURATE** **10**
- Sergiu Grossu**
O victimă a comunismului: Alexandru Bruteanu pg. 95-101
- în 1931 este decorat, la propunerea lui N. Iorga, cu ordinul „Meritul cultural pentru arta plastică”;
- MEMORIA TEATRULUI ROMÂNESC** **11**
- Sorana Coroamă-Stanca**
În amintirea actriței Tatiana Popa pg. 103-104
- Mircea Stănescu**
Istorie, memorie și practică în editarea lui Petre Pandrea pg. 106-120
- în 1937 vine în România, unde lucrează la terminarea *Coloanei fără sfârșit* și *Porții sărutului* de la Tg. Jiu;
  - în 1938 (august) termină *Coloana fără sfârșit* și montează *Masa tăcerii* inaugurate în octombrie;
  - în anii următori participă la numeroase expoziții și saloane în diferite țări ale lumii, desfășurând totodată o bogată activitate creatoare;
  - în 1952 este naturalizat, la cererea sa, ca cetățean francez; în aprilie 1965 Brâncuși își redactează testamentul, prin care lasă Muzeului Național de Artă Modernă din Paris lucrările sale aflate în atelier;
  - în 16 martie 1957 Brâncuși moare la Paris și este înmormântat la 19 martie la cimitirul Montparnasse.
- MEMORIA TINERETULUI ROMÂN** **12**
- Dan Alecu**
Rezultatele școlii pg. 122-131
- BIBLIOTECA MEMORIA** **13**
- pg. 132-135
- MEMORIA ÎN PREZENT** **14**
- pg. 136-139
- UNDE SUNT CEI CARE NU MAI SUNT** **15**
- Catalog litera A* pg. 140-142
- ÎN CĂUTAREA OMULUI PIERDUT** **16**
- pg. 143
- Legenda fotografiilor:
 Coperta I – *Pasăre în spațiu*; Coperta IV – *Poarta sărutului*; pag. 7 – Imagine din atelier; pag. 13 – *Domnișoara Pogany*; pag. 18 – *Prințesa X*; pag. 19 – *Coloana fără sfârșit*; pag. 34-35 – *Masa tăcerii*; pag. 42 – *Cap de copil*; pag. 56 – Monumentul funerar al lui Petre Stănescu cu *Rugăciunea*, Buzău; pag. 60-61 – *Muză adormită*; pag. 70 – *Domnișoara Pogany*; pag. 81 – Brâncuși la lucru; pag. 87 – *Poarta Sărutului*; pag. 64 – *Aleea Scaunelor*; pag. 101 – *Domnișoara Pogany*; pag. 102 – *Sărutul*; pag. 105 – *Negresa blondă*; pag. 120 – *Tors de tânără*; pag. 121 – Ansamblul monumentelor de la Tg. Jiu.

2001 – ANUL BRÂNCUȘI

NINA STĂNCULESCU

Sărutul brâncușian – Poartă a Cerului

Acel *Fragment de capitel* expus la Salonul de toamnă al Tinerimii Artistice din 1910, reprezentând bustul unei perechi îmbrățișate, într-un cub monolitic, și rămas ulterior sub denumirea de *Sărutul* (ca și în cele mai multe dintre variantele sale), a apărut în atelierul brâncușian în cadrul celor trei opere din 1907 denumite de Petru Comarnescu „ale cotiturii”, alături de *Cumintenia pământului* și *Rugăciunea*. Nu mai puțin încifrat și descumpănitor ca structură decât *Cumintenia*, și cu o sorginte la fel de necunoscută ca și a acesteia, Brâncuși l-a considerat, pe el îndeosebi, „Drumul Damascului” în creația lui, și spre deosebire de *Cumintenie*, pe el l-a reluat în numeroase variante toată viața, până la acea sinteză ultimă din 1945 intitulată *Piatra de hotar*, și chiar îl va schița uneori pe cărți de vizită, file de album, scrisori, ca o „îndrăgită ideogramă, ce se confundă cu un adevărat blazon”, după cum remarcă Barbu Brezianu.¹

Manifestare expresă a unei afecțiuni umane, gestul sărutului a constituit o temă amplu abordată în arta universală și nu neapărat numai cu un conținut erotic. Giotto l-a prezentat în două fresce de la Capela Scroveani din Padova: *Sărutul lui Iuda* și *Întâlnirea la Poarta de Aur* dintre Sf. Ioachim și Sf. Ana, părinții Maicii Domnului, la aceasta din urmă mâinile schițând un gest de apropiere întrucâtva asemănător celui din *Sărutul* lui Brâncuși. Într-un volum dedicat *Sărutului* lui Brâncuși, Sidney Geist s-a complăcut cu vizibilă încântare să scormonească și să prezinte diferite imagini de sărutări din decursul istoriei, într-o întreprindere evident neexhaustivă și nici măcar suficientă de a se trage unele concluzii.² Ca un summum al reprezentării acestui gest în artă, în acel moment, se considera *Sărutul* lui Auguste Rodin, din 1886, titanul care, cu o forță uriașă, „a putut să încheie, dintr-o lovitură, academismul fad care trona asupra sculpturii de atâta vreme”, cum a spus Michel Seuphor.³ Sărutul rodinian era compus dintr-o încântătoare unduire și armonie de linii curbe, de plinuri și goluri, descrise de trupurile unei tinere perechi, într-o atmosferă de vrajă și poezie. *Sărutul* lui Brâncuși se deosebește însă puternic de orice reprezentare de până atunci, a lui Rodin sau oricare alta. Reluând casta reprezentare a *Cuminteniei* într-o pereche-bust de vârste și trăsături nedefinite, cu trupuri și fețe contopite monolitic, opera devine simbol de trăinicie și nedespărțire. Este o reprezentare pregnantă a unei iubiri ce depășește clipa, înscriindu-se dincolo de tot farmecul acesteia, într-un gest menit eternității. Vlahuță, care în cronica lui din decembrie 1910, în „Universul”, la cele două lucrări trimise în acel an de Brâncuși la Saloanele Tinerimii: *Cumintenia* și *Fragment de capitel*, îl admonestează dur pe Brâncuși fiindcă „s-a despărțit de lumea și de vremea noastră” căutându-și modele la „naivii cioplitori de idoli de acum 4000 de ani în urmă din câmpiile Tigruului”, recunoaște totuși că în a doua lucrare e vorba de „o îmbrățișare dincolo de moarte, în lumea cea fără de timp, întru veșnicie”.⁴ Și în opoziție cu critica ce i s-a adus în genere, ca fiind o lucrare rece, împietrită, lipsită de orice

senzualitate, Sidney Geist, într-un volum ce-mi pare mai puțin cunoscut: *Délicatesse de Brancusi*, se lasă cotoplit de un entuziasm debordant tocmai pentru calități pe care alții i le-au refuzat: „*Sărutul* conține într-adevăr toată iscusința, inteligența artistului, toată dragostea lui pentru piatră și pentru cioplirea directă, gustul lui pentru primitiv, darul său pentru simbolic, pentru sensul povară a formei. A fost creat cu dragoste de frumos, de femeie, de el însuși...” etc.⁵

Oricum, pentru Brâncuși, cum știm, *Sărutul* a însemnat „Drumul Damascului”, referindu-se bineînțeles la revelația lui Saul din Tars pe acest drum, care l-a transformat în Apostolul Pavel. Brâncuși nu a explicat paralela pe care a făcut-o; s-a considerat în genere că e vorba de faptul că din acel an Brâncuși a părăsit mimesis-ul tradiției occidentale, îndreptându-se tot mai intens spre ceea ce el numea „intrarea în realitatea adevărată, în singura realitate valabilă”⁶. De asemenea, cioplirea directă a devenit modalitatea tehnică dominantă în creația sa. Având însă în vedere că e vorba de lucrarea *Sărutul*, care alătură până la contopire două alterități, îndepărtând orice distanță dintre ele, nu este poate hazardat să remarcăm că este, totodată, și prima manifestare directă, tranșantă a iubirii ca atare, ce avea să devină preponderentă în mai tot ce a lucrat. Astfel, a înghebat treptat Templul iubirii, pe care l-a visat poate din 1907, numind *Sărutul*, *Fragment* de capitel și pe care l-a realizat apoi, mai întâi, prin atelierul său, după cum l-a resimțit Carola Giedion, Jean Cassou și alții, iar apoi, ca o culme, prin Ansamblul de monumente de la Târgu Jiu pe care însă nu a mai ajuns să-l realizeze și la Indor, în India. Or, pe Drumul Damascului, Apostolul Pavel, la rândul lui, se convertise la doctrina prin excelență a iubirii, a iubirii până la jertfa de sine.

După 1907, *Sărutul*-bust va cunoaște o serie de variante, dintre care unele accentuând caracterul arhaic și încifrat (cel din col. *Diamond*, *Medalionul*), altele, dimpotrivă, rafinându-și trăsăturile până aproape de abstract. Dar în 1910, doctorul Solomon Marbê, văzând primul *Sărut* în atelierul brâncușian, îl alege pentru comanda monumentului funerar al Taniei Rașevskaia, care se sinucisese din dragoste. Brâncuși, de data asta, reluă *Cumintenia* în întregime, cu picioarele ei îndoite. Despre această operă, Brâncuși avea să-i spună sculptorului Bohdan Urbanowicz în 1956: „Am voit să pomenesc nu numai amintirea acestui cuplu unic, ci pe aceea a tuturor perechilor care s-au iubit pe pământ mai înainte de a-l părăsi”.⁷ Cu acest monument, iubirea capătă și calitatea de învingătoare asupra morții.

Însemnul acestui monument, scrijelit în piatră, schițat pe hârtie, ba chiar și pe un ou, ca încondeiere, își va găsi numeroase întrebuițări: soclu pentru *Tors de tânără* sau pentru *Dra Pogany*, sau iscălitură a lui însuși, ideogramă a iubirii ca sentiment larg cuprinzător. În paralel, în atelier încep să se înalțe o serie de pilaștri ai *Sărutului*, la care însemnul binecunoscut s-a abstractizat până aproape de nemiarecunoaștere, păstrând însă concepția dualului împreunat într-o unitate care deopotrivă contopește perechea și o lasă diferențiată.

Ambele variante, ideogramă și stâlp, vor fi îmbinate la *Poarta sărutului*, din cadrul Ansamblului de monumente de la Târgu Jiu, operă de culme a tuturor variantelor *Sărutului* de o viață întregă. Procesiunea ideogramelor *Sărutului* de pe lintoul Porții e susținută de cei doi stâlpi care reproduc tema într-o expresie abstractizată. Poarta aceasta, atât de încărcată de imagini ale *Sărutului* brâncușian, este monumentul median (urmat de Biserica Sfinților Apostoli) dintre *Masa tăcerii* (a comuniunii și a strămoșilor) și *Coloana fără sfârșit* ce se înalță într-o pulsație ritmică de la pământ la Cer. Astfel, în cadrul Ansamblului închinat eroilor de pe Jii, ca recunoștință față de dragostea lor jertfelnică pentru țară, *Sărutul* inițial se spiritualizează, în același timp sublimându-se și păstrându-se ca atare, depășind totodată o unică pereche. Pe traseul inițiat al desfășurării Ansamblului *Poarta*

sărutului amintește, nu numai formal, de marile porți cioplite ale gospodăriilor țărănești, dar deopotrivă și prin semnificația pe care acestea o au adesea: de Poartă a Cerului.

Insistența imagine comprimată a unei iubiri erotice nu contravine sensului spiritual pe care l-a căpătat, așa după cum poate cel mai frumos poem de dragoste al lumii în chiar senzualitatea lui, *Cântarea Cântărilor*, nu numai că face parte din canonul unei cărți sfinte, Biblia, ca text revelat, dar, în plus, exegeze deopotrivă iudaice și creștine (printre care Sfinții Părinți ai primelor secole) îl studiază în amănunțime, ca expresie prin excelență a Amоруlui Divin. Iubirea pământească rămâne temelia prin care și de la care se înalță sentimentele cele mai spiritualizate ale iubirii, până la cel mai înalt: al iubirii dumnezeiești, despre care Sfântul Maxim Mărturisitorul a spus, în secolul al VII-lea după Christos: „nimic nu e atât de mult în chipul dumnezeiesc ca dumnezeiasca iubire, nici atât de tainic și de înalt lucrător spre îndumnezeirea oamenilor.”⁸ Erosul antic a devenit agapé, fără a-și preschimba structura. *Coloana fără sfârșit* se poate înălța netulburată în ritmicitatea ei spre a uni pământul cu Cerul, rugăciune neîntreruptă. De unde și cuvintele Sfântului Apostol Ioan, în I-a Epistolă (IV, 7-8): „Prea iubiților, să ne iubim unii pe alții, căci iubirea este de la Dumnezeu. Și oricine iubește, este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cine nu iubește, n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire.”

Una dintre ultimele opere ale lui Brâncuși a fost *Piatra de hotar*, creată în 1945, ca răspuns la răpirea Basarabiei și urmând a fi așezată pe granița dintre frați, Coloană având de jur împrejur, pe soclu, trunchi și capitel, însemnul *Sărutului* binecunoscut, ea iradiază energia iubirii către toate colțurile lumii.

¹ Barbu Brezianu, *Brâncuși în România*, ed. a II-a, Ed. Academiei R.S.R., București, 1976, p. 208.

² Sidney Geist, *Brancusi/The Kiss*, Icon Editions, Harper&Row Publ. New York, Hagerstown, San Francisco, London (trad. în limba română Ed. Meridiane, București, 1982).

³ Michel Seuphor, *La sculpture de ce siècle*, Ed. du Griffon, Neuchâtel, Suisse, 1959.

⁴ Al. Vlahuță, *Cumintenia pământului*, Universul, 7 dec. 1910.

⁵ Sidney Gest, *Délicatesse de Brancusi*, Galerie de France, Éditions du Regard, Paris, 1985, p. 29.

⁶ Petru Comarnescu, *Brâncuși – mit și metamorfoză în sculptura contemporană*, Ed. Meridiane, București, 1972, p. 115.

⁷ Bohdan Urbanowicz, *Vizita mea la Brâncuși – decembrie 1956*, în vol. *Colocviul Brâncuși* (13-15 oct. 1967), Ed. Meridiane, București, 1968, p. 110.

⁸ Epistolele Sfântului Maxim Mărturisitorul: *Despre cele două firi în Hristos și despre viața duhovnicească*, cap. 2. *Către Ioan Cubicularul Despre iubire*, în vol. Sf. Maxim Mărt., *Scrieri*, partea a II-a, Ed. Institutului biblic și de misiune al B.O.R. București, 1990, p. 27.

În Săcile

SORANA GEORGESCU GORJAN

Memoria Coloanei infinite

Constantin Brâncuși, cel ce avea să fie părintele sculpturii moderne, a văzut lumina zilei acum 125 de ani, în Hobița Gorjului. Milița Petrașcu socotea firesc ca cel mai novator dintre sculptori să se nască pe pământ românesc, căci „pământul nostru, cu munții și săpăturile apelor, cu deschiderea spre mare și ascunzișurile Deltei, nu este altceva decât o uriașă sculptură”. Izvorul viziunii unice a maestrului său, artista îl găsea tocmai în „meleagurile natale cu rezonanță de legendă”.

Satul gorjenesc este de fapt – după opinia lui Florea Stănculescu, Paul Petrescu și Adrian Gheorghiu – „un uriaș ansamblu de sculptură ambientală, o reuniune de uriașe obiecte sculpturale”, de la porți – arcuri de triumf rustice – la instalațiile tehnice – adevărate opere de artă – și până la bisericile de lemn – nuclee polarizatoare. Cei trei specialiști erau de părere că în Gorj s-a putut strânge la un loc „atâta variată frumusețe a satelor, a scoarțelor, a cântecului, a jocului, a felului de a fi al oamenilor” pentru că cei ce au creat-o „s-au urmat pe același pământ generații după generații”.

Despre Gorj, Tudor Arghezi scria odată: „Lumină de aur mare fulgeră pământul celui mai sărac județ, cu oamenii cei mai zdraveni și mai teferi la minte”, căci gorjeanul era „altfel de român, altfel de oltean, cu o mână de aristocrație”.

Brâncuși se socotea el însuși „un inel într-un lanț nesfârșit al înaintașilor”. „Mi-am iubit și nu mi-am părăsit nici o clipă strămoșii”. „Nu voi fi niciodată îndeajuns de recunoscător față de pământul care mi-a dat totul”.

Coborâtor din moșneni – țărani liberi care-și păstrasera curelele de pământuri sub cele mai crâncene cotropiri – artistul se mândrea că moșii săi duraseră biserici, îi socotea „boieri de la facerea lumii” și se declara el însuși „prince-paysan”. Petre Pandrea era convins că de la străbuni moștenise Brâncuși „gustul moral al independenței, oroarea de slugărnice, temeritatea cu barda, îndrăzneala de a mânuși dalta de sculptor”.

Și dacă pentru poetul Ioan Alexandru „un creator este format interior de ceea ce știe prin moșii săi”, Petru Comarnescu

Sorana Georgescu Gorjan

– Sorana Georgescu Gorjan s-a născut la Petroșeni (Hunedoara), la 1 martie 1939; din părinți – tatăl Ștefan Georgescu-Gorjan, inginer-șef la Atelierele Centrale Petroșani, constructor al *Coloanei infinite*, patron al editurii și tipografiei Gorjan, detinut la Aiud, Poarta Albă și Mărgineri (1949-1953), inginer la TUG și INCERC; mama, Voichița Georgescu-Gorjan, profesoară de franceză, redactor la Editura Gorjan, muncitoare (în perioada detenției soțului), tehnoredactor la INCERC;

– studii: Facultatea de Filologie, limba și literatura engleză și română (1955-1962); exmatriculată din motive de dosar (1958-1960); absolvă ca șef de promoție pe țară;

– activitate profesională: traducător-documentarist (Institutul Oncologic București 1962-1965); redactor-principal (Editura Academiei 1965-1996), coordonator apoi șef de redacție (1977-1996); redactoare a peste 40 de publicații periodice și 60 de cărți, între care *Revue roumaine d'histoire de l'art*, *Dicționarul academic englez-român și Brâncuși în România* (B. Brezianu);

– asociații: Uniunea profesională a Interpreților și Traducătorilor (1991), Fundația Culturală „Memoria” (1991) „Getica” (1997), Cerc „N. Densușianu” (1999);

– traduceri din și în engleză: beletristică (D. du Maurier, R. Dogra);

confirmă: „pietrele și lemnele lui Brâncuși continuă vechiul legământ al strămoșilor cu munții și codrii”.

Din copilăria petrecută într-un ținut cu climă blândă și natură armonioasă, fericit orânduită, unde meșterii lucrau pe îndelete, alegând fără grabă frumusețile cele mai potrivite, artistul și-a făcut „rezerve de fericire pentru toată viața”. Visa să dăruiască la rându-i celor din jur „bucuria curată”.

Plecat din țară în 1904, „într-o transhumanță spirituală în interesul artei”, Brâncuși și-a întemeiat la Paris „o filială a Tismanei”, „o Sarmisegetuză a sufletului”, păstrând stilul de viață și de hrană oltenesc, mobilierul de lemn cioplit cu mâna, etica de moșnean oltean. În 1906 îi va scrie unui prieten: „Steagul Oltului a început să se urzească la buricul pământului!”

Isamu Noguchi, elevul japonez al lui Brâncuși, considera că acesta adusese cu sine în capitala Franței „amintirea copilăriei, a lucrurilor observate despre legătura cu pământul, despre pietre ude și iarbă, despre case din piatră și biserici din lemn, despre bușteni tăiați cu mâna și despre unelte, despre borne din piatră, ziduri și pietre de mormânt. La această zestre a putut recurge când și-a dat seama că arta sa, sculptura, nu putea merge înainte fără a se întoarce mai întâi la obârșii.”

Poetul Carl Sandburg era sigur că Brâncuși cunoștea „tainele zămislite de către cei dintâi și mai vechi făuritori de forme”, iar Ionel Jianu preciza că sculptorul „avea privirile îndreptate spre cerul lumii, dar rădăcinile lui au rămas adânc înfipite în pământul românesc”.

În definiția lui George Uscătescu, opera brâncușiană reprezintă „o sinteză între o realitate ancestrală purificată înfinat de timp și de efortul creației fecunde a generațiilor și o raționalitate ridicată până la ultimul grad de incandescență”.

Se pare că în 1939, în plină glorie, Brâncuși i-ar fi mărturisit Mariei Tănase: „Îmi vine fată, să las tot, să mă întorc acasă și să mă fac cioplit în lemn și piatră pentru toți stâlpii tindelor și meselor de cină ale țăranilor noștri”. Nu i-a fost sortit să-și revadă pământul natal. A dat însă geniului uman o primă dimensiune românească recunoscută la scară universală prin intermediul limbajului plastic. După cum scria Geo Bogza, „a făcut pentru țara lui ceea ce pentru alte țări n-au putut face decât regii și împărații”.

* * *

În opinia lui Giulio Carlo Argan Brâncuși a fost „singurul artist care a ajuns până la obârșia lucrurilor”. A putut s-o facă deoarece reprezenta conștiința colectivă a unui popor cu veche cultură și univers propriu de gândire și simțire. Continuitatea organică cu un trecut dincolo de istorie, în spațiul marcat de cea mai veche și mai puternică dintre culturile neoliticului european explică – în viziunea lui Sergiu Al. George – faptul că în cultura sătească a românilor se păstrează într-o formă vie și mai puțin fragmentată decât oriunde în Europa tema arhaică

universală a coloanei cosmice. Străvechiul motiv al *coloanei cerului* se regăsește în stâlpii de lemn ai caselor, bisericilor, în stâlpii de mormânt din cimitire, în stâlpii rituali – bradul de mort, sulita mortului, stâlpul de Armindeni.

Faza finală a evoluției temei *coloanei cerului*, concepută pe plan istoric local încă din comuna primitivă, este – după Romulus Vulcănescu – tocmai coloana infinită brâncușiană.

În construcția rituală a coloanelor arhaice ale cerului se folosea un arbore descoronat, cu cioate păstrate pentru a marca „treptele” ascensionale. Mircea Eliade subliniază faptul că Brâncuși a ales forme romboidale repetabile la nesfârșit pentru coloana sa, tocmai pentru a scoate în evidență simbolismul înălțării, al zborului, al transcendenței.

Ideea de infinit ascensional este sugerată și de spirala fugitivă continuă care ornează coloana de aproape doi metri descoperită în sanctuarul de la Căscioarele – datând din mileniul IV î.Ch., dovadă peremptorie a vechimii culturii coloanei cerului. Spirala se regăsește și la vechiul șurub de teasc care după mărturia lui Al. Istrati ar fi simbolizat „duhul atelierului brâncușian”.

Coloana „fără sfârșit” sau „infinită” a reprezentat o căutare obsedantă a sculptorului, începând cu formele văzute încă din 1909 de către Cecilia Cuțescu-Storck. Arta populară românească este caracterizată de dispunerea unor forme geometrice regulate de-a lungul unui ax vertical, ceea ce se regăsește atât în socluri cât și în coloane la Brâncuși. Coloanele sunt alcătuite dintr-un șir de trunchiuri de piramidă unite prin baza mare, având la capete piramide trunchiate. Semimodulul cu care se termină *Coloana infinitului* a fost asemuit de un exeget cu un „taler de ofrandă către cer”.

Forma modulelor – sau a „mărgelelor” cum le numea Brâncuși – a reapărut aidoma la Hinova, într-un vechi tezaur trac dezgropat în 1982. Mărgele de aur bitronpiramidale stăteau acolo de trei mii de ani...

La Mănăstirea Sucevița, pe unul din pereți se află pictată o suită de romburi pe verticală, foarte asemănătoare cu coloanele brâncușiene.

Și nu este oare semnificativ că simbolul nesfârșirii, un romb având laturile opuse prelungite, a fost incizat pe o falangă de ecvideu acum 13.000 de ani, după cum o atestă descoperirea de la Cuina Turcului?

Șirul de coloane realizate de Brâncuși între 1917 și 1930, din lemn și gips, având 2, 3, 4, 6 și 9 elemente, urcă treptat de la un metru și ceva la șapte metri. Sunt tot atâtea etape în încercarea de a crea un monument care „să sprijine cerul”. Sculptorul și-a văzut visul împlinit abia la Târgu-Jiu prin coloana care a atins „un caracter de perfecțiune definitiv”, după cum însuși mărturisea spre sfârșitul vieții.

Există o finală justiție poetică în faptul că tocmai patria artistului îi găzduiește capodopera. Așa consideră și Sidney Geist.

etnografie (O. Văduva), istorie (C.C. Giurescu, K. Hitchins, C.V. Schuyler), artă (C. Horșia, P. Petrescu, E. Schileru, D. Morărescu, O. Maitec, E. Balas) etc.;

– contribuții la studii brâncușiene: *The Wonderful Story of the Endless Column* (1995); materiale publicate în periodice începând cu 1991 (România Liberă, Academica, Jurnalul Literar, România literară, „Brâncuși”, Cotidianul, Frontiera Clujei, Meridian, Viața românească, Origini, Lumea gorjanească, Lumea magazin, Buletinul monumentelor istorice) și în volume din seria „Brâncușiana” și „Biblioteca Indica”;

– comunicări la simpozioane naționale și internaționale (Târgu-Jiu 1992, 1994, 2001; Petroșani 1994, Milano 1996, București 1996, Târgoviște 1997, Williamsburg 1998); interviuri la Radio București, TVR, reviste;

– site pe Internet (<http://fly.to/column>);

– studiu istoric pentru restaurarea *Coloanei*;

– Premiul „Brâncuși” (1998); Medalia „Brâncuși” (2001).

Coloana de la Târgu-Jiu este „o scară arhitecturală a cerului, simbol al veșnicului dor de înalt al omenirii din toate timpurile“, după cum o vede Carola Giedion-Welcker. Pentru Jean Arp, coloana brâncușiană este „portretul ce el însuși și-a făcut“.

* * *

Artistul a creat cu mâna sa coloanele din lemn și gips. Pentru coloana de mari dimensiuni din oțel și fontă, înaltă de aproape 30 de metri, a fost necesară conjugarea eforturilor mai multor persoane. Monumentul, merit să cinstească amintirea eroilor gorjeni căzuți în Marele Război de Întregire, trebuia să fie ridicat de Milița Petrașcu. Eleva lui Brâncuși a declinat oferta cu smerenie, sugerând să fie invitat artistul aflat în plină glorie. Cea care pe drept cuvânt trebuie considerată ctitora monumentului este Aretia Tătărescu, președinta Ligii Naționale a Femeilor Gorjene. Ea a fost sufletul întregii acțiuni, căci a reușit să-l înțeleagă pe artist, ridicându-se la înălțimea artei sale. Ea însăși ferventă admiratoare a artei populare din Gorj, a creat la rândul ei canavale caracterizate prin simetrie, repetiție și stilizare, reformând astfel scoarțele olteneste. I-a acordat artistului tot sprijinul material și moral, lăsându-i liberă alegere în realizarea monumentului. A fost susținută pe deplin și de soțul său, Gheorghe Tătărescu, prim-ministru în perioada de elaborare și realizare a proiectului (1934-1937). Se cuvine relevat și meritul directorului general al Societății Petroșani, inginerul Ioan Bujoiu, care a acceptat ca Atelierele Centrale ale Societății să realizeze monumentul, suportând costurile (2 1/2 milioane de lei). A fost esențială și contribuția autorului concepției tehnice a coloanei de mari dimensiuni, Ștefan Georgescu-Gorjan, inginer-șef la Atelierele Centrale și fiu al unui bun prieten din tinerețea artistului. Concepția sugerată de inginer artistului încă din ianuarie 1935 („să se încastreze în beton baza unui stâlp solid de oțel, pe care să se tragă suprapunându-se ca niște mărgeluri uriașe, goale la interior, elementele spațiale identice ale coloanei“) a fost perfecționată în decursul anului 1936 și materializată în 1937, după îndelungi căutări. Coloana a fost construită și montată în decursul a trei luni (15 august – 15 noiembrie 1937) de către o echipă de excelenți specialiști, coordonați de inginerul Gorjan. În iunie-iulie 1938 sculptorul a urmărit metalizarea cu alamă a modulelor din fontă. La inaugurarea din 27 octombrie 1938, sculptorul se pare că nu a participat. Se schimbaseră condițiile politice și se apropia războiul.

Autorul și-a fotografiat însă opera din nenumărate unghiuri, declarând spre sfârșitul vieții că era lucrarea care atinsese „un caracter de perfecțiune definitiv“.

* * *

Carola Giedion-Welcker scria cândva: „Habent sua fata columnae“. Capodopera brâncușiană a trecut și ea prin nenumărate vicisitudini. Cabinetele care au urmat după demisia

lui Gheorghe Tătărescu în decembrie 1937, nu au mai acordat atenția cuvenită lucrării. În timpul războiului și anilor de după conflagrația mondială, monumentul a fost lăsat de izbeliște. Se pare chiar că s-a intenționat dărâmarea sa. Brâncuși, considerat decadent, a devenit „persona non grata“. A murit departe de țară la 16 martie 1957. Gheorghe Tătărescu, inginerul Bujoiu și inginerul Gorjan au trecut prin purgatoriul universului concentraționar. Inginerul Bujoiu a murit în temniță, iar Gheorghe Tătărescu a trăit doar puțin după eliberare. Inginerului Gorjan i-a fost dat să supraviețuiască mai mult. În anii '60, când Brâncuși a revenit în atenția publică, inginerul s-a străduit să consemneze cu acribie toate informațiile referitoare la conlucrarea sa cu artistul. A realizat remetalizări ale *Coloanei* în 1966 și 1976, a alcătuit un fond documentar prețios cuprinzând imaginile ridicării monumentului în 1937, scrisorile primite de la sculptor, și corespondența purtată cu exegeții artistului. A publicat peste 60 de materiale și le-a sintetizat într-un manuscris care nu a putut fi publicat decât postum, în două etape (*Amintiri despre Brâncuși*, 1988 și *Templul din Indo*, 1996).

La 5 martie 1985 când a trecut în lumea dreptilor aflase cu satisfacție că un studiu minuțios efectuat de INCERC stabilise că monumentul era încă bine conservat și necesita doar metalizări periodice.

* * *

Personajul Brâncuși din piesa lui Mircea Eliade, *Coloana*, spune referitor la aceasta „De aplecat spre pământ e mai ușor. Dar o să fie greu când va trebui s-o înălțăm din nou.“ Cuvintele s-au dovedit profetice căci, din păcate, cu toate semnalele primite din partea specialiștilor în Brâncuși, la 14 septembrie 1996, chiar de Ziua Crucii, Coloana a fost practic decapitată, apoi dezasamblată complet. Modulele scoase brutal au fost încarcerate în „celule“ de tablă, repetând soarta celor implicați în realizarea operei. Stâlpul de susținere a fost lăsat pradă intemperiilor timp de patru ani. S-a dovedit ce greu este să fie înălțată din nou Coloana.

Repunerea pe verticală a monumentului s-a reușit abia în decembrie 2000, cu eforturile conjugate ale mai multor instituții. S-a creat un arc peste timp între truda meșterilor de la Petroșani, legați de străfundurile pământului, și de strădania specialiștilor de la Turbomecanica și Plasmajet, realizatori ai motoarelor de avion destinate zborului, care au pus în operă proiectul elaborat de un colectiv al Uniunii Artiștilor Plastici.

La resfințirea *Coloanei*, Mitropolitul Olteniei asemuia opera cu o rugăciune înălțată spre cer de întregul nostru popor. Fie ca Domnul să audă această rugă și să pogoare asupra pământului românesc buna înțelegere și „bucuria curată“.

PETRE POPESCU GOGAN

Brâncuși – trei momente la Academia Română

I
Era ziua de 28 iunie 1949 în sala Prezidiului Academiei R.P.R. – zi în care Traian Săvulescu prezenta expunerea Pentru o justă orientare a activității științifice în R.P.R. Expunerea era prilejuită de procesul intentat de Academie „Revistei de Oftalmologie” și directorului acesteia, dr. N. Blatt. În această amplă expunere el condamnă orice relație a științei și artei românești cu Apusul – cultivată de „Revista de Oftalmologie” – și evidențiază nevoia raporturilor strânse cu știința și arta sovietică – absentă cu totul în „Revista de Oftalmologie”. Faptul îl determina pe președintele Academiei R.P.R., acad. Traian Săvulescu, să tune și să fulgere împotriva unui George (Gogu) Constantinescu, creatorul sonicității, savant trăind în Anglia, „care și-a vândut cu preț bun brevetele marilor întreprinderi engleze, asigurându-și o însemnată participare la beneficii”, și împotriva lui Brâncuși, care ar crea “pentru câțiva snobi de la Paris”. Dar iată în întregime textul lui Traian Săvulescu cu privire la Brâncuși:

„Marea sculptoriță Vera I. Muhina, cu prilejul vizitei făcute în țara noastră, după ce a cunoscut pe toți artiștii noștri, pictori și sculptori, căroră le recunoștea talentul, le-a pus o întrebare cu un subtil și real tâlc – anume: pentru ce vreți neapărat să fiți mici francezi și nu aspirați să fiți voi înșivă? Ca și Muhina, elev al lui Bourdelle a fost și compatriotul nostru Brâncuși, pe care Muhina îl cunoaște foarte bine fiindcă au fost colegi. Dar câtă deosebire între unul și celălalt! Pe când Muhina a dăruit poporului țării sale și artei mondiale lucrări de mare valoare, inspirate din realizările, năzuințele și luptele poporului sovietic, Brâncuși a căzut în păcatul așa-zisei arte pentru artă, pe care, fără îndoială, nici el nu o poate înțelege, al artei sublimate până la absurd și paradox, al artei prețuite în dolari de miliardarii de peste Ocean, nu mai are nimic comun cu specificul țării sale. De aceea arta Muhinei crește, se înalță și se impune prin vitalitatea ei lumii întregi, iar arta lui Brâncuși agonizează și se destramă în “distincțiunea” câtorva snobi.” [...] (Traian Săvulescu Pentru o justă orientare a activității științifice în R.P.R.

vobogogog

Expunere în ședința Prezidiului Academiei (28 iunie 1949) cu prilejul înscenării împotriva „Revistei de Oftalmologie” – cosmopolită, antipatriotică și antiștiințifică”. (An.Ac.R.P.R., 1948-1949, p. 13-33; aici p. 32.)

II

În 1951, Brâncuși pășea în al 75-lea an de viață și, firesc – deși aflase încă din 1949 de incriminarea de la Academie, se aștepta totuși din partea țării sale la un semn de prețuire, drept pentru care el venea în întâmpinarea ei, manifestându-și dorința expresă a întoarcerii „acasă” și intenția dăruirii atelierului de pe Montparnasse pământului natal. Solicitată să se pronunțe asupra valorii artistului și a operei, Academia, prin secția sa de specialitate (președinte Mihail Sadoveanu), a găsit că era inutil să piardă timpul cu astfel de discuții, operele lui Brâncuși neavând ce căuta în Muzeul de Artă al Republicii Populare Române.

Procesul verbal al ședinței din 28 februarie 1951 reține faptul „că Ion Jalea a citit o comunicare asupra sculptorului Brâncuși și că au luat parte la discuții: G. Oprescu, Victor Eftimiu, G. Călinescu, Al. Toma, Camil Petrescu, Krikor Zambaccian, Al. Graur, Geo Bogza”. Atât. Mai mult nu aflăm nimic. Unele intervenții trebuie să fi fost pline de reproș la adresa sculptorului Jalea care, sigur, nu mulțumise pe cei care așteptaseră... „desființarea” lui Brâncuși. Al. Graur va cere în ședința următoare, în care Jalea va fi obligat să vină cu o nouă comunicare pe aceeași temă, „că în secțiune se vor discuta pe viitor probleme rezolvate și publicate de autorul comunicării și propuse spre discutare secțiunii”.

Pentru ședința din 7 martie 1951, avem stenograma. Transcriem:

„Tov. prof. I. Jalea dă citire unei note de completare asupra comunicării D-sale, asupra sculptorului C. Brâncuși. Rezumând ideile din comunicarea D-sale, anterioară, asupra cărții lui Sobolev: *Teoria leninistă a reflectării și Arta*, în care se pune problema reflectării în artă, tov. Jalea amintește că citase pe Paciurea și Brâncuși, ca exemple de formalism în sculptură la noi. Fiind cazul tipic al unui artist de talent, care oscilează între realism și formalism extrem, cazul Brâncuși trebuie să fie discutat, pentru că ridică probleme importante.

Tov. acad. G. Călinescu, asupra comunicării tov. prof. Jalea, constată că Brâncuși nu poate fi considerat un creator în sculptură, fiindcă nu se exprimă prin mijloacele esențiale și caracteristice acestei arte. D-sa clarifică noțiunea de realism, în sensul vederilor criticilor de artă sovietici, ca o transpunere pe plan superior a realității și nu ca o reproducere fotografică a ei așa cum se înțelege în mod stângist. D-sa (G. Călinescu) încheie arătând inutilitatea continuării discuțiilor asupra lui Brâncuși.

Tov. acad. Oprescu spune că nota *tov. Jalea* a lămurit o serie de chestiuni importante. D-sa arată că datele și faptele citate de D-sa cu privire la Brâncuși, o figură mai puțin cunoscută, arată lipsa lui de sinceritate, și îl ilustrează ca pe un om de talent și de mari speranțe în prima parte a activității sale, dar care, sub influența unor sculptori la modă la Paris, care cultivau indefinitul, și a cubismului, a devenit formalist, chiar când folosește elemente din arta populară, speculând prin mijloace bizare gusturile morbide ale societății burgheze.

Tov. acad. Victor Eftimiu precizează că *tov. Jalea* a intenționat prin comunicarea D-sale să reabiliteze operele valabile ale lui Brâncuși.

Tov. prof. Al. Graur este împotriva acceptării, în Muzeul de Artă al R.P.R., a operelor sculptorului Brâncuși, în jurul căruia se grupează antidemocrația din artă. D-sa cere ca în secțiune să se discute pe viitor probleme rezolvate și publicate de autorul comunicării și propuse spre discutare secțiunii.

Tov. Krikor Zambaccian și *acad. Victor Eftimiu*, revenind la sculptorul Paciurea, arată că „himererele” acestuia au fost un protest împotriva realităților de atunci și că Paciurea a terminat ca realist, cu busturile printre care se numără și acela al lui Tolstoi.

Tov. acad. Camil Petrescu relevă meritul comunicării *tov. Jalea* de a fi prilejuit discuții interesante și de a fi deschis probleme de o semnificație deosebită. D-sa anunță că în ședința viitoare își propune să precizeze câteva nuanțe asupra formalismului în Artă”. (În ședință au mai fost Mihail Sadoveanu, președintele secțiunii, care semnează procesul verbal, dar care nu a luat cuvântul, Jean Al. Steriadi, Geo Bogza, care scrisese frumos și printre primii, după război, despre Brâncuși, D. P. Perpessicius, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, care de asemenea nu au intervenit). (Arh. Acad. R., P-4-1951/258-259)

III

Spre deosebire de primele două momente consumate în Aula Academiei R.P.R. – care vor rămâne ca o pată neagră, neverosimilă, afectând deopotrivă instituția și pe membrii Secției Literare al cărei președinte era atunci scriitorul Mihail Sadoveanu – în Aula Academiei Române renăscute în 1990, prof. Dan Grigorescu deschide, la data de 13 noiembrie 1993, una dintre cele mai frumoase pagini din istoria relațiilor dintre Constantin Brâncuși și Academia Română. Reproducem în întregime stenograma momentului în care sunt implicați: Dan Grigorescu, Eugen Simion, Mihai Drăgănescu, Virgil Cândea, Nicolae N. Constantinescu, Dan Berindei.

„Prof. dr. Dan Grigorescu, membru corespondent: Aș face o propunere din partea Secției de Arte, Arhitectură și Audiovizual. Este vorba de redactarea, în numele Academiei

române, a unei scrisori care să fie trimisă pe de o parte Guvernului, Președinției, Parlamentului, pe de altă parte Băncii Naționale a României (care a fost una dintre marile colecționare de artă în perioada 1945-1946). Să se depună toate eforturile pentru găsirea unei soluții pentru oprirea scoaterii din țară, de către moștenitori, a valoroasei opere a lui Brâncuși (*Domnișoara Pogany*). Aceasta a fost împrumutată la Simpozionul Brâncuși din 1967. Este vorba, deci, de suma de 2 milioane de dolari în cea mai proastă zi a tranzacțiilor valutare. Eu cred că suma e avantajoasă pentru statul român și nu mi se pare imposibil de găsit. Dacă sunteți de acord să redactăm o asemenea scrisoare?

Acad. Eugen Simion: Sunt absolut de acord, mi se pare chiar foarte necesară această propunere concretă. Cred însă că trebuie deschisă o listă de subscripții la care ar putea participa toți cei care vor ca *Domnișoara Pogany* să rămână în țară. Aș face din toată inima ceea ce a propus domnul prof. Dan Grigorescu și cred că orice român care dorește să participe trebuie să aibă această posibilitate.

Acad. Mihai Drăgănescu: Să facem apel la Guvern, Președinție și la Banca Națională ca să găsească o soluție.

Acad. Eugen Simion: Se poate discuta și cu Muzeul Național.

Acad. Virgil Cândea: Aș spune, că este poate providențial că a apărut această problemă. Și dacă e de făcut un demers, atunci este și acela de a urgenta apariția Legii Patrimoniului cultural (atât fizic, cât și mobil). E un adevărat scandal că de câțiva ani nu mai avem o lege a patrimoniului. Legea veche a fost abrogată cu foarte multă grabă. România nu a fost aleasă în Comisia Puterilor Mondiale pentru că toți cei de la UNESCO au constatat că noi nu avem o astfel de lege. S-au făcut referiri directe și mă tem că nu mai e nimeni altul în această situație. E vorba și de manuscrise, deci o altă lege... Pierderile sunt extraordinar de mari și ele continuă și cu contribuția celor care ar putea repede adopta o nouă Lege a Patrimoniului.

Prof. dr. Dan Grigorescu, membru corespondent: Mi se pare că ar fi de cea mai mare urgență intervenția noastră la Guvern, Președinție și la Banca Națională pentru piesa *Domnișoara Pogany* a lui Brâncuși. Secția se poate gândi și la formularea unui apel referitor la grăbirea Legii Patrimoniului.

Acad. Mihai Drăgănescu: Sunt propuse două scrisori, una pentru găsirea unei soluții ca lucrarea lui Brâncuși să poată rămâne în țară și alta pentru patrimoniu. Vă rog să vă spuneți părerea.

Acad. Nicolae N. Constantinescu: Ținând seama de sărăcia Guvernului, Președinției și de situația Băncii Naționale a României, cred că ar trebui apelat la toate băncile mari care au profituri uriașe și care pot ceda o parte din aceste profituri pentru a putea fi păstrată în țară această lucrare.

Prof. dr. Dan Grigorescu, membru corespondent: Să încercăm!

Acad. Mihai Drăgănescu: Să fim de acord cu aceste două intervenții. Bineînțeles, să adresăm acest apel și altor bănci. Pentru patrimoniu ne adresăm, cred, Parlamentului.

Acad. Dan Berindei: Pentru patrimoniu – și Parlamentului, și Președinției și Guvernului.

*Acad. Mihai Drăgănescu: De acord. Cine este de acord cu aceste două intervenții? Mulțumesc. Deci, în unanimitate, Adunarea generală este de acord. Mai sunt chestiuni la *Diverse?*" (Extras din stenograma Adunării generale a Academiei Române din 13 noiembrie 1993, An.Ac.R, An CXXVII, S. V, Dezb., Vol. IV, 1993, pp. 192-193)*

Extras din lucrarea în curs de apariție ACADEMIA, Cartea a III-a, fascicula 1162 – "Constantin Brâncuși", de Petre Popescu Gogan. (Despre Petre Popescu Gogan vezi „Memoria” nr. 28.)

*Istoria
furată*

GHEORGHE BRĂȚIANU

Moldova

O dată ce ne-am hotărât asupra subiectului „Moldova“, să vedem cu se desvoltă un asemenea subiect?

Mi s-a părut din capul locului că mi se înfățișează două moduri de a-l înțelege, două metode de a-l desvolta.

Moldova!

Aș putea să fac în fața Domniilor Voastre o evocare cu caracter politic, sentimental. Sunt sigur că în sufletul tuturor vibrează aceeași căldură, aceeași iubire pentru Moldova.

Aș putea încerca să privim Moldova din lumea Mirceștilor lui Alecsandri, de sub teiul lui Eminescu, să privim cu Sadoveanu cum „Venea o moară pe Siret“, sau să ne urcăm cu Ion Pillat pe dealurile lungi ale Miorcanilor.

Nu este dat oricui să fie poet. Însă desigur că în sufletul multora dintre Dvs. sunt nume evocatoare, sau e măcar dorul pe care l-am simțit astă vară în nemărginirea stepei din răsărit, când uneori răsărea în zare vedenia unor coame albastrii de dealuri, ce ne amintea de plaiurile tot mai depărtate ale Moldovei. Dar rostul acestor vremuri este altul, după cum alta este porunca împrejurărilor.

În vremuri de război, spuneau strămoșii, poezia tace în mijlocul armelor. M-am întors deci la preocupările ceasului de astăzi și am constatat că războiul ridică probleme pe care le impune poruncilor atenției noastre.

Mai ales un război ca acesta care ne cere totul pentru că se dă pentru tot, pentru ființa însăși a pământului și sufletului românesc. Căci nu numai oamenii trebuiesc mobilizați, ci trebuiesc mobilizate și gândirea și cuvântul.

De aceea, în conferința mea de astăzi, să nu așteptați evocări literare, ci voi examina realități mult mai poruncitoare, mult mai aspre, realități geografice și istorice care se leagă de numele Moldovei.

Aceasta cu atât mai mult cu cât și pentru Moldova ca și pentru alte ținuturi românești, pofta de asuprire a dușmanilor noștri și râvna lor de jaf, de pradă, de nimicire îmbracă adesea o haină mai mult sau mai puțin ticluită de minciună, din drepturi închipuite.

De aceea, m-am gândit că este bine ca să-mi încep expunerea printr-o scurtă privire, nu asupra modului cum vedem noi Moldova, ci asupra modului cum o privesc alții, cum o privesc aceia care de trei ori în cursul unui veac au încercat s-o smulgă

– s-a născut la 21 ianuarie / 3 februarie 1898 în comuna Ruginoasa din județul Iași. Este fiul lui Ion I. C. Brătianu și al principesei Maria Moruzi – Cuza. Copilăria și adolescența și le-a petrecut alături de mama sa la Ruginoasa și Iași în „Casa Pogor”, proprietatea Mariei Moruzi. Își dă bacalaureatul în iulie 1916, la Liceul Național din Iași, fosta Academie Mihăileană. În 15 august 1916, România intră în primul război mondial, alături de puterile Antantei. Tânărul Gh. I. Brătianu obține consimțământul scris al tatălui său de a se înrola voluntar în Regimentul 2 Artilerie București, pentru a pleca pe front.

La 31 martie 1917 absolvă Școala de ofitieri de rezervă de artilerie fiind avansat sublocotenent. Ia parte la luptele armatei române pe valea Troțușului și pe frontul din Bucovina.

Urmează cursurile facultății de Drept a Universității din Iași obținând diploma de licență în 1919.

În iulie 1921 obține licența în litere la Universitatea Sorbona din Paris. Se logodește la Iași cu Elena Sturdza, fiica lui Grigore Sturdza, cu care se va căsători ulterior și cu care va avea trei copii: Maria și gemenii Ion și Ioana.

În iunie 1923 obține titlul de doctor în filosofie la Universitatea din Cernăuți.

În mai 1929 își susține teza de doctorat la Sorbona, sub îndrumarea lui Ferdinand Lot

în total sau în parte, cum se oglindește această problemă în gândirea lor, cum formulează punctul lor de vedere asupra acestui ținut, pe care noi îl integrăm în sufletul și în pământul românesc.

Am căutat și am avut prilejul în cursul acestei veri să mă documentez ceva mai mult și asupra punctului de vedere rusesc sau mai degrabă sovietic, pentru că mi s-au înfățișat publicațiuni mai recente și am găsit în ele afirmațiuni care m-au uimit și care desigur vă vor uimi și pe Dvs.

Prima mărturie care mi-a căzut în mână se află într-o revistă foarte răspândită acolo: „Istoricul marxist”, și anume un articol al unui oarecare Narstov, scris în toamna anului trecut și intitulat: „Destinele istorice ale Basarabiei și Moldovei”. Deci, după aparențe o privire științifică și obiectivă.

„Destinele acestei țări sunt legate din cele mai vechi timpuri de acele ale Rusiei de miazăzi”.

În cursul expunerii găsim o serie de afirmațiuni foarte categorice. De pildă, „de abia la sfârșitul veacului al XIV-lea Moldova s-a întins până la Prut”; Doamne ferește nu trecuseră voievozii ei în ținuturile dintre Prut și Nistru.

„Granițele Moldovei până la sfârșitul secolului al XIV-lea erau numai până la Prut. Între Nistru și Prut trăiau ucrainieni, rusini...”

„La anexarea Basarabiei de către Rusia ea era locuită de către diferite popoare. În județul Hotin locuiau rusini, ucrainieni și în parte ruși. Rusinii se numeau galițieni, ca oameni emigrați din Galiția în urma asuprii catolice”.

„Principala masă a rusinilor trăiește acolo din primele secole ale erei noastre. Ei sunt descendenții celei mai vechi ramuri a slavilor orientali”.

Deci autohtoni fără discuție; pământ de străveche populație slavă.

„Bulgarii sunt colonizați ca fermieri în județele Bender și Ismail. Evreii sunt așezați în secolul al XV-lea și al XVI-lea. Cuvântul de „jupân” arată originea lor sud-dunăreană, acesta fiind un titlu onorific la slavii de sud”.

Să trecem mai departe. Aflăm, de pildă, că nu de astăzi sunt revendicări nu numai asupra Basarabiei, ci și asupra întregii Moldove.

„În programul decabriștilor se prevedea anexarea Moldovei la Rusia”.

„Abia în 1917 a început să se vorbească de ocuparea românească a Basarabiei. Presa română a dezmințit svonul, dar cercurile guvernamentale românești s-au înțeles cu imperialiștii Franței și Angliei pentru a răpi Rusiei Basarabia.”

„Masele poporului basarabeian erau potrivnice anexiunii la România, propagandiștii ei erau uciși...”

„Aceasta – spune autorul – a fost întâia intervenție a imperialiștilor împotriva Rusiei Sovietice”.

„La 24 ianuarie Sfatul Țării proclamă regiunea basarabeiană independentă și la 27 martie anexiunea la România, păstrând autonomia”.

Niciodată stăpânii sovietici nu au recunoscut ocupația. Este interesant că nu se oprește asupra actului unirei

Basarabiei cu România, ci trece ușor asupra lui. În schimb: „La 25 noiembrie 1918 Sfatul Țării a proclamat anexiunea fără condițiuni“.

Autorul califică drept falsificare, șantaj, siluire brutală actul de desființare a autonomiei basarabene de la sfârșitul lui noiembrie 1918.

După aceasta urmează o descriere paralelă a destinului nefericitei Basarabii, căzută în mâinile nelegiuite ale stăpânirii românești și a Moldovei sovietice de dincolo de Nistru.

„Izbitor contrast îl oferă Basarabia răpită de boierii români. Starea de asediu este formal redusă în 1928 la zonele de graniță; în realitate peste tot este un regim arbitrar și violentă. Populația Basarabiei întreține cu hrană și furaj armata de 50.000 a boierilor români“.

Concluzia se impune. După ce se constată că în Basarabia, numai în primii zece ani au emigrat peste 300.000 oameni în Rusia Sovietică, în același timp au fost emigrări în masă ale muncitorilor și mai ales ale țăranilor în străinătate.

Ne aducem aminte cum se îmbulzeau atâția oameni, dar ca să treacă dincoace de Nistru. Să ajungem însă la o concluzie.

„O țară bogată etc., etc. ajunge în stăpânirea boierilor și capitaliștilor români la foamete și sărăcie. Răscoalele de la Hotin din 1919 și Tatar-Bunar din 1924 arătau cât de mult luptau țăranii și muncitorii basarabeni împotriva ocupației românești. Se dovedise minciuna liberei voințe a unirii Basarabiei cu România. 22 de ani au luptat pentru libertate și în fine armata roșie i-a eliberat. Toate fericirile sunt în perspectivă pentru noua republică a URSS care se va desvolta în toate direcțiile, ajungând la desăvârșitul comunism sub conducerea partidului lui Lenin-Stalin“.

Am mai răsfoit și alte publicațiuni oficiale și anume însuși „Almanahul sovietic“ care în termeni asemănători descrie aceleași împrejurări, calificând Basarabia ca străvechi teritoriu al Rusiei:

„În anul 1918 România, folosind slăbiciunea militară de atunci a Uniunii Sovietice (Rusia), a luat prin violență Basarabia. Protectorii imperialiști ai României, după directivele cărora au acționat ocupanții, au recunoscut „de drept“ actul arbitrar al României“.

„Luarea cu sila a Basarabiei realizată împotriva populației ei muncitoare, Uniunea Sovietică niciodată n-a recunoscut-o. Muncitorimea Basarabiei nu s-a împăcat cu silnica ocupație militară română“.

După aceea iarăși aceeași paralelă între fericirea de peste Nistru și sărăcia de dincoace.

„În 22 de ani de stăpânire a boierilor români și a jandarmilor, Basarabia s-a transformat într-o țară de cerșetori. Dar de altă parte, pe țărmul de est al Nistrului în acea vreme progresează o industrie înfloritoare.“

Concluzia trebuie reținută pentru că este într-adevăr de o surprinzătoare duioșie. Astfel – ne spune autorul – s-a dezvoltat cultura în noua Republică Sovietică, s-a dezvoltat, națională în formă, socialistă în conținut, cultura moldovenească.

(1866-1952), cu titlul *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIII-e siècle*.

Din anul 1924 a fost profesor titular la Catedra de Istorie Universală de la Universitatea din Iași unde va profesa timp de 17 ani.

La 2 iunie 1928, la propunerea lui N. Iorga, cu 21 voturi din cele 26 exprimate, este ales membru corespondent al Academiei Române.

La 1 octombrie 1940 devine profesor titular la facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București.

În mai 1942 a fost ales membru titular al Academiei Române în locul rămas vacant după moartea lui Nicolae Iorga.

Își rostește discursul de recepție la Academia Română în ședința publică solemnă: *Nicolae Iorga, istoric al românilor*.

10 februarie 1947: la Paris delegația României semnează Tratatul de Pace. Seara, în amfiteatrul Odobescu al Facultății de Istorie din București profesorul Gheorghe I. Brătianu, precedând prelegerea la cursul Formule de organizare a păcii în istoria universală, a luat atitudine tranșantă împotriva tratatului:

„Am considerat catedra și mai ales pe cea universitară ca pe o tribună de pe care trebuie să răsune întotdeauna glasul adevărului, chiar și în vremuri potrivnice lui.“

S-a semnat astăzi la Paris tratatul de pace cu România.

*„Nu-mi voi
trăda țara;
nu pot
dezminți
un adevăr
istoric
și nimic
pe lume
nu mă
poate
justifica
să scriu
neadevăruri
despre
istoria
românească.”*

„În decursul veacurilor stăpânitorii străini au smuls părți din nordul moldovenesc. El a căzut sub stăpânirea sultanilor turci, a șlahtei polone, a guvernatorilor țariști, a boierilor români. Acum poporul moldovenesc s-a unit într-un singur stat socialist-sovietic”.

În sfârșit, nu pot să nu amintesc și de grija cu care stăpânirea vecinilor noștri se ocupa de cultura românească.

Iată ceea ce s-a putut citi la data de 8 iunie în „Moldova socialistă”: este un articol de fond intitulat „Ortografia nouă a limbii românești”:

„Creind cultura nouă socialistă moldovenească noi nu putem să nu luăm în socoteală moștenirea culturală a norodului moldovenesc, nu putem să trecem alături de moștenirea literară a clasicilor care au ieșit din sânul norodului moldovenesc.

Norodul moldovenesc are o moștenire bogată în literatură, în folclorul narodnic. El a avut în trecut scriitori vestiți ca Creangă, Eminescu, Neculce, Alecsandri și alții, eroi narodnici, ca Ștefan cel Mare, care a luptat pentru intereselor norodului său.

Institutul de Cercetări științifice al Republicii noastre a studiat adânc ortografia limbii moldovenești, care a ființat pân'amu, și care era bazată numai pe principii fonetice. În rezultatul acestei cercetări științifice, s-a dovedit că ortografia împiedica mult în dezvoltarea limbii moldovenești și că în condițiile noi de amu îi de trebuință o ortografie nouă bazată pe principiile etimologice.

Ocupanții români au dăunat mult desfășurării culturii moldovenești. Ei au introdus cu de-a sila în Basarabia șriftul latin, au românizat limba moldovenească. Din primele zile ale stabilirii puterii sovietice în Basarabia îi înfăptuită trecerea scrierii moldovenești la șriftul rus. Aceasta apropie norodul moldovenesc de noradele frățești ale marelui Uniuni Sovietice. Tot în această vreme îi curățită limba moldovenească de cuvintele și termenii de salon românești și franțuziți”.

Ca o încheiere firească a tuturor acestor publicațiuni și acestei propagande, precum vedeți foarte susținută la răsăritul Țării noastre, tot așa de susținută cum a fost în alte direcțiuni geografice, este evident logică concluziunea conținută în însuși ultimatumul de la 26 iunie 1940:

„În 1918 România, folosind slăbiciunea militară a Rusiei a desprins din Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, violând astfel unitatea seculară a Basarabiei, locuită în principal de ucrainieni, cu Republica Ucrainiană. Astăzi, când slăbiciunea militară a URSS aparține trecutului, URSS consideră necesar și oportun, în interesul stabilirii adevărului...”.

Ce a urmat știm cu toții. Vă aduceți aminte că în acel document oficial al diplomației Sovietice se introduseseră termeni care poate ar fi mirat pe autorul ideologiei marxiste: Basarabia era considerată ca un fel de capital și pentru ocuparea ei ni se cereau procente, iar aceste procente erau ținuturile de Nord din Bucovina.

Dar nu era numai atât. Creionul d-lui Molotov pornise să treacă peste Moldova până dincolo de Dorohoi. Toate acestea erau doar etapele unei expansiuni mult mai mari care nu se oprea nici în Basarabia nici în Bucovina, și nici în Moldova și

care desigur trebuia să se reverse peste întregul pământ românesc, peste toată Europa, constituind astfel cea mai mare primejdie care s-ar fi arătat vreodată în vremurile frământate ale dezvoltării noastre naționale.

Dar se mai întreabă poate cineva pentru ce am stăruit la începutul acestei expuneri asupra acestei propagande sovietice, care cuprinde minciuni atât de grosolane și atât de sfidătoare? Dar ce nevoie avem să le combatem?

Totuși, experiența ultimilor 20 de ani ne învață că noi am subestimat minciuna. Minciuna este o forță. Când ea este afirmată cu hotărâre și cu perseverență, când nu întâmpină îndată opunerea adevărului, ea este în stare să ducă la mari și neașteptate realizări. Când agresivității minciunii nu i se opune decât pasivitatea, atunci firește, ea ajunge să sdruncine și credințele unora și buna credință a altora.

Este o veche zicătoare: Calomniati, calomniati, va rămâne totdeauna ceva. Formula a fost modernizată: mințiți, mințiți, dacă nu se opune adevărul minciunii, tot va rămâne ceva, măcar un arbitraj.

De aceea cred că datoria noastră este să combatem minciuna cu toată puterea, cu toată convingerea noastră, oricum, oriunde și oricând.

Rămâne doar ca să închei acest paragraf o simplă întrebare: dacă clasicii narodnici ai literaturii moldovenești se cheamă Creangă, Alecsandri, Eminescu, mă întreb, poate vă veți fi întrebat și Dvs., cum vor fi învățat școlarii sovietici povestea lui Moș Roată, cum vor fi ascultat „latina gintă“ a lui Alecsandri, și mai ales cum vor fi citit faimoasa doină „de la Nistru pân'la Tisa, tot Românul plânsu-mi-s-a...“.

Să trecem acum la partea care ne privește mai de aproape: ce putem opune concepției rusești, concepției dușmane a Moldovei? care este concepția noastră? ce importanță prezintă Moldova pentru pământul românesc?

Poate ar fi necesar o hartă, dar nu este nevoie pentru că fiecare din noi are sub ochi imaginea întregului pământ românesc. În ochii noștri Moldova apare ca cel mai autentic pământ carpatic; este în mod esențial o prelungire carpatică.

Ceea ce s-a spus altă dată despre Egipt că este un „dar al Nilului“ se poate spune astăzi despre Moldova că este „un dar al muntelui“. Toate râurile ei își au izvorul în munți: Siretul, Prutul, Nistrul. Despre Nistru s-a spus, cu drept cuvânt, că este ultimul râu carpatic la răsăritul Continentului. Toate celelalte râuri, mai la răsărit pornesc din nemărginirile stepei și nu au contact cu muntele. Acest lucru apare și mai clar pentru cine călătorește prin văzduh. Pentru acela care a avut prilejul să străbată cu avionul distanța de la Nipru sau dintre Nicolaev și Tighina, contrastul este aproape mai limpede ca pe o hartă. Până la Nistru, până la marginile Tighinei nu vedem decât întinderea imensă și monotonă a pământului, veșnic același, cu sate rare răsfirate, ici, colo, cu râuri șerpuiind alene spre Marea pe care o întrezărești în depărtarea zării, fără nici un punct de sprijin, fără nici un detaliu caracteristic care să fixeze ochiul, care să se identifice cu o localitate sau un ținut. De cum te apropii însă de Nistru, peisagiul se schimbă deodată. Dealuri se ridică, păduri

Prin acest tratat ne-au fost răpite teritorii scumpe nouă – Basarabia și Bucovina – a căror posesie îndreptățită prin istorie și prin jertfa străbunilor, ne fusese recunoscută prin tratate de pace anterioare (dintre care profesorul se limita să menționeze pe acela de la Versailles).

Împrejurări trecătoare pot sili uneori o națiune să intre în alianțe nefirești, cum este cazul României astăzi. Dar mai curând sau mai târziu apele reintră în albia lor firească. Atunci națiunile ca și indivizii își regăsesc adevărații lor prieteni.

Dincolo de interesele celor ce provoacă războaie și de intențiile celor care încheie păci, există adevărul istoric. Și acela este unul singur. El poate întârzia uneori, dar nu lipsește niciodată.

Nu pot găsi o încheiere mai potrivită la ceea ce aveam de spus decât cuvintele rostite acum aproape un veac de străbunul meu, Ion Brătianu:

«Nimeni nu poate fi biruitor contra adevărului și a voinței naționale».

În septembrie 1947, este scos din învățământ și i se fixează domiciliu forțat.

Pe lângă activitatea de istoric și profesor universitar, profesorul s-a implicat în viața politică a țării. Înscris în Partidul Național Liberal, devine șeful organizației liberale din Iași (octombrie 1927).

La 9 iunie 1930 este exclus din PNL, în legătură cu acceptarea „restaurației“, prin revenirea la tron – 8 iunie – a

*„Nu-mi voi
trăda țara;
nu pot
dezminți
un adevăr
istoric
și nimic
pe lume
nu mă
poate
justifica
să scriu
neadevăruri
despre
istoria
românească.“*

pe aceste dealuri, sate cățarate pe coastele lor, orașe așezate la întretăiere de văi, Chișinăul, Iașul, tot mai numeroase spre poalele munților.

Este adevărat că acest contrast este izbitor mai ales la Tighina. Mai spre nord, dealurile Basarabiei se revarsă și dincolo în oarecare măsură, spre Podolia. Mai la sud, este stepa care se revarsă dincoace prin prelungirea ei, Bugeacul.

Geografii învățați au distins însă aci marginea a două regiuni, a două lumi, profund deosebite. Una la răsărit, de imobilitate, de straturi de pământ care au rămas aceleași de la începuturile vieții pe globul nostru, cu încete revărsări de apă peste întinderile sale; iar dincoace în țările noastre o regiune de frământări care nu s-au sfârșit – dovadă cutremurul – și care face ca să se ridice aici la marginea de est a continentului masive muntoase și prelungirile lor.

Spațiul acesta dintre munte, dintre Dunăre, Mare și Nistru, constituie deci din punct de vedere geografic cea mai firească unitate. O unitate stăpânită de o cetate muntoasă și păduroasă care se află în colțul Bucovinei, o unitate care are totuși o poartă deschisă asupra stepei de la răsărit. Este aici o prelungire a stepei rusești, care prin Buceag ajunge la Gurile Dunării, poarta prin care se vor revărsa năvălirile din răsărit, căreia i s-a dat numele turcesc al Tighinei, Bender, ceea ce înseamnă de fapt poarta destinului istoric al Moldovei.

Iată deci cele două elemente, cele două margini: pe de o parte muntele pe care se reazimă, de unde vor veni descălecătorii și întemeietorii țării. Pe de altă parte, poarta prin care s-a făcut revărsarea periodică a năvălitorilor care în decursul veacurilor va întrerupe și va tulbura aceste întemeieri și statorniciri.

Cadrul este tras, trec repede asupra conținutului. De ce să pierdem timpul cu împrejurări prea bine cunoscute?

Ajunge să amintim că acest tablou s-a statornicit în istorie din vremurile cele mai străvechi. Obiectele descoperite la Cucuteni arătau o civilizație de tip egean, ca altele în părțile de miazăzi ale Europei. Peste ea a venit însă valul sciților cu acea artă ciudată în care animalul juca un rol de seamă, animalul ca figură centrală a ornamentului, animalul din turmă sau pradă de vânat. Asemenea alternative găsim la toate etapele dezvoltării acestui pământ românesc. Le găsim în contrastul dintre dacii statornici și sarmații năvălitori. Le găsim în toate năvălirile care, începând cu hunii, urmând cu avarii, bulgarii, maghiarii, pecenegii, cumanii și isprăvind cu tătarii, s-au revărsat și au cuprins pământul moldovenesc.

Sub aceste năvăliri s-au strecurat factori ceva mai statornici, în urma oștilor au venit cetele slave care au poposit și au trecut mai departe. Cred că ar fi o eroare să se creadă că din timpurile cele mai vechi s-au stabilit și au rămas. Triburile lor au trecut peste pământul românesc căutând alte meaguri, nu ținutul acela sălbatec pe care îl înfățișa ca o „țară a nimănui“, o țară sălbatecă așa cum o vedem în legenda Descălecării. Cine nu are în minte acel basm al copilăriei noastre: Dragoș Vodă trecând munții și fugărind „zimbrul“, până la «apa» Moldova pe care o numește după căteaua care se îneacă în râu.

Legenda însă conține o parte de adevăr. Acesta este aspectul de atunci al Moldovei, regiune sălbatecă, foarte puțin locuită. Este regiunea în care poporul românesc a pătruns mai târziu decât aiurea, deși vor fi fost și unele elemente străvechi, însă și aci se afirmă încă o dată miracolul sau enigma care se leagă de istoria noastră și anume că numai poporul românesc a dat aci naștere la o viață propriu zis istorică.

Numai atunci când prin infiltrări naturale coborând în cete din munți, românii au cuprins spațiul dintre munți până la Nistru și vom vedea îndată și peste Nistru, numai atunci s-a găsit conjunctura favorabilă pentru întemeiere, pentru descălecare, pentru voievodat și stat. Sub această legendă se ascunde însă realitatea istorică: între negustorii orașelor din Galiția și acei din porturile Mării Negre trebuia făcută o legătură.

În același timp retragerea tătarilor crează aci un gol care trebuia umplut. Pe de o parte dinspre miazăzi, domnii Basarabi ai Munteniei încep să-și întindă stăpânirea și asupra Basarabiei de miazăzi. Denumirea de Basarabia nu se aplica la început întregului ținut dintre Prut și Nistru, ci numai părții de miazăzi a acestuia.

De la apus împingeau regii unguri, următorii tătarilor. De la nord pornise expansiunea polonă. La mijloc era un spațiu gol care trebuia umplut și aceasta a fost conjunctura pe care au folosit-o voievozii noștri. Aceasta a fost impusă și de împrejurările politice dar și din necesitatea de a păzi drumul nou, drumul moldovenesc, drumul negoțului internațional care lega, prin Galiția, Europa Centrală de Marea Neagră și care cerea o ordine de stat așezat. Este cu atât mai remarcabil cu cât de îndată ce s-a născut această formațiune politică s-au atins și hotarele, granițele ei firești.

Aceeași generație, cum s-a spus, a realizat și întemeierea statului și expansiunea lui cea mai mare de la 1359 și până la 1392 când Roman Vodă se intitulează domn al Moldovei „de la munte până la mare“...

O dată cu întemeierea statului s-a născut și conștiința misiunii care ne definește nu ca o prelungire a stepei răsăritului, ci ca un șant de apărare al Apusului și Centrului Europei. Aceasta apare cu deosebită limpezime în cuvintele lui Ștefan cel Mare atunci când scria creștinilor «la 8 mai 1477» prin solul său Ioan Tamblac:

„Nici nu vreau să spun de cât folos e această țară a mea pentru Creștinătate, socoteam că e de prisos, căci e lucru știut bine de toți, că e zid de apărare al Țării Ungurești și al Țării Leșești. Și, în ce privește aceste două Crăii, afară de aceasta, fiind împiedicat Turcul cu mine, acum de patru ani, au rămas mulți creștini odihniți“...

„Ceea ce acuma cer, e aceasta. Căci sunt sigur că Turcul iarăși va veni împotriva mea, în vara aceasta, pentru cele două locuri ale mele, Chilia și Cetatea Albă, care-i sunt foarte cu supărare. Deci, într-aceasta vreau să fiu ajutat astăzi, căci vremea nu ne îngăduie a lua alte măsuri mai întinse, și înălțimea Ta, te poți gândi că aceste două locuri sunt toată Moldova, și Moldova cu aceste două locuri e un zid și mai mult: că, de se

prințului Carol, ca rege al României, sub numele de Carol al II-lea. Din PNL, condus de Vintilă Brătianu (1867-1930) s-a desprins gruparea „georgistă“ (Gheorghe I. Brătianu), care va participa la alegerile din 1932 (14 deputați în Parlament; al patrulea partid al țării), la alegerile din 1937 (16 deputați; al șaselea partid al țării). Partidul Național Liberal (georgist) va fuziona cu vechiul partid liberal, sub conducerea lui Constantin (Dinu) Brătianu (1866-1950) la 10 ianuarie 1938.

Gheorghe I. Brătianu a fost arestat în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, dus la Ministerul de Interne și de acolo transportat și înțernit la închisoarea din Sighet, fără să i se intenteze proces. După trei ani de detenție moare în condiții neelucidate (23-27 aprilie 1953).

Așa cum s-a menționat în numărul 2 al revistei *Memoria*, în închisoarea de la Sighet, în iminența morții istoricul nu și-a repudiat codul etic pentru o ipotetică salvare a trupului său: *Adevărul rămâne oricare ar fi soarta slujitorilor săi.*

Din opera lui Gheorghe I. Brătianu:

- *Vicines. Contributions à l'histoire de la domination byzantine et du commerce génois en Dobroudja*, București 1923;

- *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIII-e siècle*, Paris, 1929;

*„Nu-mi voi
trăda țara;
nu pot
dezminți
un adevăr
istoric
și nimic
pe lume
nu mă
poate
justifica
să scriu
neadevăruri
despre
istoria
românească.“*

vor păstra aceste cetăți, turcii vor pierde și Cafa și Crâmul, și va fi ușor lucru”.

Vedeți ce concepție clară a misiunii de apărare a Moldovei la marginea Creștinătății, dar și ce noțiune limpede a spațiului în care se desvolta această politică, dacă se poate numi astfel – să nu folosim cuvântul de spațiu vital care este prea modern, dar să-l folosim pe acela de spațiu de securitate, al Moldovei care se întindea spre răsărit și căreia nu-i putea fi indiferent cine stăpânește în porturile și cetățile Crimei.

Astfel se alătură de unitatea Moldovei toate problemele care se leagă de ea.

Dar ceasul era acum târziu. Cucerirea turcească nu mai putea fi oprită: la 1461 cade Trapezuntul, la 1475 cade Cafa, la 1484 Chilia și Cetatea Albă, Marea Neagră – Kara Deniz – a devenit un lac turcesc.

Și de aici înainte istoria Moldovei nu este decât o istorie a desmembrărilor Moldovei, dar și aceea a reacțiunii de veacuri a sufletului moldovenesc, împotriva acestei desmembrări, o luptă de afirmare a unității sale.

După prima desmembrare a Moldovei, prin pierderea cetăților ei de strajă, urmează cea de a doua, atunci când acum patru veacuri Sultanul Soliman I îi răpise tot malul Nistrului până la Tighina. Pierderea Bugeacului «în 1538» a fost răzbunată de boierii moldoveni prin uciderea voievodului Ștefan Lăcustă care consimțise la această desmembrare:

„Dar am văzut, spuneau ei, că a început cu încetul a da țara împăratului; voia să-i dea tot țărmul de la Dunăre până în munte, precum și Nistrul tot. Văzând aceasta, Țara s-a desprins a-l cunoaște și a înțeles că Domnul e mai prielnic turcilor decât nouă creștinilor“.

Aceasta este o reacțiune a conștiinței de unitate și de misiune creștină a Moldovei, reacțiune pecetluită cu însuși sângele domnitorului. De aci înainte, ca un ecou care străbate veacurile, găsim aceeași poruncă de refacere a unității Moldovei.

Despot-Vodă, douăzeci ani mai târziu, chiamă la arme pe moldoveni cu aceste cuvinte:

„Pentru că gândul meu nu e altul decât să fac ca Dunărea să fie hotarul țării mele a Moldovei, și să mă războiesc zi și noapte cu necredincioșii și blestemații de turci. Întru care nădăjduiesc în Mărirea lui Dumnezeu, prin rugăciunile tuturor Sfinților și Îngerilor și Arhanghelilor, cu voi, vitejilor și neam războinic, ce vă coborâți din vitejii Romani, cari au făcut să tremure lumea, și vouă nu v-a lipsit și nu vă va lipsi inima de a face orice faptă slăvită, ci numai era lipsă că n-aveați Domnul vostru născut, care să vă călăuzească la fapte de cinste. Nădăjduiesc în puțină vreme a dobândi iarăși locurile Moldovei mele, pe care le ține păgânul: adică malul Dunării, și nu numai acelea, dar și Țara Românească...“.

Și mai târziu în veacul următor, în vremuri mult mai grele, aceeași poruncă la boierii lui Ștefan Petriceicu: „Să reluăm țara noastră pe care o stăpânesc păgânii“.

Iar turcii înșiși, cu spiritul de onestitate care adesea s-a manifestat la acest popor, recunoșteau aceste împrejurări. Atunci când poftele polone la pacea de la Karlovitz «1699» se întindeau

asupra noastră, delegații turci au răspuns că ei nu pot îngădui aceasta pentru că s-au legat pe Coran ca să apere Moldova, și că această țară n-au cucerit cu armele, ci li s-a închinat de bună voie.

Dar la această dată, cei mai fervenți apărători ai Moldovei și ai integrității ei nu sunt alții decât rușii. În primul tratat pe care un voievod moldovean îl încheie în veacul al XVII-lea cu Țarul de la Moscova, se garantează că Moldova va redobândi ceea ce a pierdut. Iar când în 1711 Dimitrie Vodă Cantemir încheie tratatul său de alianță cu Țarul Petru, primul al unei serii lungi de asemenea tratate, cu același rezultat nefericit, se prevedea în mod formal: „hotarele Moldovei, după drepturile ei vechi, sunt mărginite de Nistru, Camenița, Bender cu teritoriul Bugeacului, Dunărea, Muntenia, Transilvania și Polonia, după hotărnicia ce a fost făcută“.

Nu s-ar putea formula în termeni mai preciși ca aceștia unitatea geografică a Moldovei, dar tocmai în această vreme Moldova începuse să depășească cadrul în care o statorniciseră întemeietorii ei.

Cu vreo treizeci de ani înainte o împrejurare favorabilă făcuse din Duca Vodă, Domnul Moldovei, și Hatmanul Ucrainei. Aceasta nu a fost o vorbă goală pentru că cronicarul ne spune că a trecut Nistrul și și-a clădit curțile la Țiganăuca și Nimirov, și a început așezări de moldoveni în toată Ucraina până la Nipru, care era ceea ce fusese Moldova cu multe secole mai înainte, o țară a nimănui, ce-și așteaptă stăpânul.

Poate că din această împrejurare s-ar fi născut o Moldova nouă, cum era să se nască un veac mai târziu o Rusie nouă.

Aci trebuie însă să deschidem o paranteză: moldoveanul a fost totdeauna un războinic. Moldoveanul are în temperamentul său dorul de luptă și pribegie depărtată, dorul de a stăpâni pământ în „slobozenie“, în libertate.

Moldoveanul a luptat nu de astăzi nici de ieri în expediții depărtate, pentru că iată ce aflăm în cronicile noastre încă din vremea lui Alexandru cel Bun:

„Au poftit Craiul pe Alexandru-Vodă ca să-i trimită ajutor împotriva Krijacilor la Prusi. Nice l-au amăgit cu prieteșugul, că au trimis ajutor călăreți moldoveni, carii au făcut mare izbândă; că bătăndu-se cu Krijacii, întâi s-au făcut a fugi, de i-au înșirat, gonindu-i spre o pădure, și îndată pedestrindu-se le-au săgetat caii sub nemți, de le-au căutat o dare de dos și acei și ai noștri s-au încălărat și o mare moarte au făcut într-înșii. Deci, dacă s-au întors ai noștri cu izbândă, mare mulțumită au avut Alexandru Vodă de Craiu“.

Nu putem să nu apropiem aceste expediții depărtate de prin anul 1400, aceste isprăvi ale corpului expediționar moldovenesc în războiul depărtat al Regelui polon, cu isprăvile mai recente pe care tot călăreții noștri le-au săvârșit în regiuni și mai depărtate de țara noastră decât Marienburg și prin care, în noile împrejurări, ne-a fost dat ca împreună cu urmașii krijacilor de altădată, armata germană care poartă crucea pe scutul alb al cavalerilor teutoni, să luptăm împotriva vrăjmașilor Europei.

- *Les Vénétiens dans la Mer Noire*, Istanbul 1934;

- *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Cluj 1935;

- *Privilèges et franchises municipales dans l'Empire Byzantin*, Paris-București 1936;

- *Études byzantines d'histoire économique et sociale*, București 1938;

- *Acțiunea politică și militară a României în lumea corespondentei diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, vol. I, București 1939; vol. II, București 1940;

- *O emigmă și un miracol istoric: poporul român*, București 1940;

- *Către Români. Zece conferințe și prelegeri*, București 1942;

- *Le problème de la continuité daco-romane*, București 1944;

- *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, București 1945;

- *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române*, vol. I-III, București 1045-1947;

- *La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane*, München 1969.

*„Nu-mi voi
trăda țara;
nu pot
dezminți
un adevăr
istoric
și nimic
pe lume
nu mă
poate
justifica
să scriu
neadevăruri
despre
istoria
românească.“*

Dacă resimțim un sentiment de mândrie pentru isprăvile moldovenilor care „s-au încălărat“ ca să se bată, ne gândim acum și la călăreții acelei brigade care era tot moldovenească, la lupta cumplită a acestor călăreți pedestriți pentru a rezista atacului unei mari forte vrăjmașe, luptând cu pierderi așa de grele, ținând piept alături de alți viteji, puțini la număr dar mari la suflet, atâtor divizii sovietice care năvăleau asupra lor, încălărându-se la urmă și ei pentru a fugări și nimici până la ultima rămășiță oștirea vrăjmașe. Este și aci un sentiment de firească mândrie care ne străbate.

Dar, aducând acest omagiu oștirilor noastre, și comandanților lor, să revin la ideea pe care o desvoltam.

Într-adevăr, spiritul de aventură și atunci i-a împins pe moldoveni dincolo de Nistru.

Și acum în cursul acestei campanii de câte ori nu am întâmpinat sate de moldoveni încolțite până dincolo de stepa Nogailor, ca semințe, purtate de vânt, sate răspândite mult mai departe decât a mărturisit-o vreodată statistica vecinilor noștri; sate și locuitori, atât de apropiați de noi, dar pe un pământ atât de deosebit de acela al Moldovei de obârșie.

Alții erau aceia care regăseau acolo, dacă nu frați de sânge și de limbă, amintiri mai vechi ale pământului pe care călcau. Îmi veți da voie, pentru a închide această paranteză, să vă citesc din amintirile mele de astă vară câteva rânduri care poate nu se potrivesc în totul cu subiectul anunțat al acestei conferințe însă care completează într-o anumită măsură ideea pe care o desvoltam, a legăturii între pământ și suflet, fără de care nu se poate concepe o unitate și o ființă națională.

Iată ce găsesc în carnetul meu, spre sfârșitul lui august:

„Cu pași repezi, armatele aliate se apropie de Nipru. Coloanele se înșiră pe drumuri, ridicând praful în zări, care se așterne deopotrivă pe uniforme soldaților români, germani, italieni și maghiari. Cu deosebire de la trecerea Bugului, aceștia din urmă ne întâmpină mai des, atât de asemănători la îmbrăcăminte cu trupele noastre. Mai mult însă decât ostașii români, ei par a se potrivi tot mai mult cu priveliștea ce ne înconjoară. Îi simți acasă la ei în stepa uriașă ce se deschide dincolo de Bug, spre depărtările Asiei. În avântul năvalnic care-i mână spre răsărit, este mai mult decât o pornire de cuceritori, e o întoarcere spre originile milenare ale neamului.

Mai bine de o mie de ani de la venirea lui Arpad, coborâtorii depărtați ai războinicilor săi calcă iarăși pământul strămoșesc, de care i-a depărtat întreruperea europeană a destinului lor. Pentru vecinii noștri, campania din câmpiile nesfârșite ale Ucrainei este o regăsire, către care a tins de altfel de-a lungul veacurilor instinctul rasei, ce nu încăpea în spațiul strâmt al pusteii dunărene.

În sec. [al] XIII-lea, înainte de a fi isbiți de valul distrugător al năvălirii tătărești, regii apostolici, urmași ai Sfântului Ștefan, trimiteau misionari pe aceleași meleaguri de la miazănoapte de Marea Neagră, spre a cerceta urmele strămoșilor porniți din stepe.

Tătarii și turcii au împiedicat atunci prin năvălirile lor, ca războinicii regelui Bela să-și regăsească vetrele și căminul. Și

aici, înaintarea cruciatei spre răsărit aduce o fericită întoarcere a destinului. Nu fără emoție vedem cum zilnic se deșteaptă la ostașii armatei vecine, sentimentele și pornirile atavice: tot mai mult se recunosc coborâtori ai călăreților porniți pe urmele hunilor, purtând sub șea carnea crudă, „biciul lui Dumnezeu“ pentru noroadele pământului, aflate în calea lor.

Fiecare zi de marș înscrie o nouă pagină a acestei epopei, pe care ne-a fost dat să trăim alături de ei. S-a scris și se va mai scrie mult despre duiosia întâlnirii noastre cu moldovenii părăsiți, dincolo de Nistru și de Bug; soldații unguri nu află însă numai ca noi, oameni de același sânge și de același grai: e pământul însuși care îi așează în cadrul de care vitregiile istoriei i-au despărțit de veacuri.

În războiul de astăzi, pornit să deslege în câteva luni probleme seculare, să ne oprim o clipă asupra acestei minuni a istoriei. Fie ca întregul neam al lui Arpad să-și regăsească în această înaintare victorioasă drumul depărtatelor sale obârșii, pe care-l însoțesc de atâtea vreme urările noastre cele mai fierbinți și stăruitoare!“

Dar să revenim la subiectul nostru. Destinul istoric al Moldovei a fost altul, nu Moldova nouă s-a întemeiat dincolo de Nistru, ci acum exact 150 de ani stăpânirea rusească a cuprins tot spațiul acesta ajungând până la Nistru.

De altfel în aceasta este și un proces logic. Către sfârșitul veacului al XVIII-lea s-a făcut o înțelegere între Împărății și anume între Împărățiile centrale și Rusia. Această înțelegere a tras o graniță și această graniță a însemnat pierderea Bucovinei și a Basarabiei, după desmembrarea Poloniei (1772-1795). Teritoriul Poloniei a fost tot mai mult împărțit până când a ajuns sub stăpânire rusească, pe de o parte, austriacă și prusiană pe de altă parte.

Înțelegerile acestea între cei mari nu au fost niciodată prea favorabile celor mici.

Consecințele s-au și văzut: 1772, prima împărțire a Poloniei; 1775 anexarea Bucovinei; 1795 ultima împărțire a Poloniei; 1812 anexarea Basarabiei. În 1939-1940... dar să stăruim mai puțin asupra acestui fapt care este cunoscut. Pentru a doua oară istoria se repetă și legile ei nu variază. Dacă înțelegerea acestor Împărății este adesea dăunătoare, din vrăjmășia lor pot ieși foloase. Pentru că după 1940 a venit 1941.

Să ne oprim totuși o clipă asupra acestui moment al primei răpiri a Basarabiei de către Rusia, să ne oprim o clipă asupra cuvântului boierilor moldoveni din Obșteasca Adunare în protestul pe care-l adresează la 26 octombrie 1812 lui Scarlat Vodă Calimach.

„Au rupt, spun ei, tot trupul și inima țării, isvorul vitelor, chelerul țării, ogoarele de grâu și orz, pe când partea rămasă Moldovei, era mai mult păpușoiste“.

„Din întregimea Moldovei lipsesc acum șase ținuturi, adică cel mai mare ținut ce se numește Orheiul sau Lăpușna, cel al doilea după dânsul al Sorocei, al treilea Hotârnicești, al patrulea Codrul, al cincilea Greceni, iar al șaselea ținutul Iași, cea mai multă parte, căci cea rămasă se socotește întru nimic, afară de ținutul Hotinului și afară de olatul Bugeagului, care, deși s-au

*„Nu-mi voi
trăda țara;
nu pot
dezminți
un adevăr
istoric
și nimic
pe lume
nu mă
poate
justifica
să scriu
neadevăruri
despre
istoria
românească.“*

deslipit de la o vreme din trupul Moldovei, dar tot într-o aceeași stăpânire aflându-se a prea Puternicei Împărății, era îndemnarea și adăpostirea pământurilor și înlesnirea viețuirii lor și întru a hranei îndestulare și a vitelor pășune. Iar într-acest chip toată partea aceea socotindu-se până la Prut, poate fi mai mult decât jumătate din țară“.

Cereau restabilirea vechilor hotare „precum de la moșii și strămoșii lor au apucat întregimea Moldovei, așa să rămână și de acum înainte“.

Ce duioase sunt cuvintele prin care cronicarul Manolache Drăghici ne descrie ultimul moment al anexării, cuvinte ce ne arată cât de mult s-au înăsprit moravurile de atunci până în zilele noastre:

„Sosind ziua fatală a expirării convenției după Tratat, ce trebuia, fireștecare să trăiască unde era să rămână desăvârșit, ceasurile acele au fost de plângeri un timp de neuitat; pentru că poporul cu cârdul ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului de la un capăt la altul, mergând și venind de prin sate și de prin târguri, săptămâni încheiate, cu luarea de „ziua bună“, de la părinți, de la frați și de la rudenii, cu care crescuse și viețuise împreună până în vremea aceea când se despărțeau unii de alții pentru totdeauna...“. Pentru totdeauna...

Din fericire, istoria a spus altfel.

Dar iată, anul trecut, șuvoaiele au sporit din noi, apele au venit mari și hotarul blestemat s-a tras iarăși. Anul acesta nu l-am mai secat însă cu gura, l-am umplut cu trupuri de viteji de s-a șters – să nădăjduim pentru vecie.

Unitatea Moldovei nu mai era însă unitatea Moldovei, ci a întregului suflet românesc. Și parcă a fost o menire a destinului: unitatea Moldovei nu s-a putut reface decât o dată cu unitatea României întregi. Știți că Europa, care ne recunoscuse misiunea la gurile Dunării, ne-a restituit cele trei județe ale Basarabiei de miazăzi la 1856 la Congresul din Paris. Au urmat lungi discuțiuni pentru graniță, pentru că diplomația rusă a stăruit mult să încurce delimitarea ei. Hărțile nu erau bine cunoscute: erau două Bolgraduri, unul mai apropiat și celălalt mai depărtat de Dunăre. Diplomații ruși interpretau desigur că este vorba de cel mai apropiat de Dunăre.

Aceste procedee au scandalizat așa de mult pe ceilalți delegați, încât trimisul britanic Lord Palmerston nu a găsit altă expresie mai potrivită pentru a arăta sentimentul său de indignare decât spunând că „Rusia trișează la curse și înlocuiește calul câștigător cu acel care a pierdut“, ceea ce era desigur pentru el o culme a relei credințe.

Totuși această reuniune parțială a trei județe nu a putut dăinui. Nu s-a încheiat un sfert de veac și aliata noastră Rusia, în 1878, s-a întins din nou peste noi, până la gurile Dunării. Unitatea Moldovei ne apare legată de acum înainte de unitatea României.

Desigur nu se poate tăgădui specificul moldovenesc.

Moldova are un trecut al ei, de arme și de glorie; o cosmografie din veacul al XVI-lea o numește „Ein onüberwindlich land“, o țară care nu se poate cuceri.

Are o tradiție de artă, este una din țările în care se îmbină liniile ascuțite ale goticului cu pictura bizantină.

Moldova are o tradiție literară. Clasicii ei adevărați sunt un ecou de Renaștere și de Reformă la această margine îndepărtată a Europei.

De multă vreme însă Moldova trăia în funcție de unitatea României. Încă de la 1643 s-a tipărit în Moldova de către Mitropolitul Varlaam o „carte românească de învățătură” care s-a răspândit peste munți. Câțiva ani mai târziu Miron Costin este acela care ne descrie originea Moldovei:

„Iar acest Traian... Împărat au venit pe aici și au încongiurat această parte de loc, cum s-au pomenit mai sus, și el a descălecat neamul seminției, limba, care trăiește până acum în Moldova și în Țara Muntenească și norodul cât este în Ardeal cu acest nume român”.

Aceleași însemnări le găsim și la fiul său, Nicolae Costin:

„Așa și neamul acesta, ce scriem țărilor acestora, nume din descălecatul lor de la Traian și cât au trăit în munți în Maramureș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin și până astăzi, și încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei și acum zic și scriu: Țara Românească și Românii acei din Ardeal”.

Daco-românismul în care unii vecini ai noștri văd o ticluire, o intrigă a Curtii de la Viena, o ticluire târzie de la sfârșitul veacului al XVIII-lea trăiește deci în plină vigoare în scrierile cronicarilor moldoveni din veacul al XVII-lea. El înflorește în veacul al XIX-lea în care Kogălniceanu întemeiază „Dacia Literară” deschisă românilor de pretutindeni, acel Kogălniceanu care afirmă în Cuvântul său de deschidere că istoria națională este nu numai în istoria Moldovei întregi, dar și a Țării Românești, și a Românilor din Ardeal.

Moldova trăia pentru unire, Moldova se jertfea pentru unire. Pentru că Unirea nu era lucru ușor de făcut, unirea presupune mari sacrificii și în primul rând jertfa unor interese foarte legitime și foarte reale. (...)

Încheierea noastră este că Moldova ca noțiune istorică nu se poate despărți de unire. *Moldova este piatra de temelie a unirii.*

De trei ori în cursul unui veac Moldova s-a jertfit Unirii și anume: la 1859 când se cerea jertfa sa și a capitalei ei, la 1916-1918 când a fost bastionul de apărare al Unirii celei mari.

La 1941, când a suportat mai mult decât celelalte ținuturi, toate urgiile războiului nostru victorios.

S-ar putea aminti aci legenda care stăruiește în poporul nostru: povestea Meșterului Manole care nu putea zidi mănăstirea, fără a jertfi ceea ce avea mai scump, fără a zidi în biserică trupul însuși al soției sale.

Moldova a fost mereu această jertfă a Meșterului care a clădit unitatea noastră.

De aceea cred că nu este numai o potrivire întâmplătoare de împrejurări că în 1918, în vremuri grele de restriște, prima rază de speranță a venit cu unirea Basarabiei și puțin mai târziu cu unirea Bucovinei.

*„Nu-mi voi
trăda țara;
nu pot
dezminți
un adevăr
istoric
și nimic
pe lume
nu mă
poate
justifica
să scriu
neadevăruri
despre
istoria
românească.“*

Unitatea Moldovei a precedat unitatea românească.

Nu este o potrivire întâmplătoare de împrejurări că după restrîștea de la 1940, reluarea cu armele a Basarabiei și a Bucovinei de Nord deșteaptă iarăși nădejdiile de pretutindeni ale poporului român.

Lângă vechea cetate de scaun a Moldovei, lângă Iași, este un podiș mai înalt pe care noi ieșenii îl cunoaștem cu toții îndeajuns de bine: este Copoul, podișul Copoului, de unde se pot zări în zile senine toate marginile pământului moldovenesc. Privirea pătrunde spre răsărit, până dincolo de Prut, iar înspre apus până la marginea albăstrie a munților.

Anul trecut, după împrejurări tragice, am revăzut aceste locuri. De jur împrejur norii negri întunecau zărilor mohorâte.

În vara acestui an le-am revăzut iarăși, după ce dreptatea istoriei se rostise, după ce Moldova s-a regăsit întregită până la Nistru. Zărilor spre răsărit se limpezișeră.

Spre apus însă nori negri de furtună se îngrămădeau încă deasupra Ceahlăului.

Mă opresc aci.

Dar cred că nu este concluzie mai potrivită a acestei expuneri decât a da expresie sentimentului care ne animă pe toți, pe acei care am purtat arma ieri, pe acei care o vom purta mâine, că *nu se poate „fericire“ deplină a Moldovei fără unitatea deplină și întreagă a pământului românesc.*

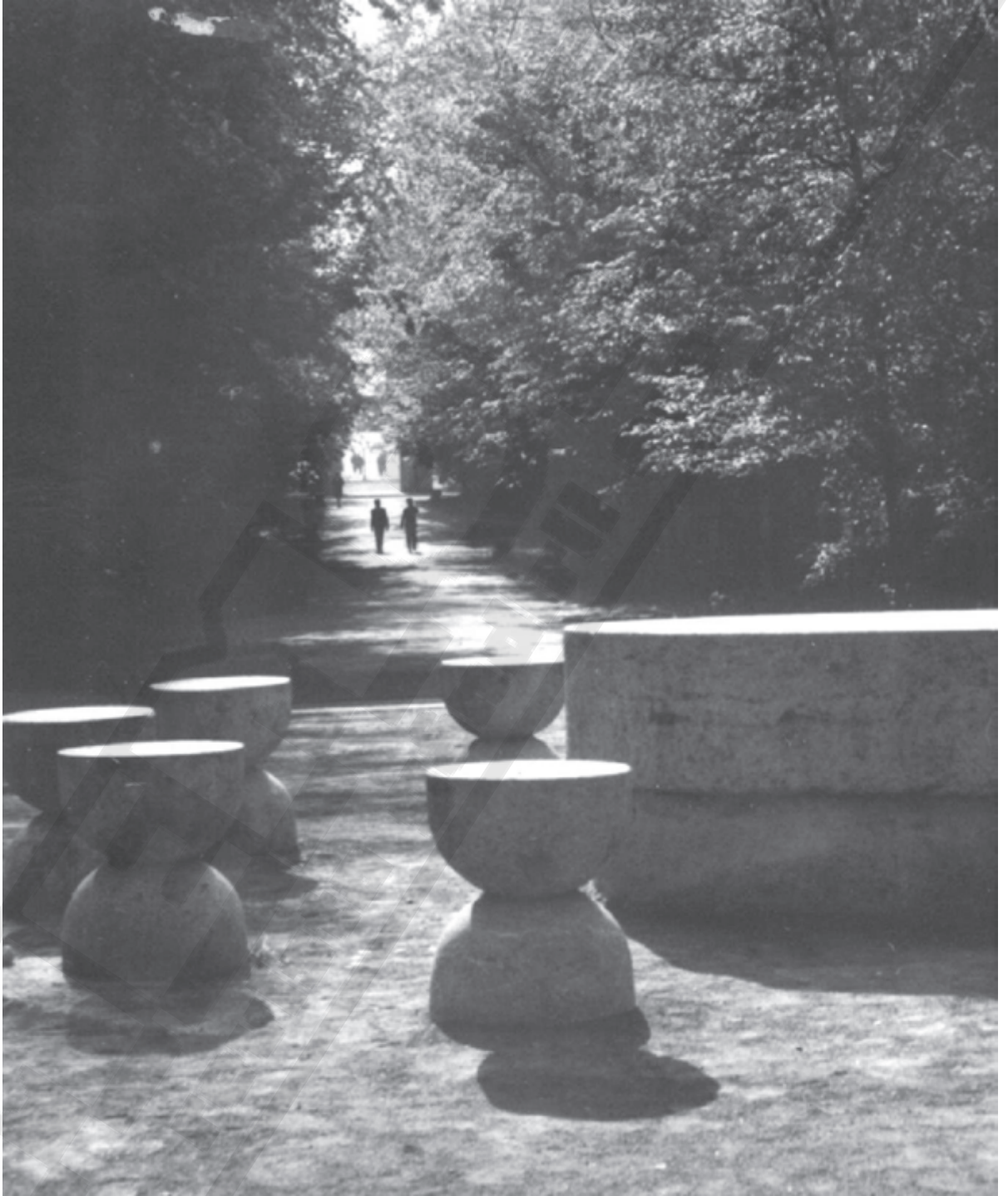
Căci doar în Moldova și nu aiurea s-au rostit aceste cuvinte care au fost lozinca de ieri, și rămân acea de astăzi și de mâine: „vom fi iarăși ce am fost și mai mult decât atîta“.

*Conferință în ciclul Universității Libere,
28 noiembrie 1941*

*Din volumul „Cuvinte către români“,
Editura Universității „Alex. I. Cuza“, Iași, 1996.*

De la stînga la dreapta: Constantin C. Giurescu, arh. G.M. Cantacuzino, Gheorghe I. Brătianu și Victor Papacostea, ca deputați, în 1931.

*Amintiri
din
locurile morții*

GHEORGHE PENCIU

Târgu Ocna, Bastilia sanitară a României

Una dintre cele mai cutremurătoare pagini din istoria terorii comuniste s-a înscris la Târgu Ocna, închisoarea-sanatoriu, închisoarea muribunzilor, închisoarea celor aduși pe ultima sută de metri să populeze gropile comune ale sinistrului cimitir din localitate. Acolo, viața și moartea erau sensibil egale. Nimeni nu știa ce va fi mâine și de-i va fi sortit să mai apuce alt răsărit de soare. Închisoarea construită încă înaintea celui de al doilea război mondial, cu scopuri umanitare, de a deveni sanatoriu TBC pentru năpăstuiți de drept comun, a fost transformată în anii de tristă guvernare proletară într-un adevărat bastion al morții pentru deținuții politici. Auzisem multe despre acest sanatoriu, „stație terminus“, un fel de sită în care se triau destinele, mai presus de dârzenia cu care ne opuneam. Un depozit de „deșeuri umane“, pentru care nu merita să se facă nici o investiție. După pleurezia sero-fibrinoasă, diagnostic cu care fusesem evacuat de la infirmeria lagărului de tristă amintire „Peninsula“, am fost trimis la Penitenciarul Văcărești, cunoscut centru de triere al epavelor de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Medicii interniști de-aici au confirmat diagnosticul pus de confrății lor de la „Peninsula“ și astfel dr. Tomorug, inspectorul șef al penitenciarelor, m-a trecut pe lista celor care trebuiau să fie trimiși la Târgu Ocna. Lotul cu care am fost expediat era un mozaic de borfași, șuți, spărgători de case de bani și vreo 5-6 deținuți politici, printre care mă număram și eu. Printre „prestidigitarii“ de acolo se găsea și unul Chirică, hoț înrăit, de buzunare, care reușea să fure și oul de sub cloșcă. El m-a pus la curent cu atmosfera ce domnea în secția „politicilor“ de la Târgu Ocna, și m-a avertizat să-mi țin gura, întrucât secția era împânzită cu informatori ai ofițerului politic Șleam Augustin. Peste secția „politici“ plutea într-adevăr o atmosferă demoralizatoare, întreținută cu abilitate de către conducerea politică a închisorii. În toamna anului 1950 sosiseră de la celebrul penitenciar Pitești două dube cu studenți distrofici, în marea lor majoritate bolnavi de tuberculoză pulmonară sau

Gheorghe Penciuc

osoasă. Toți trecuseră prin „reeducarea“ lui Țurcanu, dar, o dată ajunși la sanatoriul Târgu Ocna, se debarasaseră de acțiunile lui nefaste, cu excepția a 10-12 studenți, care instauraseră și acolo climatul groazei. Astfel, în ziua de 1 mai 1951, într-o cameră de la etajul 1, a fost izolat studentul Eugen Dimitrov și luat la bătaie de cei câțiva studenți pe motivul că e un trădător al „clasei muncitoare“. Totul regizat de ofițerul politic Șleam Augustin, care își mai dorea o stea pe umăr. Încolțit de banda de asasini, Eugen Dimitrov s-a repezit cu pumnii în geamurile care dădeau către stadionul orașului, strigând: Ajutor! „Printr-o reacție spontană – ne spune Cezar Tănase în mărturiile lui publicate în *Documentele Rezistenței Românești*, vol. II, – deținuții din toate camerele au sărit la ferestre și au început să strige cu forța disperării: «Asasini! Lașii! Ne ucid! Ajutor!».“ Se răspândea în văzduh și dincolo de zidurile închisorii un vuiet neînchipuit. Multimea din parc și de pe terenul de sport, surprinsă de strigăte, s-a adunat în grabă pe malul Troțușului, care șerpuia chiar sub zidurile închisorii. La strigătele deținuților bolnavi, ofițerul politic Șleam Augustin a răspuns cu cravașa, pedepsind nu pe cei care se făceau vinovați de provocări, ci pe Eugen Dimitrov, ai cărui pumni sângerau încă datorită geamurilor sparte. Îmi permit, în măsura în care îmi aduc aminte, să inserez numele acelor ucigași care au vrut să facă din sanatoriul Târgu Ocna un al doilea Pitești: Eugen Munteanu, Pavnuti Pătrășcanu, Constantin Străchinaru, Ion Maniu, Brânduș Vasile, Iorga Pimen, Frederic Cordun, Bârjoveanu, Iftode, Leonida Andreev, și mai sunt doi, pe care memoria mea i-a pierdut pe parcursul anilor. În împrejurările acestea am sosit eu la Târgu Ocna pe data de 15 mai 1951. Primul care m-a pus în gardă, în cameră, a fost ing. Goe Nițescu, pe care-l cunoscusem în camera 5 reduit – Jilava. De câte ori voiam să spun ceva, îmi făcea semn cu degetul în dreptul buzelor, uitându-se către fereastră. Într-adevăr, acolo era instalat Nițchiorul, țigan la origine și informatorul lui Șleam Augustin. Revenind la măsurile luate pentru stoparea răspândirii tuberculozei în toate camerele, s-a hotărât de către medicii deținuți, cu acordul doctorei Margareta Danielescu, ca pozitivii și cavitarii să fie instalați la parter, iar cei care aveau forme mai puțin grave, la etajul 1 și 2. Printre cei cu care sosisem la Târgu Ocna se găsea și un tânăr avocat Stan, care a decedat chiar a doua zi după internare. Mai avea o lună și împlinea 28 de ani. Dumnezeu s-a îndurat de el și nu l-a lăsat să se chinuiască.

Medicamentele specifice bolii lipseau cu desăvârșire și nici asistența medicală din partea penitenciarului nu era de învidiat, lipsind totalmente cadrele medii sanitare. Dar cine ar fi avut curajul să se aventureze într-o secție unde pericolul de contaminare bacilară te pândea la fiecare pas? Tot tratamentul terapeutic ni-l făceau medicii deținuți, iar curățenia cădea de

multe ori tot în sarcina lor. Fiecare purtam pe frunte pecetea destinului nostru și nimeni nu ne putea scăpa de vremelnica lui osândire. Așa s-a murit și s-a înviat la Târgu Ocna.

Dar ne-a fost dat să cunoaștem și miracole, în fața cărora ne plecăm cu smerenie și recunoștință, ceea ce m-a făcut să-mi aduc aminte de un vers al lui Lucian Blaga: „Nu știi că numa-n lacuri cu noroi în fund cresc nuferi?” Medic șef al spitalului (cum am mai pomenit) era Margareta Danielescu (astăzi Pescaru), o femeie cu inima caldă și bună, în care Marele Arhitect al Omenirii a pus un dram de dumnezeire. A fost mereu alături de suferinzi și poate, nu o dată, pleca spre casa ei cu inima încărcată de amărăciune, ca a doua zi să vină din nou pe baricade, impulsivă de noi resurse lăuntrice. Trebuia să lupte cu o boală care nu vedea în muribunzi decât niște „înrașiți” dușmani ai poporului. Tuberculoza le-a fost cea mai fidelă aliată. Firavă, dar cu niște ochi nepereche de calzi, această doctoriță a reușit prin perseverență și îndârjire să obțină unele avantaje pentru noi, precum: dreptul de a ne îngriji confracții, libertatea de a ne plimba în voie prin curte și o alimentație mai substanțială. Credincioasă jurământului hipocratic, a pus mare accent pe sfaturile medicilor deținuți, înțelegându-se cu ei, de la egal la egal. Astfel, dr. Ion Ghițulescu, dr. Nicolae Floricel, dr. Aristide Lefa, dr. Victor Grapan, dr. Sterie Cepi, dr. George Georgescu, medici despre care am mai scris, au putut salva pe mulți dintre noi, care eram cu sănătatea sub semnul întrebării. La Târgu Ocna nu se administra streptomycină, nici PAS, nici hidrazidă, medicamente salutare pe vremea aceea, ci doar paleative ca: aspirină, pyramidon, calciu gluconic, sirop pentru tuse, care nu putea opri hemoptiziile declanșate uneori la ceas de dreaptă odihnă. Așa a murit elevul Soare Gheorghe, colegul meu de la Liceul Industrial Regele Mihai I. După o hemoptizie, pe care abia au putut-o opri medicii noștri, a avut o revelație: „Măine voi muri”, a șoptit cu glas stins, „să-mi țineți lumânarea și să nu plângeți”. Și a murit cu lumina aceea nepământească pe față, care ține locul de giulgiu. Lumânarea i-a ținut-o Samoil Gheorghe, dar niciodată ochii cu care l-a privit Soare nu a putut să-i uite.

Singurul „medicament” care ne-a ținut în viață a fost dârzenia și firava luminiță de soare care se găsea la capătul tunelului, numită „libertate”. Pentru temnicerii noștri, bolnavul, oricât de grav ar fi fost, tot bandit rămânea. Printre studenții sosiți din teribila închisoare a Piteștiului era și un tinerel, Edy Maschievici, bolnav grav de tuberculoză pulmonară, ducându-și zilele pe ultima sută de metri. Printr-o minune (unii spun că datorită doctoriței Margareta Danielescu), părinții lui îi aduseseră la Târgu Ocna câteva grame de streptomycină care, poate, i-ar fi salvat viața. Ei bine, ofițerul politic Șleam Augustin i-a propus bolnavului „candidat la eternitate”, în schimbul streptomicinei, să devină informatorul lui acoperit. Tânărul însă, trecut prin

experiența Piteștiului, știa câte parale face cuvântul unui ofițer politic și a refuzat. Peste câteva zile avea să moară ca și Soare Gheorghe, în patul lui, liniștit, cu credința că refuzul lui va avea ecouri în viitor.

Dar în camera 4 mai erau și alți bolnavi ale căror șanse de supraviețuire erau de unu la o mie. Și totuși, de-aici a scăpat unul dintre cei mai grav bolnavi deținuți politici din câți am cunoscut. Richard Wurmbrand (alias Georgescu Vasile), evreu trecut la creștinism, plătind pentru această „trecere” cu 14 ani din tinerețea lui. Avea tuberculoză pulmonară, ganglionară, osoasă și era atât de costeliv de trecea lumina prin el. Noaptea, când îmi venea rândul de gardă la camera 4, era un adevărat chin pentru mine. Nu mă văitam de muncă, ci de faptul că nu o pot aduce la îndeplinire, având o greutate sub 48 de kilograme. Wurmbrand era osos și prin constituția lui, depășind 190 cm, mă copleșea, mă făcea covrig. Ceilalți, Valeriu Gafencu, Ion Bud, Ion Caramitru, generalul Tobescu, Traian Maniu, nu știu de ce, mi se păreau mai ușori, sau poate că apelau la mine mai cu încredință, știindu-mă aproape tot atât de prăpădit ca ei. Începusem să-i invidiez pe cei care făceau pneumotorax: mi se părea o șansă în plus spre vindecare și un pașaport nesperat către libertate. Doamne, ce greu se scurgeau zilele în detenție! De Crăciun și, mai ales, de Sfintele Sărbători ale Paștelui, îngrămădiți la ferestrele cu gratii, priveam cum de pe vârful Măgura, unde se găsea un schit de maici, coborau pe șerpuitoarele serpentine enoriașii, cu lumânările aprinse, cântând: „Hristos a înviat!”. Atunci în inima fiecăruia dintre noi se aprindea o candelă, poate candela speranței sau candela drumului fără întoarcere. Dincolo de ziduri pulsa viața, viața, pe câtă vreme la noi, moartea își cerea în fiecare zi tributul ei.

Dau cu smerenie aici lista, departe de a fi completă, a celor care au trecut în „împărăția tăcerii negre”, în ciuda tinereții lor neprielnice: Valeriu Gafencu a murit în vârstă de 30 de ani, Nițescu Gheorghe, 29, Ciobanu Gh., 26, Niță Brașov, 26, Merca Iosif, 21, Ionescu Gh., 24, Popescu Florică, 23, Popovici Tiberiu, 23, Miulescu Gh., 29, Nistor C-tin, 28, Marga Ștefan, 39, Ianculescu Ștefan, 21, Sumănanu Dumitru, 23, Rutovid Matei, 24, Soare Gh., 23, Constantinescu Emilian, 23, Duțescu Dumitru, 25, Duțescu Radu, 45, Contici D-tru, 25, Halaicu Gh., 35, Ștefan Traian, 43, Mateuc Lazăr, 45, Maniu Traian, 29, Maschievici Edy, 22, Iacoban Dumitru, 42, Chirculescu Gh., 53, Zaharia Stan, 28, Sima Nicolae, 53, May Moses, 53, Iscu Gherasim, 39, Crihan Panait, 59, Popescu Ion, 30, Filipescu Gh. (renumitul socialist), 56, Modoc Ion, 46, Constantinescu Gh., 46, Cucu Gh., 26, Sobieschi Ion, 30, Prundea Al., 48, Popovici Vasile, 27, Cotnăreanu Aurel, 34, Constant Nicolae, 25, Cucu Mircea, 26, Niculescu Gh., 29, Bălănică Teodor, 25, Precup Nicolae, 37, Rădulescu N., 26, Tobescu Emil, 56, Scraba Ilie, 55, Balabaie Ion, 45, Cașcaval C-tin, 23, Savu Florian, 20,

Ilie Sava, 28, Pancu Gh., 28, Caramitru Aurel, 31, Vlad Moscu, 31, Curtilă Gh., 28, Fediuc Nicolae, 44, Marinescu Mihai, 42, Berilă Ion, 22, Almăjan Ion, 59, Savu Daniel, 54, Arapu C-tin, 64, Cata Petru, 45, Marin Ion, 38, și încă mulți alți confrăți de suferință care nu au mai putut fi identificați. De temutul lagăr de exterminare de la Târgu Ocna s-a scris prea puțin. Pe undeva scriitorul Mihai Rădulescu pomenește ceva în cartea sa *Rugul Aprins*, dar prea puțin. Nici nu-l condamnă. N-avea de unde să știe că mortalitatea acolo depășea 60 la sută. Puținii supraviețuitori din infernul apocaliptic de-acolo, în anul de grație 1958, au fost arestați din nou și acuzați de „crimă de înaltă trădare” împotriva orânduiri socialiste. În rechizitoriul procurorului ni se pune în sarcină că, sub masca îngrijirilor medicale acordate semenilor noștri, noi de fapt pregăteam o lovitură de stat de tip „fascist”, în cazul unei eventuale eliberări.

Ancheta a fost aspră și presărată cu durițări de neînchipuit. Trebuia să se scoată, de la niște oameni nevinovați, dovezi materiale că au complotat împotriva regimului. Au fost aduși în lanțuri de la penitenciarul Aiud Ion Ianolide, Constantin Aurel Dragodan, Szabo Ștefan, deținuți care mai aveau câteva zile până la eliberare, dar pentru a nu beneficia de libertate, trebuiau incluși în vreun complot, iar cel ales a fost Târgu Ocna. Se făceau vinovați cu ceva? Cu nimic. Doar că se născuseră în zodii neprielnice. Cel care conducea ancheta era maiorul Enoiu, o brută cu epoleți, ajutat de alți doi dulăi, bine dresați: căpitanul Oprea și locotenentul Cenușă. După un an de zile de anchetă, am fost judecați, în cinstea zilei de 23 august, de către Tribunalul Militar București, cu ușile închise. Ni se pusese în vedere, că dacă nu recunoaștem ce-a citit în rechizitoriul său procurorul, vom fi aduși din nou la Ministerul de Interne și trecuți prin „baricada mică și baricada mare”, două sisteme machiavelice de a smulge declarații în defavoarea ta. Apărătorii erau numiți din oficiu, avocați de mâna a șaptea, care, conform dispozițiilor primite de la „conducerea superioară de partid”, trebuiau întâi să te acuze și apoi să dea dovadă de un act de generoasă clemență. Mai grav, o parte dintre acești pseudo-avocați se pretau să ia și bani de la familiile noastre, deși știau că șansele pentru obținerea nevinovăției noastre erau nule... Dar printre atâți tributari ai neomeniei, mai erau și excepții. Într-un proces în care mai mulți tineri fuseseră implicați într-o organizație subversivă, un avocat mai curajos, pe baza probelor de la dosar, a cerut achitarea inculpaților, pe motiv că acuzații s-au înhămat la carul „reconstrucției socialiste” și au tras alături de cei mai iubiți fii ai poporului... Pledoaria i-a fost întreruptă brutal de către obscurul procuror, care a tunat în ședință: „Acest avocat n-are ce căuta la bară, ci în boxa acuzaților, pentru că noi nu ne înhămăm, nu suntem animale, ci punem umărul de bună voie”. Un alt caz semnificativ, luat la întâmplare, e inserat de scriitorul Vlad Mușatescu într-una din cărțile sale, apărute cu

doiă decenii în urmă: „Într-o zi, trecând prin fața Tribunalului ce se găsea vis-à-vis de Biserica Sfânta Vineri, privirea mi-a fost atrasă de un proces de sabotaj, în care apărătorul era Ionel Teodoreanu. Acuzatul era un muncitor necăjit și cu o grilă de copii. Un procuror zelos, ca toți procurorii dictaturii totalitare, cerea pedeapsa maximă a inculpatului din boxă, fără să țină seama de drama acestuia. Când Președintele completului de judecată a rostit „Apărarea are cuvântul”, magicianul aforismelor nepereche, Ionel Teodoreanu, a cerut achitarea lui din lipsa probelor de la dosar, precum și datorită faptului că provine din lumea clasei muncitoare. Replica procurorului a fost dură și teatrală, ca într-o ședință de partid: „Nu ești dumneata indicat să vorbești despre clasa muncitoare, domnule Teodoreanu”. Răspunsul scriitorului-avocat a fost pe măsură: „În cazul acesta, Apărarea nu mai are cuvântul” și, încheindu-și dosarul, a părăsit ședința.

Revenind la procesul lotului de la Târgu Ocna, pedepsele au fost zdrobitoare, opt dintre noi căpătând muncă silnică pe viață, la un pas de a fi împușcați, iar restul primind pedepse între 15 și 25 de ani. O singură fată, absolut nevinovată, a scăpat numai cu cinci ani corecție. Iată lotul care a semnat în alb o pagină din istoria acestei țări crucificate: Ianolide Ion, Voicescu Constantin, Constantin Aurel Dragodan, Samargescu Constantin, Șahan Eugen, Stoica Victor, Contra Grigore, Perța Ion, Ovezea Grigore, Finanțu Constantin, Ardeleanu Gheorghe, Trifan Radu, Cazacu Ion, Purice Vasile, Angelescu Alexandru, Cranciova (?), Samoilă Gh., Răzeșu Mircea, Penciu Gh., Floricel Nicolae, Petrescu Vasile, Sabo Ștefan, Sultaniuc Aurelia, Pavel Justin, Glascov Grigore, Popa V. și încă un „candidat la eternitate” pe care memoria mea, după atâția ani de detenție, l-a înzăpezit. Din cei care am trecut prin Târgu Ocna, astăzi mai trăim câțiva, mărturii vii ale sistemului totalitar, pentru ca niciodată în țara aceasta așezată la răscruce de drumuri istorice să nu se mai întâmple atâtea grozăvii. În caz contrar, nu merită să avem istorie.

ION I. NISTOR

Amintiri din închisoare

*„După ce vreo josphic a istoriei ia sfârșit,
cei care au luat parte la ea nu conțin să se mire:
Cum a fost cu puțință?!“*

Geo Bogza

Aștern pe hârtie aceste rânduri sub stăpânirea unor duioase amintiri. Am rămas singur în viață din generația Unirii, care s-a bucurat de roadele străduințelor ei pentru înfăptuirea Unirii Naționale. Au murit Ionel și Vintilă Brătianu, au dispărut din viață Iuliu Maniu, Alexandru Vaida și Ion Inculeț, au trecut în cele eterne Nicolae Iorga și Octavian Goga. Veșnic îmi stă înaintea ochilor apoteoza Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, împlinitorii visului de aur al neamului nostru. Am rămas singur în viață, sortit să înfrunt prăbușirea măreței opere naționale, stropită cu sângele eroilor de la Mărășești!

În noaptea de 5 spre 6 mai 1950, am fost trezit din somn de nevastă-mea care-mi vestea că bate cineva la ușă. Am sărit din pat și ajungând la ușă am întrebat: „Cine bate?“ Mi s-a răspuns: „Poliția“. Am deschis ușa și cinci agenți de poliție intrară în camera unde dormeau nepotul meu Vlăstar și nepoata mea Ileana. Nevastă-mea, îngrozită, înlemnise lângă patul meu. Unul din agenții politici îmi prezentă ordinul prin care eram chemat la Prefectura Poliției pentru informații, somându-mă să mă îmbrac imediat și să-i urmez. Am urmat somațiunii, îmbrăcându-mă în grabă. Nu mi s-a îngăduit să iau cu mine nimic, nici chiar rămas bun de la soția mea și de la nepoți, care priveau cu groază ridicarea mea. Doi dintre agenți mă luară între ei și mă conduseră afară, spunându-mi să fiu om de înțeles și să nu strig. Ieșind din curtea casei, mă conduseră până în strada vecină, unde aștepta o mașină. Am fost împins în mașină și așezat între cei doi agenți, dintre care unul îmi ordonă să-mi leg ochii. Am scos batista din buzunar și m-am legat la ochi, ca să nu văd unde mă duc. În timpul cursei, am bănuț că porneam în direcția Poliției. Mașina s-a oprit însă la Ministerul de Interne. La intrare, mi-au pus ochelari negri, ca să nu văd nimic, până ce fui introdus într-un birou. Acolo mi-au scos ochelarii de la ochi și am văzut un comisar la o masă, care primi în taină un scurt raport de la agenții ce mă însoțiseră, după ce aceiași vorbiră la telefon cu agenții rămași în locuința mea pentru percheziție.

Rămas singur cu comisarul, acesta îmi luă un scurt interogatoriu, uitându-se într-un registru pe care îl avea pe masă, însemnă în registru ceva și mă somă să depun pe masă portmoneul ce-l aveam la mine, cu nota de 1 mie lei; inele, stilou, ceasornic sau alte obiecte nu aveam cu mine; mi-a mai ordonat să-mi desfac cravata și șireturile de la pantofi, pe care le-a luat în seamă și le-a trecut în registrul din fața sa. După împlinirea

acestor triste formalități, a chemat un om de serviciu și m-a dat în seamă. Acesta îmi aplică ochelarii negri, îmi spuse să-mi țin gura și mă conduse într-o sală mare cu lăiți de lemn împrejur. Eram primul sosit. După mine, apărură în sală, după scurte intervale, toți foștii miniștri și subsecretari [de Stat] din guvernele burgheze care se aflau la București, așa că o dată ce se făcu ziua, sala era plină de deținuți. Îi cunoșteam pe toți, ne făceam semne, dar ne era interzis, de gardienii care ne păzeau, de a schimba o vorbă. Alături se găsea o a doua sală plină de foști înalți demnitari militari și administrativi.

Când se făcu bine ziua, se deschise ușa și-și făcu apariția un comisar cu o listă în mână, ordonându-ne să ieșim în curte. Acolo se găseau mai multe camioane-dube. Comisarul pronunță numele deținuților, dispuse să se dea fiecăruia o pâine, mici pachete de brânză și de marmeladă, precum și o cutie de conserve pentru patru persoane. Cu merindele acestea în mână, furăm invitați în dubă, unde încăpeau 18-20 persoane. Dubele erau fără ferestre, lumina intra printr-o ventilație de sus. În duba în care intrai, eram înghesuți 18 inși, fiecare cu merindele în mână. O găleată cu apă se găsea la ușa de intrare, bine păzită de doi gardieni zdraveni și foarte scumpi la vorbă; nouă însă nu ni se oprise să vorbim împreună. Eram toți cunoscuți. Rețin numele câtorva tovarăși de suferință: Teofil Sauciuc Săveanu, Ion Pelivan, Daniil Ciugureanu, Sever Dan, Voicu Nițescu, generalul Gorski, doctorul Marinescu, Gheorghe Leon, Radu Portocală ș.a. După cât am putut afla mai apoi, era și o dubă cu celule, în care intrară Gheorghe Tătărescu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu, Gheorghe Gigurtu, Constantin Argetoianu ș.a., care erau păziți să nu comunice între olaltă. Îmbarcarea în dube a ținut mai bine de o oră. În sfârșit, duba noastră fu pusă în mișcare, dar fără ca noi să putem ști în care direcție. Din merindele cu care fuseserăm aprovizionați, conchideam că drumul nostru trebuie să fie mai lung. Unii credeau că ne duce la Văcărești sau Jilava. Dar, printr-o crăpătură la ușa de intrare, am putut vedea teii de la Șosea. Eram deci în drum spre Câmpina și Doftana. Ceas nu avea nimeni asupra sa, dar totuși, văzând că timpul înaintează și duba urcă greu la deal, ne-am convins că am trecut de Doftana și că înaintam spre penitenciarele din Transilvania. Am trecut Brașovul, am ajuns la Sibiu și de acolo, după ce dubele se aprovizionaseră cu benzină, am pornit spre Aiud, credeau cu toții că vom fi reținuți acolo.

Ne-am înșelat însă în presupunerile noastre. După un ceas și mai bine, dubele au pornit înainte spre Cluj, unde au oprit din nou mai bine de două ore. Așteptam să fim încarcerați în penitenciarul de acolo. Dar am pornit înainte, noaptea târziu, neștiind încotro mergeam. Unii credeau că suntem în drum spre Gherla, cu faimoasa închisoare. Alții susțineau că am luat drumul spre Huedin și Ciucea. La revărsarea zorilor, s-a dovedit că aceștia aveau dreptate. Undeva între Huedin și Ciucea, convoiul dubelor s-a oprit pe loc la marginea unei păduri, unde ni se încuviințase să ieșim din dube pentru nevoile noastre. Oprirea aceasta ni se păru foarte suspectă! Unii se temeau să nu fim duși în pădure pentru a fi împușcați! Se făureau planuri de rezistență și de apărare. Cei mai mulți dintre noi ne păstram cumpătul, fiindcă ne dădeam seama că nu putea fi vorba de o execuție în masă, fără nici o sentință judecătorească. Iar când ni s-a ordonat să reintrăm în dubă, s-au convins cu toții că avurăm dreptate. În zori am plecat mai departe și pe la prânz am ajuns la Oradea, unde am făcut iarăși un popas mai lung, în așteptarea de a fi vărsați în penitenciarul de acolo. În drum, dr. Ciugureanu suferind un atac de cord, fu chemat medicul ce însoțea convoiul într-un automobil; i s-au făcut injecții; cum însă starea bolnavului se agravase, sosi medicul din nou, spre a-l muta în automobilul său; se pare că sucombuse în drum, fiindcă din momentul acela Ciugureanu n-a mai fost văzut. Și generalul Gorski se îmbolnăvise grav de nervi în cursul călătoriei, astfel că n-a mai fost văzut printre deținuți.

De la Oradea, convoiul trecu prin Careii Mari, unde umplurăm găleata cu apă și de acolo se îndreptă spre Sighet, parcurgând serpentinele Gutinului. Era în dubă o căldură insuportabilă când, duminică la 6 mai 1950, ajunserăm, pe la orele 4 după amiază, la penitenciarul din Sighet, o clădire mare, cu subsol, parter și etaj, înconjurată de un zid de 6 metri înălțime, cu turnuri de veghe în cele patru colțuri. Clădirea fusese ridicată în 1896, cu ocazia mileniului descălecării lui Arpad în Panonia. Cuprindea 91 de celule mai mari și mai mici. Penitenciarul jubiliar era menit în prima linie pentru deținuți politici, în deosebi ruteni sau ucrainieni din Galiția, Bucovina și Rusia subcarpatică, precum arătau grafitile de pe ușile de fier ale penitenciarului. După unirea cu România, penitenciarul adăpostea deținuți de drept comun, bărbați și femei, care fuseseră evacuați scurt timp înainte de sosirea noastră.

După ce intraseră în curtea închisorii, ducele traseră rând pe rând la scară. La ieșirea din dubă, am fost întâmpinați de un comisar-colonel, iar un gardian ne servi câte un pahar de apă rece. Colonelul dirija pe noii sosiți după o listă, încredințându-i gardienilor spre a fi conduși în celule. Eu am fost condus singur la o celulă de la etaj unde, mort de oboseală și de căldură, mă arunca pe patul de cazarmă cu [o somieră] de fier și adormii. Nu știu cât am dormit, când fui deșteptat din somn de un gardian, care mă întrebă de nume; i-am răspuns somnoros cum eram. S-a uitat într-o listă pe care o avea în mână și-mi porunci să-l urmez. L-am urmat, am scoborât treptele și am ajuns la parter. M-a oprit în fața celulei 13, a deschis ușa, care era bine încuiată cu un lacăt mare, cum nu văzusem până atunci, și m-a împins înăuntru, fără să-mi spună ceva, a ieșit și a închis ușa, încuind-o pe dinafară cu lacătul cel mare. Celula cuprindea mai multe paturi de fier suprapuse cu saltele și perinițe de paie, acoperite cu câte un cearșaf și câte o pătură de lână. În colț, lângă ușă, se găseau două putini – tinete – una pentru apă și alta pentru alte nevoi.

Zăpăcit cum eram, nu observasem imediat că în celulă se mai găseau și camarazi de suferință. Din zăpăceala aceasta mă dezmetici un glas cunoscut din fundul celulei, care mă strigă pe nume. Era a lui Dori Popovici, care ajunsese cu o zi mai înainte la Sighet, venind din Sibiu, împreună cu Ion Lupaș, Aurel Vlad și Ienci Pop, cu măști pe față, într-un automobil, ca să nu vadă nimic. Erau cunoscute măsuri de vigilență ca și în dube, ca arestații să nu vadă nimic și nici să nu fie văzuți. Și într-adevăr, numai noi, în duba noastră, grație iscusinței și cunoștințelor locale ale dr. Marinescu, știam că am ajuns la Sighet, câtă vreme cei mai mulți dintre camarazii noștri nu știau în ce localitate se aflau. Numai târziu a ajuns la cunoștința tuturor că se aflau la Sighet, după inscripția de pe sacii de fasole, pe care le alegeam pentru bucătărie. Se mai găseau în celula 13 și Costică Angelescu, Dorel Dumitrescu, foști guvernatori ai Băncii Naționale, eram deci laolaltă șapte inși, cunoscuți de mai înainte.

Am ales pe Dori Popovici șef de cameră, care avea să dea zilnic raportul de dimineață și de seară și portparleurul nostru cu directorul închisorii și cu gardienii. La raport se anunța numărul camarazilor din celulă și eventualele lor reclamații; el intervenea și la distribuția porțiilor de hrană.

Din prima zi, noi, acești șapte, am fost izolați de ceilalți deținuți, neputându-i vedea, necum vorbi cu ei. Orice încercare de a vedea și de a schimba vreun cuvânt cu deținuții din alte celule era strict oprită. Contravenienții intrau în „neagra”, o celulă fără ferești, cu ciment și apă pe jos, unde contravenienții erau aruncați desculți și numai în cămașă. Termenul pedepsei se fixa după gravitatea contravenției la disciplina închisorii, la mai multe ore și chiar nopți întregi. Pe cei mai mulți dintre cei ce petrecusem noaptea la Ministerul de Interne, sau fusesem deportați în aceeași dubă, nu-i văzusem decât după eliberarea din închisoare. Numai când complexul din celula noastră era scos la plimbare

În curte puteam risca o privire spre ferestrele celorlalte celule, dar și aceasta cu riscul de a ajunge la „neagra“. Astfel l-am văzut la ferestre din etaj pe Gheorghe Vântu, iar prin borta cheii pe Gheorghe Tătărescu. Pe Dinu Brătianu, care se găsea în celula vecină, nr. 12, îl auzeam prin perete gemând, iar pe Gheorghe Brătianu îl zărisem odată cum se plimba singur prin curtea penitenciarului. Noaptea se auzeau accesele de tuse și gemetele bolnavilor din celule, căci penitenciarul nu avea o infirmerie, îngănate lugubru de strigătul cucuvaelor din podul clădirilor. Pe Constantin Argetoianu l-am văzut, frânt de boală și suferință, odihnindu-se pe o lespede din curte. Despre Luliu Maniu aflasem că zăcea mereu în pat, fiind paralizat. Era îngrijit de Sebastian Bornemisa. Pe Ion Mihalache l-am văzut mișcându-se singur prin curtea închisorii. Episcopii uniți Luliu Hossu, Rusu, Bălan, Suciufură văzuți de camarazii mei mișcându-se prin curte. Cei patruzeci de canonici, oameni tineri și curajoși, erau întrebuințați la tăiatul lemnului și la curățenie pe coridoare. Activitatea lor la bucătărie a fost de mare folos pentru deținuți, fiindcă ei se înțelegeau foarte bine la pregătirea bucatelor. Hrana deținuților era cât se poate de neîndestulătoare.

În primele zile ale internării noastre ne păstrăm hainele civile cu care fusesem arestați. A treia zi însă, furăm conduși sus la magazia de haine a închisorii și chemat câte unul în biroul magaziei. Cel dintâi intră acolo Dori Popovici, pentru ca după zece minute să se întoarcă în noua uniformă vârgată de pușcăriaș cu veston, pantaloni și capelă. Bocancii îi primirăm mai târziu. Apariția lui Popovici în noua uniformă ne zgudui adânc pe toți. Nu voi uita niciodată groaza ce mă cuprinsese la aspectul acesta. Dar nici n-avurăm timp să ne reculegem din spaima noastră, fiindcă îndată intrarăm unul după altul în birou, unde dezbrăcăm hainele noastre civile și îmbrăcăm noul costum vârgat. Vestonul, pantalonii și capela ce le promisem erau prea largi pentru mine, dar altele mai înguste nu se găseau în magazie. Piese erau confecționate din stofă de aba, groasă, din lână destul de rezistentă pentru a le purta, cu mici ajustări și cârpe, timp de cinci ani și trei luni, până la eliberarea mea din închisoare. Prin octombrie 1950 am primit chiar și o manta albă vârgată, pe care am purtat-o până la eliberare. Unii dintre camarazii mei de suferință n-au fost așa de fericiți cu hainele lor, fie că erau confecționate dintr-o stofă mai puțin rezistentă, fie că fuseseră purtate de alți pușcăriași înainte. Eu eram unul dintre camarazii care se pricepeau la cusut și la cârpit și le veneam adesea în ajutor. Ac și ată trebuia să cerem la „raport“ și ni se dădea cu mare socoteală. Ascunderea acului atrăgea după sine intrarea la „neagra“. Odată am rupt acul din nebăgare de seamă; am anunțat la raport pozna mea, arătând capetele acului rupt în două. M-am ales numai cu o aspră dojană. Capetele acului rămăseseră la mine. Am ascuțit capătul cu urechea acului de patul de fier pentru a-l folosi pe ascuns la cusutul nasturilor sau la aplicarea de petece pe vesteane și pantaloni. Avui însă ghinionul să fiu observat de gardian prin viziera ușii. Imediat s-a deschis ușa și ofițerul de serviciu m-a surprins în flagrant delict și m-a dus la „neagra“. Am stat acolo dezbrăcat și desculț pe betonul umed. Noroc că era vară. După trei ore de pedeapsă, am fost readus în celulă și am fost bun bucuros că am scăpat numai cu atâta. Pățania mea însă a determinat pe concelulari să arunce pe fereastră acele ce le aveau ascunse, ca să nu ajungă și ei la „neagra“. După ce am primit și bocanci cazon, pantofii mei au mers la magazie și mi-au prins bine la eliberare, că aveam cu ce mă încălța, pentru că nimeni nu putea păstra nici un cap de ată din inventarul penitenciarului. Deodată cu noua uniformă vârgată, am primit fiecare câte două cămăși și două perechi de izmene cazon de care ne-am folosit în tot timpul deținerii noastre. Ni s-a mai dat și câte un cearșaf și două fete de perină. Aceasta era zestrea cu care direcția penitenciarului ne ferici în cele 1887 de zile petrecute acolo până la eliberare. Pentru iarnă ni se mai da și câte o a doua pătură de învelit.

Hrana deținuților era cât se poate de neîndestulătoare. Dimineata primea fiecare câte 250 g de pâine neagră pentru toată ziua. Rația aceasta de pâine s-a dovedit insuficientă. Slăbisem cu toții văzând cu ochii. Eu ajunsesem la 50 kg. Dacă acest regim continua, am fi murit cu toții de foame și inanitie. În 1953, s-a convins despre situația noastră tragică și direcția penitenciarului. Se pare că, în urma raportului ei, sosi la Sighet o comisie sanitară, care ne cântări pe toți și ne supuse unei vizite sanitare. Se vede că la raportul acestei comisii sanitare ni s-a dublat rația de pâine de la 250 la 500 grame, o măsură în urma căreia am scăpat mulți dintre noi cu viața. Numai după înzdrăvenirea noastră am înțeles cuvintele enigmatice ale directorului închisorii, despre care aflasem că se numea Ciolpan, când ne spunea că „ați avut mare noroc!”

Pe lângă rația zilnică de pâine, primeam dimineata un polonic de cafea de malț cu două grame de zahăr. La dejun și seara, așteptam cu gamelele la ușă să ni se dea, din ciubărul purtat de gardieni de la ușă la ușă, un polonic de fasole, de mazăre, de varză fiartă, de zeamă de cartofi. Din când în când, primeam și câte 50 grame de carne de vacă. Mai mare era porția de carne de miel în lunile de primăvară. Seara primeam arpacaș sau griș pentru cei bolnavi. Era mare fericire când primeam o mică porție de lapte dulce, de regulă serbezit, sau de lapte acru. Ne săturasem până în gât de fasole și arpacaș, astfel cred că mi-am consumat porția din aceste alimente pentru toată viața. Setea ne-o stingeam din tineta cu apă, pe care o umpleam sub mare pază dimineata și seara. Cu apa de dimineată, ne spălam pe față, turnându-ne unul altuia în pumni. O dată la două săptămâni, ne duceau, celulă după celulă, la camera de baie, cu dușuri reci și calde. La dispoziția celor bolnavi erau două putini sau vane. La baie, venea fiecare cu bucăți de săpun pe care o primeam din când în când pentru spălătul de dimineată. Odaia de baie servea și ca spălătorie pentru rufăria de corp, dar și ca anexă la bucătărie pentru clătirea alimentelor. Cartofii îi curățam în celulă; tot acolo alegeam și fasolea, ca și mazărea. O inspecție mai simandicoasă ne surprinse la curățatul fasolelor și, privindu-ne cum stăteam cu toții din celulă aplecați asupra gamelelor noastre, unul din comisie ne îndemnă la lucru cu observația că „de alta și așa nu sunteți buni!”

O dată pe săptămână spălam podelele din celulă și câteodată și din coridor, sub cea mai strictă supraveghere, ca nu cumva să vedem pe cineva din celulele vecine, deși cam știam noi cine erau vecinii, camarazii noștri de suferință. Spălătul rufăriei se făcea pe rând de deținuții din diferitele celule, compuși de regulă din cei mai tineri dintre noi. Monocelularii, adică cei încarcerati unul singur în celulă, erau scutiți de corvezi.

Din mai până în octombrie 1950, am rămas în colectivul nostru din celula 13. Colectivul nostru a fost mutat într-o altă celulă, ceva mai spațioasă, cu opt paturi suprapuse. Acolo am dat peste camarazi cunoscuți, pe care nu-i văzusem din momentul arestării. Erau: Gheorghe Cipăianu, generalul Dumitru Caracostea, fost adjutant al Reginei Maria, Matei Racoviță, [Radu] Portocală, Mihai Priboianu, Sebastian Bornemisa, Burileanu, Popovici Tașcă, Ion Pelivan. Eram 16 inși în cele opt paturi suprapuse. La început, ne-am bucurat cu toții, fiindcă fiecare avea ceva nou de povestit. Astfel primele săptămâni ne-au trecut mai repede. Fiecare avea de comunicat întâmplări din viața sa. Venise însă toamna cu ploi și cu frig. Nu puteam dormi cu cele două ferestre ale celulei deschise. Eram avizați la căldura animală a celor 16 inși, dar aerul din celulă ne nădușea. Tineta pentru nevoile noastre nu mai era suficientă pentru 16 oameni. Ni se mai puse în celulă și o sobă de tuci cu țevă prin fereastră, pe care o încălzeam cu puține bucăți de lemn și cu mai mult lignit, umplând celula de fum și de gaze otrăvitoare. Ne îngălbenisem cu toții, pierzând pofta de mâncare. Eu, care mă simțisem bine cu sănătatea, mă trezii deodată cu abcese pe tot corpul, pentru care sanitarul, care fusese ajutor de prosector la un spital, îmi recomanda tinctură de iod, pe care mi-o dădea îmbibată în vată. Medicul nostru, Schlezinger, n-a

găsit niciodată de bine să vadă, cel puțin abcesul cel mare de la piciorul stâng, care puroia mereu. Mai mult chiar, eram silit să merg la baie cu abcesele mele, pe care nu îndrăzneam să le tratez cu apă rece. Refuzul meu ar fi însemnat trimiterea la „neagra”. M-am dus la baie, dar am știut să mă feresc de apă, și așa mă fofilam cum puteam, cu ajutorul camarazilor mei. Am suferit mult în tăcere pe urma acestor abcese, pe care, după modestele mele cunoștințe medicale, le consideram ca o curățire de sânge. Și astfel lăsați boala să evolueze de la sine, fără tratament medical. Și de fapt, încetul cu încetul, abcesele au dispărut și am scăpat de ele până în ziua de astăzi.

La raportul de dimineață și de seară, stăruiam mereu asupra aerului insuportabil din celula noastră, cerând o cameră mai mare pentru colectivul nostru. După multe reclamații și inspecții, s-a convins în sfârșit și direcția închisorii de îndreptățirea cererii noastre; cererea noastră a fost luată în seamă și jumătate din colectivul nostru fu ridicat și mutat în altă celulă. Atunci ne-am despărțit de: Lupaș, Caracostea, Enci Pop, Anghelescu, Vlad. Ne-am mutat într-o celulă de la etaj, mai spațioasă, cu paturi mai multe și cu o sobă care nu afuma, cel puțin. Noua celulă avea trei ferestre spre curtea cu plantații a închisorii și cu o vedere peste zidul închisorii, de unde se vedea turnul cu orologiu al bisericii catolice, de unde se auzeau clopotele mai bine, la semnalul cărora generalul (?) cădea în genunchi și rostea în taină rugăciuni fierbinți.

Am mai schimbat de câteva ori celula, cu mici modificări în componerea colectivului nostru. În celula spațioasă de la etajul întâi unde am fost mutați în primăvara 1952, am rămas până în 1954. Acolo au venit, între alții, profesorul Florian Ștefănescu-Goangă și Constant, cu care am avut repetate discuții cu privire la mișcarea legionară, și Baran. În celula aceasta au murit: Portocală, Pelivan, Burileanu, Bornemisa, Popovici Tașcă și generalul Racoviță. În primăvara 1955 am fost mutați într-o celulă la parter, unde găsirăm pe Dumitru Nistor, Gheorghe Leon, Gheorghe Strat, Constantin Giurescu, Victor Papacostea și Nicu Sibiceanu. Ne despărțirăm de Baran, Priboianu. Dorel Dumitrescu, care rămăsese cu noi, muri în mai 1955, probabil de cancer la stomac. Spre marea noastră bucurie, veni, ceva mai târziu, Aurel Bentoiu, în celula noastră, care ne întreținea mereu cu recitarea din memorie a minunatelor sale poezii cât și cu interesantele sale amintiri din strălucita sa carieră de avocat, în marile procese, între care procesul SKODA. Cum ne nimerisem mai mulți istorici, teologi, psihologi, economiști și agronomi, ne treceam timpul cu referate și discuții din domeniul specialității fiecăruia. Avocatul Dumitru Nistor din Timișoara și profesorul Constantin Tomescu din Chișinău ne delectau cu cântările lor în surdină.

În aprilie 1955, am fost din nou fotografiați, luându-ni-se și impregnările digitale. Curând după aceasta, a venit o comisie de anchetă compusă din mai mulți comisari în uniformă, care chema pe rând și asculta pe fiecare. Cei anchetați, ca Gheorghe Leon, nu s-au mai întors în celula noastră. Eu am fost chemat de două ori în fața unui singur comisar care, după obișnuitele formalități, mi-a pus diverse întrebări în legătură cu activitatea mea politică, istorică și socială, între care și citate din publicațiile mele istorice. M-am întreținut mai mult asupra activității mele ca fost ministru al Muncii, [Sănătății] și Asigurărilor Sociale.

În ziua memorabilă de 6 Iulie 1955, am fost chemat din nou în fața comisiei de anchetă care, spre marea și plăcuta mea surprindere, mi-a comunicat că sunt pus în libertate, să trec pe la frizer, apoi la magazie, pentru a depune hainele cazone și a primi hainele mele civile. Nu mi-a mai fost îngăduit să mă reîntorc în celulă la camarazii mei de suferință, pentru a le comunica bucuria. M-am întâlnit însă cu cei mai mulți dintre ei la magazia de efecte, unde veniseră și ei să-și ridice efectele lor civile. [Mi s-au returnat] libretul de economii nr. 44.11.87 CEC cu 3 lei (în urma deselor devalorizări a sumei de

1000 lei pe care o depusesem la arestare) împreună cu hainele mele, mi s-a dat o foaie de drum Sighet-București, fără să mi se elibereze și cuvenitul „Bilet de eliberare“.

Am plecat însă numai a doua zi, fiindcă distribuirea efectelor se prelungise până seara târziu și trenul de București plecase. Am dormit toți claie peste grămadă în două celule până a doua zi, la 7 iulie, când ni s-au dat merinde de drum: o pâine, brânză și marmeladă.

Am ajuns la București prin Vișău, Salva, Dej, Miercurea Ciuc, la 8 iulie orele 24 noaptea. Afară ploua. Unde era să mă duc, când nu aveam nici un ban în pungă? Oferisem unui om de serviciu din gară libretul cu 3 lei, în schimbul sumei în numerar de 2 lei pentru a putea vorbi la telefon. M-a refuzat, cu observația că nu are ce face cu libretul, care nu era pe numele său. Și avea dreptate. Eram hotărât să rămân în sala de așteptare până când se face ziuă, pentru a porni pe jos spre fosta mea locuință din strada Vasile Stroescu nr. 10, crezând că voi afla acolo pe soția mea, unde o lăsasem înainte cu 5 ani, fără ca în acest timp să fi primit vreo știre de la ea. Dar nici mie nu mi-a fost îngăduit să-i scriu din închisoare.

Învârtindu-mă prin holul gării, mă abătui pe la Biroul de Informații, unde găsii o carte de telefon. Mă aruncaii asupra ei și începui a căuta în carte numărul telefonului din vechea mea locuință. Nu l-am găsit. Atunci am căutat numărul de telefon al fiicei mele Oltea Apostolescu și, spre plăcuta mea surprindere, l-am găsit la nr. 13937. Aveam nevoie însă de o monedă de 25 bani, pentru a putea vorbi. Un portar mi-a creditat moneda de 25 bani și astfel am putut obține legătura. Trezit din somn, ginerele meu Ioan Apostolescu întrebă cine-i. Îi răspund și el îmi recunoscii imediat vocea. l-am spus că am sosit în gară și-l aștept să vină cu o trăsură să mă ducă acasă. N-am așteptat decât o jumătate de oră și ginerele meu sosit în grabă. Nu am nevoie să descriu emoția de care eram stăpâniți amândoi. Am restituit portarului moneda împrumutată, cu mare mulțumire, și am plecat. Prima mea întrebare a fost, firește, cum se află ai mei. Mi-a răspuns că bine. Observam însă că îmi tăinuiește ceva. Dar n-avurăm mult timp de discuție, căci sosirăm în strada Vasile Lascăr 55, casa fiicei mele, care fusese naționalizată, rezervându-i-se două cămăruțe la mansardă, foste locuințe ale femeilor de serviciu. Prin scara de serviciu am urcat prin întuneric la etajul 2, unde-mi deschise ușa fiica mea Oltea, cu nepoțica Ileana. În îmbrățișările lor, de abia că putui să întreb unde este „O-mama“, căci așa numeam cu toții pe soția mea Virginia. A fost, atât pentru mine cât și pentru ele, un moment de dureroasă emoție. N-am putut desluși mai mult din răspunsul lor decât că „nu mai este“ și răspunsul acesta m-a zguduit adânc !...

Găsind vechea locuință ocupată, am avut norocul de a mă putea adăposti în mansarda fiicei mele, cu domiciliu de flotant, care trebuie aprobat de Miliție din trei în trei luni, fiindcă până astăzi cererea mea pentru o nouă locuință, în locul celei din str. Vasile Stroescu nu a fost rezolvată (14 iunie 1957, când scriu aceste amintiri). Am intervenit la Procuratura de Stat pentru restituirea mobilierului și lucrurilor ridicate din vechea mea locuință, dar fără nici un rezultat.

Deodată cu arestarea mea, mi s-a reținut și pensia ce-mi fusese recunoscută prin decizia din 1949. La cererea mea de reordonanțare a pensiei pentru cei 37 de ani de serviciu în învățământ, mi s-a cerut să prezint Biletul de eliberare din închisoare, care nu mi s-a dat la eliberarea mea. Am intervenit de repetate ori la Direcția Generală a Închisorilor cât și la Direcția Penitenciarului din Sighet, fără să primesc biletul cerut. În situația mea nenorocită, am adresat Președintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale (Petru Groza) următoarea reclamație:

Tovarășului Președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale

Subsemnatul ION I. NISTOR, fost academician și profesor universitar în pensie, am fost reținut pentru cercetare la Sighet timp de 5 ani și 2 luni, de la 6 mai 1950 până la 6 iulie 1955. În timpul acesta am fost interogată de mai multe ori, dar nu mi s-a găsit nici o vină, astfel că n-am primit nici o sentință de condamnare. La 7 iulie a.c. am fost pus în libertate, dându-mi-se o foaie de drum pentru a mă întoarce la București.

Sosind la București, am aflat că, între timp, soția mea fusese ridicată din locuința noastră din str. Vasile Stroescu 10 și evacuată într-o cameră insalubră din Fundătura Făurari nr. 21, unde a decedat acum doi ani. Locuința din str. Vasile Stroescu a fost sigilată împreună cu toată mobila și lucrurile ce se găseau în ea și distribuită la alte persoane, astfel că la întoarcerea mea, neavând unde mă adăposti, mă găsesc în prezent ca flotant la fiica mea, care locuiește și ea într-o mansardă strâmtorată cu familia ei.

Pentru a obține o locuință, de preferință în casa în care locuiește fiica mea, dat fiind că la vârsta de 80 ani am nevoie de o permanentă îngrijire, am înaintat cereri la Sfatul Popular al Raionului 1 Mai, Spațiul Locativ, fără să fi primit până astăzi nici o hotărâre.

Dar lipsa de locuință nu este singura nenorocire care s-a abătut asupra capului meu. Mi se mai refuză și reordonanțarea pensiei pe care o primeam regulat până la arestarea mea din mai 1950. Am făcut cereri peste cereri ca să mi se reordonanțeze pensia, la care mi s-a răspuns că trebuie să prezint Biletul de eliberare din închisoare. M-am adresat Direcției Penitenciarelor din București; Direcția Penitenciarelor mă trimete din nou la Sighet pentru a cere acest Bilet; de acolo, la București, la Direcția Generală a Penitenciarelor; de atunci au trecut mai multe săptămâni fără să fi primit nici un răspuns.

În situația de mizerie în care mă găsesc, fără locuință și fără pensie, mi-am îngăduit să mă adresez Domniei Voastre, ale cărui sentimente de dreptate și umanitate sunt cunoscute și să Vă rog respectuos să-mi faceți dreptate, intervenind la forurile în drept ca să mi se atribuie o locuință și să mi se reordonanțeze pensia cuvenită, ce mi-a fost recunoscută prin Decizia din 1949.

La 25 octombrie 1956, am primit la reclamația mea următorul răspuns:

Vă comunicăm că s-a primit cererea Dvs. adresată Tov. Preș. Dr. Petru Groza. Partea privitoare la pensie a fost îndrumată spre rezolvare ministerului competent, iar în ce privește locuința, urmează să faceți cerere separată, care să fie trimisă locului competent.

Am și făcut numeroase cereri Oficiului de Locațiune, dar fără să fi primit până în prezent vreun răspuns, decât că cererea rămâne înregistrată, dar că nu se găsește nici o locuință liberă.

În sfârșit, la finele lui decembrie [1956] am primit mult, mult așteptatul Bilet de eliberare nr. 57105 din 1956, prin care certifică că am executat în formațiunea 0951 de la 6 mai 1950 până la 7 iulie 1955, fiind depus de organele M.A.I., când am fost pus în libertate, fără să fi fost judecat sau condamnat.

„Conform legilor în vigoare, sus-numitul poate munci în întreprinderile de Stat sau particulare, drept care i s-a eliberat prezentul Bilet de Liberare.”

În urma acestui act de liberare, mi s-a reordonanțat pensia prin Decizia nr. 154625 din 9 noiembrie 1956, cu începere de la 1 octombrie 1956, de lei 513, pentru 37 ani de vechime în câmpul muncii. Pentru timpul petrecut la închisoare mai 1950-iunie 1955 și

nici de la eliberarea mea iulie 1955-septembrie 1956, nu mi s-a recunoscut dreptul la pensie. Trec peste condițiile triste în care am trăit în tot timpul acesta, pentru că este prea dureros pentru mine de a mai stărui asupra lor!

După câte știu, s-au dat pensii de merit până la 2000 lei lunar unora dintre foștii mei colegi în cariera didactică. Eu nu m-am învrednicit de această favoare, pe care nici n-am solicitat-o. Se vede că activitatea mea didactică ca profesor universitar, ca rector al universității [din Cernăuți], ca membru al Academiei Române și ca autor a numeroase publicații istorice, ca autor a 5 volume de documente din colecția Hurmuzachi publicate de Academie, ca întemeietor și director al revistei beletristice *Junimea Literară* 1904-1938 și al *Buletinului Institutului de Istorie și Limbă „Codrul Cosminului”* în 10 volume, care se găsesc în toate bibliotecile mari din străinătate, n-au fost luate în considerare la acordarea pensiilor de merit.

Și cu drept cuvânt! Fiindcă activitatea și meritele mele literare și științifice n-au fost considerate de mine ca merit, ci ca o sfântă datorie a vieții mele de om de litere!

Lunie 1957

Notă

Transcris după textul manuscris depus la Biblioteca Academiei Române, cu neînsemnate modificări gramaticale precum și mici completări, evidențiate între paranteze drepte, de către Oltea I. Apostolescu și Vlăstar Nestor Apostolescu (Ianuarie 1999).

– istoric și om politic român (n. 16.08.1876, la Vicovu de Sus, jud. Suceava, m. 11.11.1962, la București);

– doctor în Filosofie al Universității din Viena, cu teza *Die moldauischen Ansprueche auf Pokutien* (1909); profesor agregat pentru istoria sud-est europeană la Universitatea din Cernăuți (1912); membru corespondent al Academiei Române (1911); membru titular al Academiei Române (1915), răspunsul la discursul de recepție fiindu-i dat de Nicolae Iorga; președinte al Secțiunii Istorice a Academiei (1930); membru al Academiei Cehe de Științe și Arte din Praga (1935) și al Academiei suedeze (1937); conservator al Bibliotecii Academiei Române (1945-1948); i se retrage calitatea de membru al Academiei Române în 1948; repus în drepturi *post-mortem* în 1990;

– la Congresul General al Unirii Bucovinei din 28.11.1918, a redactat și a citit motivația Declarației Unirii. Rector al Universității din Cernăuți și profesor de Istorie al Facultății de Litere și Filosofie, 1920-1940;

– întemeiază și conduce revistele *Junimea Literară* (1904-1939) și *Codrul Cosminului* (1924-1939); dirijează ziarul și editura *Glasul Bucovinei*;

– membru marcant al Partidului Național Liberal și președinte al organizației PNL din Bucovina; în guverne liberale, ministru delegat cu administrația Bucovinei (1918-1920 și 1922-1926); ministrul Lucrărilor Publice (1927-1928); ministrul Muncii, Sănătății și Asigurărilor Sociale (1934-1937); ministrul Cultelor și Artelor (1939-1940); senator de drept;

– arestat și reținut la închisoarea de la Sighet (1950-1955) fără a i se intenta vreun proces;

– din bibliografia sa (circa 230 de publicații, 110 conferințe și discursuri nepublicate) menționăm: *Die auswaertigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. u. XVI. Jahrhundert* (Gotha, 1911); *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des XVI. Jahrhundert* (Czernowitz, 1912); *Istoria bisericii în Bucovina* (București, 1916); *Der nationale Kampf in der Bukovina* (Edit. Acad. Române, 1919); *Documente din colecția Hurmuzachi* (vol. XIX-XXII, Edit. Acad. Române 1922-1956); *Istoria Basarabiei* (1923 și 1991); *Unirea Bucovinei* (București, 1928); *Cehoslovacia și României* (Cernăuți, 1930); *Problema ucraineană în lumina istoriei* (Cernăuți, 1934); *Unirea Bucovinei cu România* (București, 1940, editată în germană, engleză, franceză și italiană); *Antwort auf die ukrainische Denkschrift* (București, 1942); *Istoria Bucovinei* (București, 1991); *Istoria României* (în manuscris, 2650 pp).

AURELIAN BENTOIU

Coboară turmele

*Coboară turmele din munte
Pe-ngălbenitele poteci,
Vin neguri sure, ploii mărunte
Și suflă vânturile reci.*

*Fugit-a vara de restrîște
Purtând-o pe aripi cocorii...
La margine de porumbiște
Se-nșiră tainic vânătorii.*

*Sărutul morții bruma-și pune
Pe florile de tufănică,
Bolnavul soare din genune
De neguri palid se ridică.*

*Din funigei lîntolii-și țese
Sicriu avînd în zări de plumb
Și-oftează toamna-n vii culese
Și-n miriștile de porumb.*

*Și zace-ntînsă prin ponoare
Or plînge mută-n pomii goi
Tristetea anului ce moare
Cu moartea unei părți din noi.*

Crăciun

*De la Dorobanțu pîn-la Piua-Petrii,
Drum de șapte poște, nu vezi om în poartă.
Geru-i domn pe toate, țarina e moartă,
Iară gospodarii-s la căldura vetrii.*

*De la sfînta sfînta au venit acasă
Nevoind altunde astăzi să rămâie;*

– născut la 29 iunie 1892 (stil vechi) în Com. Făcăieni, jud. Ialomița;

– a absolvit Liceul „Gh. Lazăr” din București; apoi Școala de ofițeri (1915-1916), de unde iese sublocotenent;

– a făcut războiul din 1916-1918, fiind rănit, în Dobrogea; este avansat până la gradul de căpitan, în Moldova, pe câmpul de luptă;

– absolvă facultățile de Drept și Filosofie din București;

– avocat în baroul Ilfov din 1921; secretar în biroul lui Istrate Micescu, de unde pleacă după cca 3 ani, deschizându-și propriul birou de avocatură;

– 1933-1937 – deputat liberal; raportor la Legea conversiunii datoriilor agricole, Legea pentru apărarea ordinii în stat, Afacerea Skoda (toate în 1934);

– 1935-1937 – subsecretar de stat la Ministerul Justiției, cu o întrerupere de câteva luni, în 1936, când a fost subsecretar de stat la Ministerul de Interne;

– 1939-1940 – ministru al Justiției în guvernul Tătărescu;

– 1941-1944 – concentrat în mai multe rânduri, ca magistrat, în justiția militară;

– noiembrie 1946 – candidează, cap de listă, în jud. Ialomița, din partea Partidului Național-Liberal (Dinu Brătianu);

– februarie 1948 – este radiat din barou;

– noiembrie 1948 – este arestat, ținut în temniță – fără judecată – peste șapte ani;

– iunie 1956 – este eliberat în urma unui proces individual, pornit pe baza unui mandat de arestare emis în decembrie 1955! Achitat de Curtea militară de justiție din București;

– noiembrie 1957 – este arestat din nou, o dată cu un mare și divers grup de liberali;

– iunie 1958 – proces, cu ușile închise, în cadrul unui mare lot. Condamnat la 25 ani temniță grea. Condamnare anulată prin decizia nr. 724 a Curții Supreme de Justiție, în 22.03.96;

– moare la 27 iunie 1962 în penitenciarul Jilava, după 13 ani de detenție.

În cei 13 ani de detenție a trecut prin închisorile de la Pitești, Craiova, Sighet, Galați, Malmaison, Văcărești, Jilava. Volumul de cca 100 pagini de poezie, din care s-au extras cele 3 piese publicate aici, a fost compus și organizat în memorie în timpul primei detenții. În cele 17 luni dintre cele două detenții a așternut pe hârtie, între altele, cca 130 pagini memorialistice, de mare interes, privind perioada copilăriei sale în comuna Făcăieni, până la plecarea la liceu, în București.

*Au în suflet pace și belșug pe masă,
Iar pe haina nouă miros de tămâie.*

*Pruncul sfânt născut e. Om cu om se iartă
Și în tot cuprinsul nu e pic de ură.
Stau tihniți de vorbă la o țuică fiartă,
Sufletul li-i pâine, vorba lor prescură.*

*Au muncit tot anul. Viața fu o goană...
Azi orice necazuri pe pustii s-or duce,
Căci Iisus-copilul râde din icoană
Ca și când la Paște nu-l așteaptă cruce.*

*Râd și ei ca Domnul. Fericit i-oricare...
Din cereasca milă porumbaru-i plin.
De-i privești acuma, viața lor îți pare
Rază din lumina răsului divin.*

Tot ce-a-nflorit, s-a scuturat

*O frunză veșted-a picat.
E-a toamnei galbenă scrisoare:
„Tot ce-a-nflorit s-a scuturat“
Îmi spune trista vestitoare.*

*Coboară seara liniștit
Pe pași de puf sosind din mare
Prohod al zilei ce-a murit
Bocește vântu-n depărtare.*

*Și-un gând mă prinde-apăsător:
„Oare-am trăit, ori fu părere?
Eram un tânăr visător,
Azi sunt o rană, o durere...“*

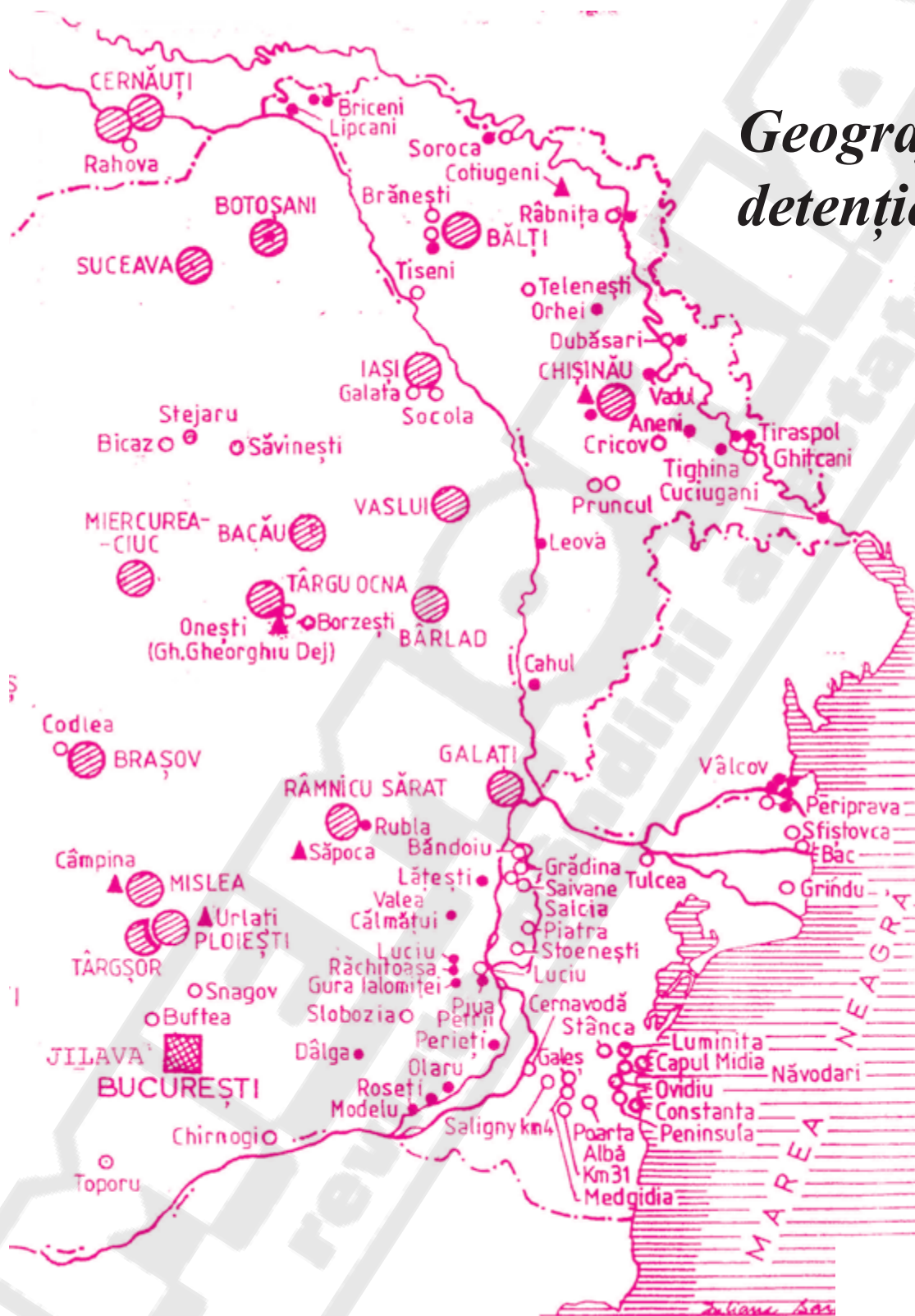
*Iluzii, visuri, cum s-au dus
De vântul soartei spulberate!
Pe zarea vremii ce-a apus
Le mai zăresc, îndepărtate...*

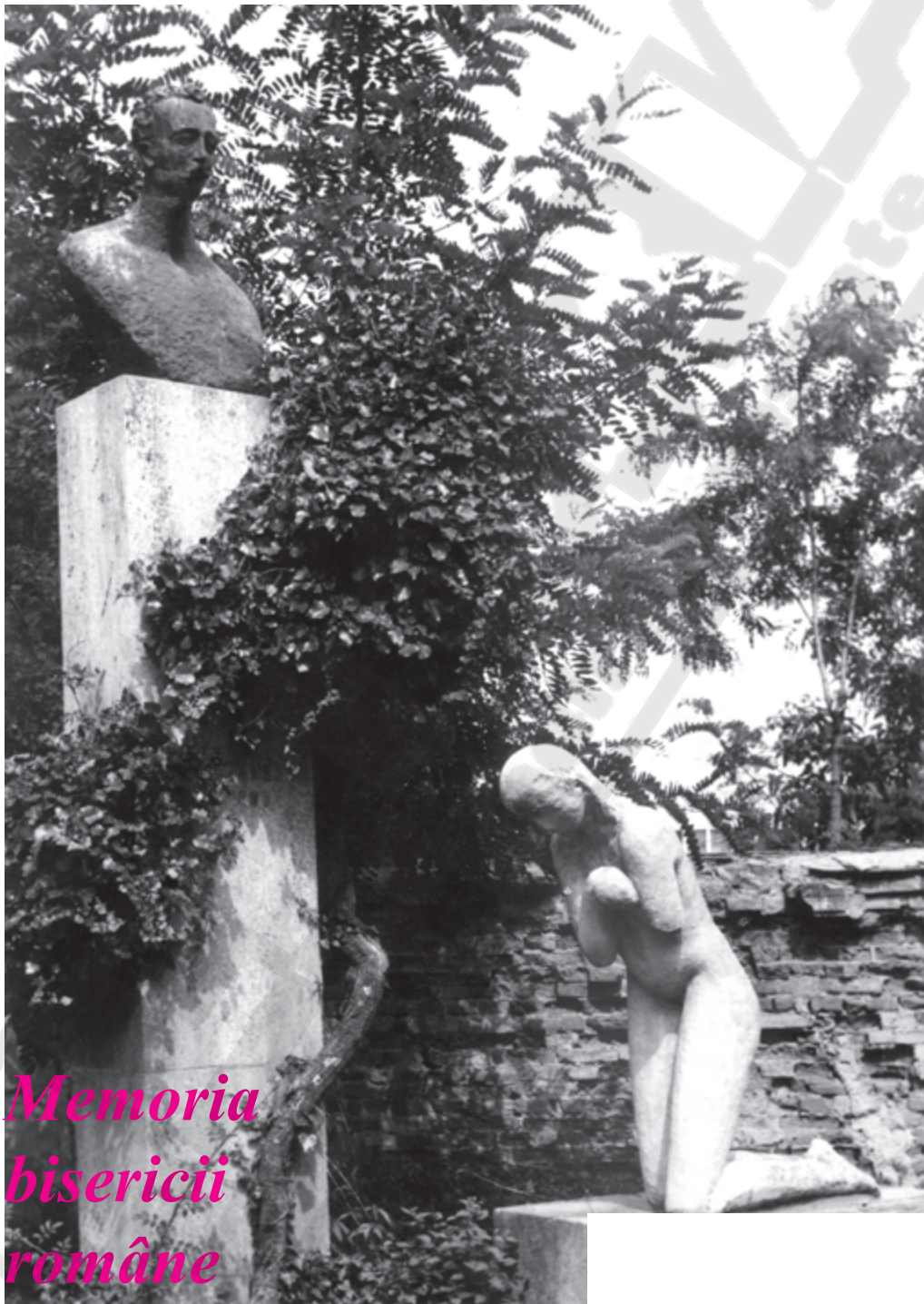
*A vieții carte-i la sfârșit,
Din vrutele cereștii mile
Iar negrul vameș e grăbit
Să-ntoarcă ultimele file.*

*O frunză veșted-a căzut
Și glasul ei uscat îmi spune
Că basmul vieții a trecut
Cum trece cântecul pe strune.*

Geografia detenției

*Memoria
bisericii
române*

GEORGETA POP

Amintiri despre tata, un preot ortodox

Îmi este greu să spun cât din imaginea pe care o am despre tata este legendă și cât reflectă realitatea. Împlinisem de trei zile 12 ani când tata a fost arestat a șaptea oară, așa că parte din amintirile despre el le am din povestirile altora, pe care eu le-am pus cap la cap și le-am îmbinat cu ceea ce știam eu.

Era un preot iubit și respectat de credincioși, iar de „ceialți”, cred că nu greșesc spunând că era temut pentru influența pe care o avea asupra oamenilor din jurul lui. Când predica părintele Coman, catedrala din Oradea era plină și mi-au rămas în minte figurile grave și concentrate ale celor care-l ascultau vorbind de la amvon. Pentru mine, însă, tata era fără egal când, duminica, îl așteptam după slujbă și în drum spre casă străbăteam centrul orașului ținându-l de mână și răspunzând alături de el la salutul trecătorilor. Tata își ridica pălăria cu un gest larg și deseori dădea mâna cu cei pe care îi întâlneam, iar eu observam cu mândrie că oamenii se simțeau onorați.

Era un om voinic, de statură mijlocie, purta barbă mare și avea părul negru-corb. Niciodată nu l-am văzut ieșind din casă fără reverendă. Cred că părintele Coman era o „instituție” în orașul nostru și cred că le stătea autorităților ca un ghimpe în ochi, pentru că indiferent de linia partidului, planurile părintelui de construire a bisericii din cartier, desființare a birtului de lângă catedrală sau plantarea unei alei de trandafiri în locul unor maghernițe lipite de biserică erau realizate. El știa să trezească în oameni conștiința, să organizeze solidaritatea celor buni și nu în ultimul rând să dea exemplu personal.

Prima arestare pe care o pot povesti a fost cea din 1950, când aveam trei ani și într-o zi eram la biserică, în timpul slujbei, când am plecat brusc de lângă mama și m-am dus la ușa altarului. M-am uitat înăuntru și dacă nu l-am văzut, m-am întors spre oamenii din biserică și, plină de uimire, le-am spus de câteva ori „Nu-i, nu-i”. Se făcuse o liniște de mormânt, pentru că toți știau că părintele fusese arestat și câțiva au izbucnit în plâns.

Tata era atunci preot într-un cartier de ceferiști și bărbații aceia destul de aspri, de obosiți de drumuri și nopți nedormite veneau și făceau muncă voluntară la ridicarea bisericii, adunau

bani și lucrau la repararea podețului stricat de o viitură, pentru că părintele le-o ceruse. Tata era atunci, prin anii '50, un preot tânăr, bun organizator, cu darul vorbirii și un magnetism care făcea ca în jurul lui să se adune oameni și să se mobilizeze.

Omul acesta activ, implicat în planuri de anvergură, seara după cină ne cerea să facem liniște în casă și se așeza în genunchi la tetrapod. Era o mobilă mare, care nu-mi plăcea și ziua mă tot împiedicam în ea, dar care parcă dispărea când tata stătea în genunchi, cu coatele sprijinite și fruntea proptită în mâini. Se ruga îndelung și când se ridica avea pe față o gravitate care mă făcea să nu-mi pot relua imediat jocul.

Când a fost arestat ultima oară era în septembrie 1958 și l-au luat de pe stradă. Se aștepta să fie ridicat pentru că auzise ca au început arestările și știa că pe el nu-l săreau niciodată. Într-o seară tata nu s-a mai întors acasă și către dimineața au venit la percheziție. N-am mai știut nimic despre el timp de câteva luni, iar când a venit frigul mama, o femeie energică și care nu se lasă intimidată de ierarhii, a luat din casă o vestă de blană cu mâneci împletite, s-a dus la Securitate și a cerut să vorbească cu șeful, care, zicea ea, trebuie să aibă ore de audiență din moment ce este într-o instituție publică. Au fost atât de surprinși de îndrăzneala ei, încât au cedat și când a ajuns la șeful Securității, mama i-a spus ca a venit doar să-i aducă soțului ei o haină groasă pentru că a fost arestat de pe stradă când era încă vremea caldă. La început securistul a țipat la ea, dar pentru că nici mama nu s-a lăsat, până la urmă i-a luat haina. Când tata s-a întors de la închisoare ne-a povestit că haina aceea, care ca prin minune chiar a ajuns la el, i-a salvat viața lui și altora pentru că iarna o purtau pe rând cei bolnavi.

Am fost și eu la proces, care a avut loc la un an de la arestare. Stăteam lângă mama în primul rând și, când l-au adus, în primul moment nu l-am recunoscut. Era cu mult mai slab decât îl știam eu, în haine vârgate, iar barba pe care el o purta pe piept, tăiată drept, acum era cu mult mai scurtă și îngustă, ceea ce îi schimba cu totul înfățișarea. Privirea îi era înfrigurată și ne căuta pe noi, dar gardianul i-a dat un brânci să înainteze mai repede. Când au ajuns în boxă tata s-a mai întors o dată spre noi, iar reacția milițianului a fost atât de brutală, încât judecătorul a intervenit să aplaneze situația.

Lotul era de cinci deținuți, dintre care unii nici nu se cunoșteau între ei și nici până azi nu am înțeles de ce erau grupați într-un lot. Mi se părea că trăiesc o farsă, pentru că acuzațiile care li se aduceau erau atât de inconsistente sau false, încât martorii le demontau și demonstau chiar contrariul. Îmi aduc aminte că una dintre acuzațiile aduse tatii era că îndemna oamenii la sabotarea acțiunilor inițiate de oficialități, iar martorul care, culmea, era chemat de acuzare, un ceferist din cartierul în care tata era preot, a spus răspicat că nici vorbă de sabotaj și a povestit cum „părintele nost”, pentru că așa îi spuneau oamenii, de la amvon îndemna credincioșii să se

– Preotul Gheorghe Coman s-a născut în 24 martie 1915, în comuna Murani, jud. Timiș; – părinți: Gheorghe și Ana Coman, țărani;

– studii liceale în Timișoara; – studii superioare: Facultatea de Teologie din Cernăuți (promoția 1937), Facultatea de Drept din Cernăuți (promoția 1939);

– 1937-1938, profesor de religie la Liceul „Diaconovici Loga” din Timișoara; profesor de drept la Școala profesională „Mihai I” din Timișoara;

– 1938-1943, inspector în Ministerul Muncii, la Timișoara;

– 1943, inspector general în Ministerul Muncii la Constanța;

– 1943, pleacă pe front ca preot militar (cu grad de căpitan), ajungând până în Munții Tatra (Cehoslovacia);

– 1945, întors de pe front este convins de Episcopul Nicolae Popovici să vină ca preot la Oradea, unde va funcționa până la arestarea din 1959;

– 1948-1950, profesor de drept la Liceul comercial „Partenie Cosma” din Oradea;

– 1945, începe seria de arestări comuniste: în 1959 este arestat a 7-a oară și condamnat la 6 ani închisoare corecțională, 4 ani interdicție corecțională și confiscarea averii pentru delict de uneltire contra ordinii sociale, prin agitație;

– august 1964 este eliberat din lagărul de muncă de la Salcia;

– 17 octombrie 1964, moare în urma unui accident casnic la Oradea.

unească și toți să contribuie cu bani, materiale și muncă la refacerea podețului luat de ape, de care beneficia o mare parte a cartierului, pentru că nu trebuie așteptat totul de-a gata de la primărie, ci dimpotrivă, să o ajute să refacă orașul după război.

Condamnările erau probabil hotărâte de sus, pentru că totul a fost în zadar. Când l-au scos din sală am observat că tata a mai făcut o tentativă de a se uita la noi, dar gardianul a fost mai vigilent, i-a făcut semn și i-a spus ceva în timp ce îl împingea să înainteze repede. Eu eram năucă, de fapt nu realizam prea bine ce se întâmplase, nici ce înseamnă o condamnare de șapte ani, pentru că deși vorbele le auzeam, înțelesul lor îmi era neclar. Mi se părea ciudat și faptul că auzeam comentarii cum că ar fi fost un noroc, pentru că la aceleași acuzații dacă procesul ar fi avut loc cu câteva luni înainte condamnările ar fi fost de 20 de ani, dovada câteva cazuri pe care le înșirau în șoaptă.

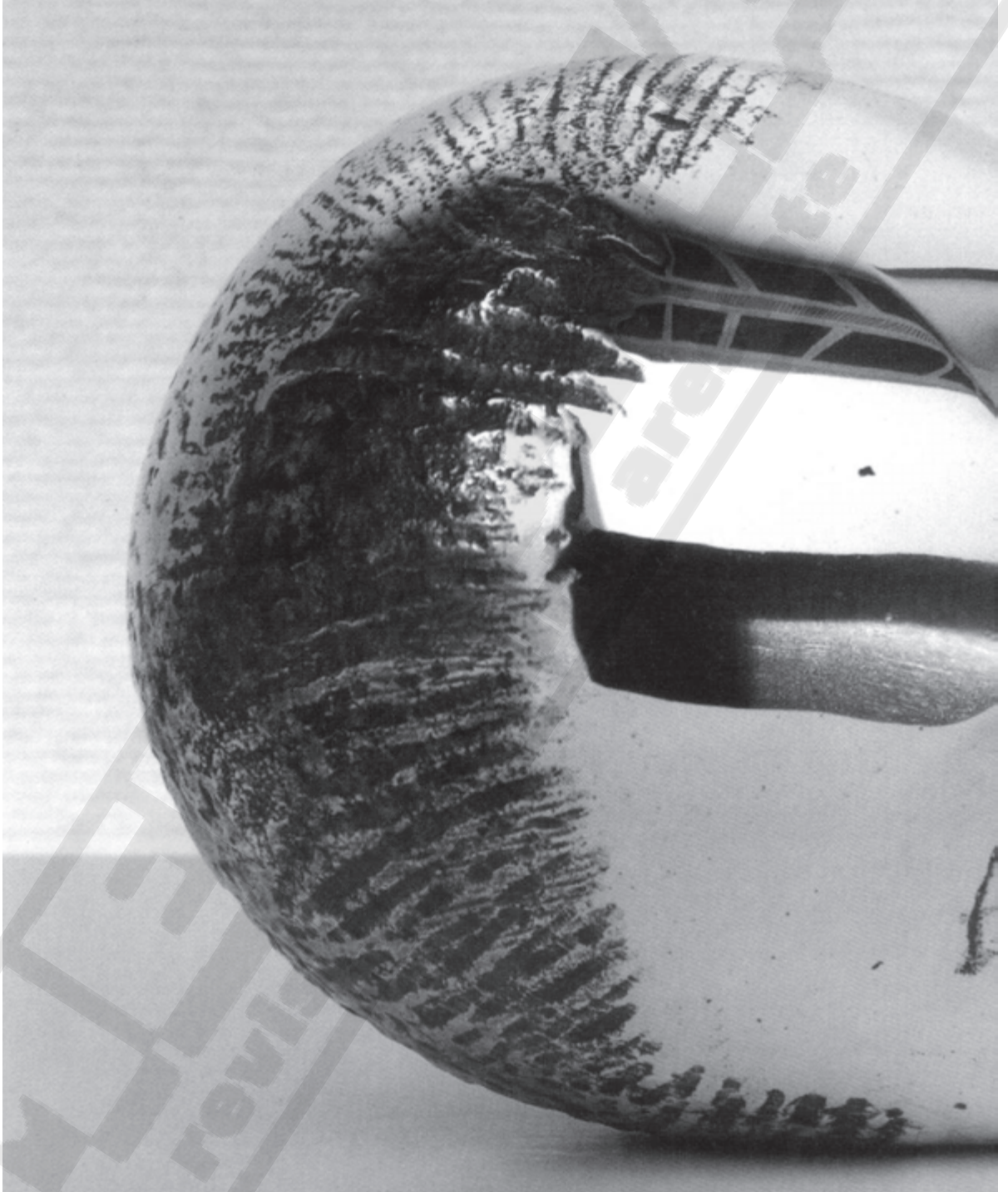
Când în august 1964 tata s-a întors din lagărul de la Salcia, parcă a venit un alt om. Arăta cu totul altfel decât înainte, era cu mult mai suplu (chiar dacă nu slab), bronzat de la munca pe câmp și cărunț, el care avusese la plecare un păr negru-negru. Nu mai avea barbă, deci parcă nu mai era tata. Dar dacă nu îl vedeam ci îl auzeam doar vorbind, atunci totul era ca înainte. Avea aceeași voce baritonă cu timbru plăcut și o intonație care îți câștiga încrederea. N-am să-mi iert niciodată că odată l-am înfruntat și am îndemnat-o pe mama să nu fie de acord cu el. Când am rămas singuri în încăperea mi-a spus privind-mă în ochi că nu trebuie să judec lucrurile pe care nu le înțeleg. Părea că suferă, iar mie mi-a fost atât de rușine și am regretat atât de mult că a trebuit să mă certe, încât și azi după aproape 40 de ani mă simt copleșită.

Deși nu-l știam pe tata un vorbăreț, acum vorbea mult și povestea mereu despre viața din închisoare. Unii îl trăgeau de mânecă să nu mai vorbească pentru că e periculos, dar el spunea că deși li s-a pus în vedere să nu povestească nimic, el crede că adevărul nu trebuie ascuns și nici ocolit. A vorbit despre torturi, despre munca forțată, despre presiunile care se făceau pentru a accepta reeducare la Aiud, despre dorul de casă. Se mira de lucrurile pe care le găsea schimbate și observa mereu ce multe s-au modificat într-un fel sau altul.

A murit la două luni după ce a ieșit de la închisoare.

Nu mai era preot la catedrală, nici în cartierul lui de ceferiști pentru care el a continuat să fie „părintele nost”, iar mama „doamna preoteasă”, ci primise parohie într-un sat lângă Oradea. Nu a mai apucat să-și realizeze planurile de a convinge oamenii să vină mai mult la biserică, nici de a organiza acțiuni caritabile sau culturale. Rămăsese același preot activ, plin de planuri și de voință.

Cred că a fost un preot bun, adică a fost un păstor de oameni. Asta nu i-au iertat comuniștii. Ei nu au înțeles că Dumnezeu l-a făcut să fie lider și el asta a fost. Un preot, un preot ortodox.

SYLVAINÉ GUINLE-LORINET

Bisericile din România în anii cincizeci, văzute de la Vatican

Timp de mai bine de treizeci de ani, din 1940 până în 1972, diplomatul francez Wladimir d'Ormesson* – la post pe lângă Sfântul Scaun în 1940, apoi din 1948 până în 1956 – și cardinalul Eugène Tisserant, secretar al Congregației Bisericii Orientale – din 1936 până în 1959 – întrețin o corespondență¹ regulată, în care își expun punctele de vedere asupra marilor probleme ale timpului lor.

Într-un *corpus* care numără mai mult de trei sute de scrisori, circa cincizeci abordează situația din Est. Douăzeci dintre ele privesc România. Interesul lor ține de evocarea, bineînțeles neexhaustivă, a problemelor Bisericii din această țară, în momentul afirmării stăpânirii sovietice asupra statelor satelite ale URSS și al intensificării războiului rece.

Lipsa de informații a Vaticanului

Secretarul Congregației Bisericii Orientale, Eugène Tisserant, se preocupă de situația catolicilor de rit oriental și, într-o măsură mai generală, de cea a creștinilor. Date fiind structurile politice din Est, sarcina este certă: „(...) am din ce în ce mai mult de lucru – spune el – și destule griji pentru orientalii mei, mai ales pentru cei care sunt sub controlul Sovietelor”². Deși, după cum reamintește E. Tisserant corespondentului său, „catolicii latini scapă jurisdicției Sacrei Congregații pentru Biserica Orientală”³, toate știrile interesează Roma: „Chiar și cele care privesc Biserica Ortodoxă au valoare pentru noi”⁴, scrie prelatul. Acest lucru îi pune istoricului problema surselor de informare de care pare să dispună, prin intermediul acestei corespondente, cardinalul. Trebuie mai întâi remarcat că informația nu circulă întotdeauna ușor. E. Tisserant mărturisește în mai multe rânduri că nu cunoaște cutare sau cutare eveniment, spre exemplu procesul oamenilor Bisericii din Burgas, din Bulgaria: „Nimeni încă – spune el – nu ne semnalase moartea Monseniorului Romanov”⁵. Cardinalul mărturisește de asemenea caracterul nesigur al informațiilor sale asupra României, spre exemplu în 1954: „Nu știu dacă documentul pe

care mi l-ați trimis se referă la episcopul latin de Oradea Mare sau la colegul său de rit oriental. Nu știu nimic sigur asupra sortii acestuia din urmă, despre care mai mulți mi-au spus că a murit, fără să fi putut vreodată obține confirmarea”⁶. Totuși, el este în legătură cu reprezentanții Bisericii Orientale din țările în cauză și, de asemenea, beneficiază de informațiile care ajung la superiorii congregațiilor de rit latin, declarând astfel că „superiorul general al Asumpționistilor a primit recent știri asupra ansamblului membrilor săi, care toți sunt, în afară de unul cred, eliberați din închisorile unde fuseseră deținuți”⁷. Diplomații în post la Roma sau foștii diplomați pot fi de asemenea consultați: W. d’Ormesson declară că l-a chestionat pe fostul ambasador al Poloniei, C. Papée, asupra redeschiderii unei mânăstiri în această țară⁸. Cea mai mare parte din informații provin totuși din surse oficiale, telegrame, scrisori și rapoarte diplomatice pe care ambasadorul Franței pe lângă Sfântul Scaun le primește de la colegii săi din Moscova, Praga, Belgrad, Sofia sau... București. Dar, ca volum și calitate, informațiile primite prin aceste căi sunt inegale, fiind mult mai importante în privința României (și a Bulgariei), poate datorită reprezentării franceze acolo, ori a legăturilor privilegiate ale diplomaților aflați la post cu W. d’Ormesson, sau încă, a forței sentimentelor lor religioase. Reprezentanții țărilor occidentale unde religia catolică e dominantă intervin de asemenea: „Recent – indică E. Tisserant corespondentului său – câteva știri au fost aduse de către un funcționar al Legației Italiene din București, condamnat în procesul episcopilor și eliberat după mai multe luni sau mai mulți ani de închisoare”⁹.

Conivența Bisericii Ortodoxe cu puterea comunistă

Una dintre temele cele mai interesante care reiese din această corespondență privește situația și rolul Bisericii Ortodoxe. Astfel, sunt evocate marile sărbători religioase, ca sărbătorirea Paștelui la București¹⁰. Sunt semnalate noile numiri de mitropoliți¹¹, căci ele pot fi importante pentru catolici: „Defunctul mitropolit Bălan – scrie E. Tisserant în legătură cu Transilvania – a fost întotdeauna unul din inamicii cei mai înrâncenați ai catolicismului și a jucat un rol ignobil în suprimarea Bisericii catolice de rit bizantin (...). Sperăm că noul mitropolit nu va fi mai rău.”¹² Sunt aduse precizări asupra legăturilor dintre Biserică și stat. Astfel, în România, „într-o sesiune recentă Adunarea Națională a Bisericii Ortodoxe a purces la noi modificări ale organizării sale teritoriale. Numărul arhiepiscopilor și episcopilor, deja redus anul trecut de la 18 la 14 printr-un decret al Prezidiului, a fost fixat de acum înainte la 12, prin suprimarea arhiepiscopatului de Suceava și a episcopatului de Constanța, reunite la arhiepiscopatul de Iași și, respectiv, la episcopatul de Galați. Aceste două ultime

scaune, care erau vacante, au fost ocupate de noi titulari. Cel mai important, cel de Iași, a fost încredințat fostului episcop de Suceava, Sebastian Rusan, care ca Mitropolit de Moldova îi succede astfel actualului Patriarh. Este vorba de un prieten personal al Președintelui Groza, care datorează actualului guvern ridicarea sa foarte rapidă în ierarhie. În 1944 el era simplu popă de țară în Transilvania!¹³ Complicitatea Bisericii Ortodoxe merge dincolo de simpla obținere de posturi: „În cursul ceremoniei oficiale – adaugă raportul citat de Wladimir d'Ormesson – care s-a ținut la Patriarhie, cei doi prelați recent numiți, doritori să-și manifeste loialismul față de politica Partidului, au exprimat în alocuțiunile lor voința de a participa la «lupta pentru pace și progres». Președintele Groza, care după cutumă reprezenta guvernul la această manifestare religioasă, le-a promis la rândul său sprijin în realizarea sarcinii lor. Chiar angajându-se să-i limiteze progresiv influența, conducătorii români continuă în același timp să trateze Biserica Ortodoxă cu bunăvoință. În momentul în care atacurile lor împotriva Vaticanului, acuzat de a fi o unealtă a «imperialismului SUA», devin mai violente ca niciodată, ei fac totuși un apel către preoții ortodocși în campania lor «pentru pace» și le asigură un loc important în sânul comitetelor pentru pace recent constituite în toată țara¹⁴.

În privința Bisericii Catolice, după cei doi corespondenți, guvernul român se străduiește să „separe catolicii de Sfântul Scaun” după o metodă „cu adevărat machiavelică”: „Semănând peste tot confuzia putem obține rezultate pe care nu le-am obține în nici un fel cu o atitudine prea netă¹⁵. Aluzie greu de decriptat... Căuta guvernul să divizeze clerul catolic? După un alt curier chiar despre aceasta era vorba: „Abatele D. și vicarul general J. au fost amândoi excomunicați de Sfântul Scaun. Nu este de mirare să-i vezi cum răspund avansurilor guvernului Republicii Populare Române¹⁶. În acest scop, de divizare a catolicilor, guvernul va aproba un proiect de statut nou, împotriva punctului de vedere al Nunțiaturii: „(...) de la arestarea Monseniorilor Marton și Durcovici, un nou statut ar fi fost pregătit de către fostul arhiepiscop Cisar, asistat de câte un reprezentant din fiecare dioceză. Proiectul ar fi fost acceptat de guvern, suntem asigurați, dar a fost de îndată respins de Nunțiatură care se ținea de proiectul elaborat de Monseniorul Marton. În plus, Nunțiatura ar fi acceptat o ușoară modificare în privința riturilor armean, rutean și greco-catolic¹⁷.

Persecuțiile

Însă diplomatul și prelatul schimbă mai ales informații asupra persecuțiilor care lovesc bisericile, și în special Biserica Catolică, de rit latin sau oriental. Măsurile luate de către guvernul

român împotriva catolicilor se explică, după guvern, prin rolul jucat de Vatican în serviciul imperialismului american. Catolicii – a fortiori membri ai clerului – sunt în mod evident pentru conducători spioni potențiali. De aceea poate fi cerută mutarea lor, ca în cazul carmeliților din Bulgaria, „din partea guvernului de la Sofia, măsură cu caracter general și care se aplică tuturor membrilor bulgari ai comunităților religioase”.¹⁸ Unele documente trimise lui E. Tisserant de către W. d’Ormesson menționează dificultățile Bisericii Unite din Cehoslovacia¹⁹, ceea ce confirmă Eugène Tisserant pe 19 septembrie 1956: „Situația preoților noștri catolici de rit oriental în Cehoslovacia este într-adevăr foarte grea. Am primit recent știri: numeroși preoți sunt închiși, la fel cum sunt și doi episcopi. Mai mulți dintre ei au de executat pedepse lungi.” Marea majoritate a curierilor vorbesc de arestări (cea a unui capucin, P. [ărintelele] Franz, la Sofia²⁰), sau de mutări, ca cea a doi capucini, tot de la Sofia.²¹ Știrile sunt câteodată mai bune. „Am aflat deja, dintr-o altă sursă – scrie astfel E. Tisserant – de eliberarea Monseniorului Pacha, care este în vârstă de optzecișipatru de ani. El a suportat un tratament foarte dur, fiind obligat să muncească pe șantierele canalului Dunăre-Marea Neagră, înainte chiar de a fi condamnat, acum câțiva ani”.²² Sau încă, deoarece E. Tisserant află de la prietenul său de mutarea a trei episcopi²³ de rit oriental din România, încă în viață, la Mănăstirea Curtea de Argeș, în timp ce după informațiile transmise printr-un funcționar al Legației Italiene din București ei se găseau într-o altă localitate: „Este vorba – se întreabă el – de o încetare durabilă a ostilităților? Informațiile primite îi indicau pe catolicii de rit oriental și clerul lor ca foarte credincioși. *Deo gratias.*”²⁴ Însărcinatul cu afaceri al Franței în România a putut să stea de vorbă cu cei trei episcopi.²⁵ E. Tisserant nu poate decât să se bucure: „Este pentru prima dată de când Excelența Sa Monseniorul O’Hara a părăsit Bucureștiul, dacă nu mă înșel – spune el –, că avem știri de la cineva care a putut vorbi cu episcopii noștri persecutați”.²⁶ „Nu putem spera – admite el în mod realist – ca episcopii noștri să fie autorizați de guvern să-și reia credințioșii, pentru că în mod legal Biserica Catolică de rit oriental a încetat să existe de la începutul lui decembrie 1948”.²⁷ „Dar dacă episcopii noștri pot primi vizite, este cu totul cert că ei vor face tot ce le stă în putință să-i sfătuiască pe aceia dintre preoții lor care le exercită sacerdoțiul în clandestinitate.”²⁸ – adaugă el plin de speranță și de încredere în ei. Efectiv, E. Tisserant îi cunoaște pe acești episcopi: pe Iuliu Hossu l-a întâlnit la Cluj, iar pe Alexandru Rusu la Baia Mare, cu prilejul unei călătorii în România în 1937.²⁹

Între 5 și 30 septembrie, el a vizitat numeroase biserici și școli din toată țara. Guvernul român a dat dovadă de o mare considerație pentru acest oaspete venit de la Vatican: cardinalul a traversat țara într-un vagon de lux și a fost primit în audiență

la castelul din Sinaia de regele Carol al II-lea, pe 13 septembrie: „Primirea este foarte binevoitoare și conversația noastră, care durează ceva mai mult de o jumătate de oră, este în același timp foarte interesantă și foarte directă asupra diverselor puncte care privesc Biserica”³⁰, îi scrie el surorii sale Marie. A mers la Lugoj, la București, la Blaj (centru al românilor uniți cu Roma), la Alba Iulia (unde va întâlni mai ales catolici maghiari), la Cluj, la Gherla și la Baia Mare, de unde face un pelerinaj la Nikulae [?], apoi la Bicsad. În continuare a vizitat Satu Mare, Oradea Mare, apoi a petrecut un timp la Sfîna de Vale, unde Monseniorul Frențiu, episcop de Oradea Mare, era proprietar al hotelului Excelsior. Ajuns la capătul călătoriei sale, i-a întâlnit pe cei cinci episcopi de rit bizantin pentru a le împărtăși impresiile și a le face recomandări. Așa cum reiese din scrisorile pe care le trimitea surorii sale, el constata „atașamentul românilor pentru Sfântul Scaun și manifestarea credinței lor românești”.³¹ Dar a fost tot atât de mult frapat de forța problemei naționalităților, mai ales la Oradea Mare și în special la Seminarul în care „elevii sunt obligați să vorbească maghiara, deși doar doi din douăzeci sunt născuți din părinți maghiari”.³² Despre episcopul de Cluj, Monseniorul Hossu, spunea pe atunci: „Este un mare domn, cu o frumoasă prestanță și cu gust. Episcopatul său este foarte bine condus.”³³

Mâna Moscovei

În privința persecuțiilor, E. Tisserant susține, în scrisorile pe care i le adresează lui W. d'Ormesson, teza responsabilității sovietice. Astfel, în Bulgaria, „înainte de a muri, Dimitrov i-ar fi spus D-lui Cervenkov că ar face bine să se abțină să persecute Biserica. În acest moment i-ar fi vorbit chiar în favoarea Bisericii Catolice. Autoritățile sovietice sunt cele care după un anumit timp l-au obligat să o persecute”.³⁴ După el, Biserica Ortodoxă este complice cu puterea sovietică. Întrucît mitropolitul Moscovei petrece un timp în România³⁵, Eugène Tisserant analizează situația dintr-un punct de vedere politic: „Patriarhia Moscovei își trimite în acest moment aproape peste tot prelații. Trebuie să i se dea lumii impresia că guvernul bolșevic nu împiedică cu nimic religia. Pentru acest guvern este foarte important să recupereze vechii prieteni ai Rusiei ortodoxe. Patriarhul Alexei colaborează din toate puterile sale”.³⁶ Corespondența este împănată cu aluzii la această conivență între înalții demnitari ai Bisericii Ortodoxe și Moscova, spre exemplu atunci când patriarhul Christophoros II se duce în capitala sovietică și este blamat de către episcopii săi.³⁷

Aceeași teză este exprimată din nou cu privire la venirea la București, cu ocazia reunirii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la începutul lunii octombrie 1950, a arhidiaconului Chamakha, din anturajul Patriarhului ortodox grec

al Antiohiei la Damasc: „Invitația de a asista la această reuniune i-a fost adresată de către fiul Patriarhului României, pe care l-a cunoscut în timpul unui sejur petrecut la Moscova. Trecând prin Istanbul, a luat contact cu Fanarul.³⁸ De la București s-a dus din nou la Moscova, prin 15 noiembrie. (...) Pentru clerul ortodox din București, arhidiaconul Chamakha era un agent al Mitropolitului Alexei al Moscovei. Misiunea sa consta în sondarea șefilor bisericilor în Balcani și Orientul Apropiat, pentru a cunoaște sentimentele lor în privința comunismului și a Bisericii Ortodoxe din URSS. În privința acestui subiect se spune că abia o șeptime din clerul român s-ar arăta favorabil noului regim, teama de represalii fiind prezentă încă la mare parte din el. Exceptându-l pe Patriarh, care este o creație a oamenilor la putere, episcopii ortodocși ar fi toți anticomuniști. Pe de altă parte se spune, în sfera clerului și a mediilor intelectuale ortodoxe, că animozitatea contra catolicismului și-ar pierde din vigoare și că un anumit număr de persoane chiar s-ar fi convertit în secret în ultimul timp la București.

Această evoluție în sentimentele mediilor ortodoxe certificată oficial s-ar fi datorat atitudinii energice a Sfântului Scaun față de comunism și convingerii care se răspândește din ce în ce mai mult că Biserica Catolică este singura forță spirituală capabilă să țină piept Moscovei”.³⁹

*
* *

Wladimir d'Ormesson își încetează activitatea de la Roma la sfârșitul lunii septembrie 1956, în timp ce Eugène Tisserant rămâne secretar al Congregației pentru Biserica Orientală încă trei ani. Cei doi bărbați continuă să corespundă, dar problemele bisericilor în Balcani nu mai sunt deloc evocate.

Aceste câteva scrisori ilustrează bine tezele expuse atunci de o parte și de cealaltă: în ochii comuniștilor catolicii sunt agenți ai Vaticanului și ai imperialismului american; în cei ai occidentalilor ortodocșii servesc ca relee politiciii moscovite în Balcani.

* Fost ambasador al Franței la București în perioada antebelică, nepotul său, marele scriitor Jean d'Ormesson petrecând atunci câțiva ani din copilăria sa în țara noastră (n.red.).

¹Această corespondență face parte din arhivele private ale cardinalului Tisserant, păstrate într-un mic sat din sudul Franței. Eugène Tisserant, de origine lorrenă, format la marele seminar din Nancy, apoi la Școala Biblică din Ierusalim și la Institutul Catolic din Paris, s-a distins prin calitățile sale științifice în domeniul limbilor vechi. A fost numit conservator de manuscrise orientale la Biblioteca Vaticanului, al cărei responsabil devine în 1930. Cardinal din 1936, va fi decan al Sacré Collège în 1951. Wladimir d'Ormesson, colaborator la cotidianul *Le Temps*, apoi la *Le Figaro*, a făcut o carieră diplomatică la Roma și în Argentina, din 1945 până în 1948. Autor a numeroase lucrări, a fost ales membru al Academiei Franceze în 1956.

²Eugène Tisserant (în continuare E. T.), 8 aprilie 1946.

³E. T., 26 iunie 1952.

⁴E. T., 14 februarie 1953.

⁵E. T., 14 februarie 1953. Asupra situației Bisericilor în Bulgaria, a se vedea Claude Sauvageot et Marie-Ange Donze, *Le Balkan crucifié, l'Eglise de Bulgarie dans la tourmente*, film video VHS Secam, durata 56 min., Producție *Images d'Ici et d'Ailleurs*, 1996. Acest documentar prezintă imagini de arhivă ale proceselor din 1952 și mărturii actuale ale preoților sau călugărilor care au fost închiși în acea perioadă.

⁶E. T., 18 octombrie 1954, ca răspuns la o scrisoare diplomatică a lui W. d'Ormesson din 15 octombrie.

⁷E. T., 7 iunie 1956. Această știre privește România. Ordinul Asumpționiștilor sau Augustinii Înălțării Sfintei Fecioare a fost întemeiat în Franța în 1845. În această țară ei se consacră mai ales organizării de pelerinaje și presei. Au fost foarte devreme interesați de apostolatul în țările Europei Orientale, cu scopul de a lucra la unitatea creștinilor, unde au creat o rețea de spitale și colegii.

⁸Wladimir d'Ormesson (în continuare W. d'O.), 27 iulie 1949. C. Papée a fost ambasadorul Poloniei pe lângă Sfântul Scaun.

⁹E. T., 21 august 1955.

¹⁰W. d'O., 4 iunie 1956.

¹¹W. d'O., 30 august 1956, cu privire la Cehoslovacia.

¹²E. T., 17 aprilie 1956, ca răspuns la corespondența lui W. d'Ormesson din 11 aprilie.

¹³W. d'O., 18 aprilie 1950.

¹⁴*Ibidem*.

¹⁵E. T., 5 iunie 1952.

¹⁶E. T., 18 octombrie 1954, ca răspuns la scrisoarea diplomatică a lui W. d'Ormesson din 15 octombrie.

¹⁷W. d'O., 27 iulie 1949. Alexandru Teodor Cisar, arhiepiscop catolic de rit latin de București, a fost arestat la domiciliu la Orăștie de la 18 mai 1949 până la moartea sa, în 1955 (după alte surse a fost arestat în 1950 și a murit în decembrie 1954). Aron Marton militase, în timpul celui de-al doilea război mondial, pentru cauza maghiarilor din Transilvania. Episcop catolic de Alba Iulia, a fost arestat pe 21 iunie 1949 și deținut la Sighetu Marmăției – în aceeași celulă cu alți trei episcopi –, apoi la Jilava, Aiud și din nou la Sighet. Își va relua scaunul episcopal pe 6 ianuarie 1955. Anton Durcovici, născut în Austria în 1888, și-a urmat familia în România începând din 1895 și și-a făcut studiile la București, apoi la Roma. În 1935 a fost numit vicar general al arhidiocезei de București. În 1947 devine episcop de Iași (a fost consacrat de către Monseniorul O'Hara). A fost arestat pe 26 iunie 1949 și torturat luni întregi, sub acuzația că este spion în solda Vaticanului și agent al Statelor Unite. Deținut la București, Jilava și Sighet, a murit pe 11 decembrie 1951. Vezi Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, *The Imprisoned Church Romania, 1944-1989*, *The Romanian Academy, The National Institute for the Study of Totalitarianism*, Bucharest, 1999, 416 p., în special introducerea lui P. Caravia și micile biografii, pp. 121, 249 și 165.

¹⁸W. d'O., 25 aprilie 1949.

¹⁹W. d'O., 7 iunie 1950, 11 iunie 1953, 30 august 1956.

²⁰W. d'O., 17 mai 1952.

²¹W. d'O., 29 iunie 1951.

²²E. T., 18 octombrie 1954, ca răspuns la o scrisoare diplomatică a lui W. d'Ormesson din 15 octombrie. Episcop catolic român de

Timișoara din 1923, Augustin Pacha și-a văzut scaunul desființat în 1948. A fost arestat în 1951 și condamnat la 18 ani de închisoare și la o amendă foarte mare. A fost acuzat că este un spion în sutană în serviciul Vaticanului. Bolnav, pierzându-și vederea, a fost eliberat în 1956 și pus sub supravegherea permanentă a Securității. A murit la Timișoara. *The Imprisoned Church...*, op. cit., p. 289.

²³Este vorba de Iuliu Hossu (episcop de Cluj-Gherla, care moare în aprilie 1970), Alexandru Rusu (episcop de Baia Mare, apoi mitropolit de Blaj, condamnat la 25 de ani de muncă silnică în 1957, mort în mai 1963) și de Ion Bălan (episcop de Lugoj, mort pe 4 august 1959 la București). Toti trei au fost arestați pe 28 octombrie 1948, deținuți mai mulți ani la Sighet, una din închisorile cele mai dure din țară. Toți trei au semnat un memorandum în care cereau redarea drepturilor Bisericii Greco-Catolice. Monseniorul Hossu a fost supus la presiuni pentru a crea o Biserică Greco-Catolică națională independentă de autoritatea Papei, ceea ce a refuzat. *The Imprisoned Church...*, op. cit., pp. 205, 346, 68. Cf., de asemenea, Philippe Rostaing, *La résistance de la société roumaine au totalitarisme communiste, 1945-1989*, în „Arhivele Totalitarismului”, Volumele IV-V, nr. 13-14, 4/1996-1/1997, pp. 278-294.

²⁴E. T., 21 august 1955, ca răspuns la comunicarea lui W. d'Ormesson din 19 august.

²⁵W. d'O., 13 octombrie 1955.

²⁶E. T., 14 octombrie 1955. Monseniorul Patrick O'Hara a fost nuntiu apostolic la București începând din martie 1947. Acuzat că face parte dintr-un complot al Vaticanului, a fost judecat pe 17 septembrie 1951. Poziția sa în ierarhia ecleziastică l-a exceptat de la închisoare. Înainte de a fi expulzat din țară, el ar fi consacrat doi episcopi clandestini, Ioan Ploscariu la Lugoj și Ioan Dragomir la Baia Mare. *The Imprisoned Church...*, op. cit., p. 282.

²⁷Prin decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948, Biserica Greco-Catolică (Unită) a fost dizolvată, cf. *The Imprisoned Church ...*, op. cit., p. 14.

²⁸E.T., 14 octombrie 1955.

²⁹Cf. Sever Pop, *Etudes et missions spirituelles du cardinal Eugène Tisserant*, în *Recueil cardinal Eugène Tisserant, Ab Oriente et Occidente*, Louvain, Centre international de dialectologie générale, 1955, pp. 727-807; Ramuntxo Igos, *Les voyages d'Eugène Tisserant de 1927 à 1947*, lucrare de licență în istorie, Universitatea din Pau și Țările din Adour, 2000, 148 pagini + anexe.

³⁰E.T., 17 septembrie 1937. Cardinalul a primit de la regele Carol Marea Cruce a Serviciului Credincios.

³¹R. Igos, op. cit., p. 53.

³²E.T., scrisoare către sora sa Marie, 25 septembrie 1937.

³³E.T., scrisoare către sora sa Marie, 20 septembrie 1937.

³⁴E.T., 15 august 1955.

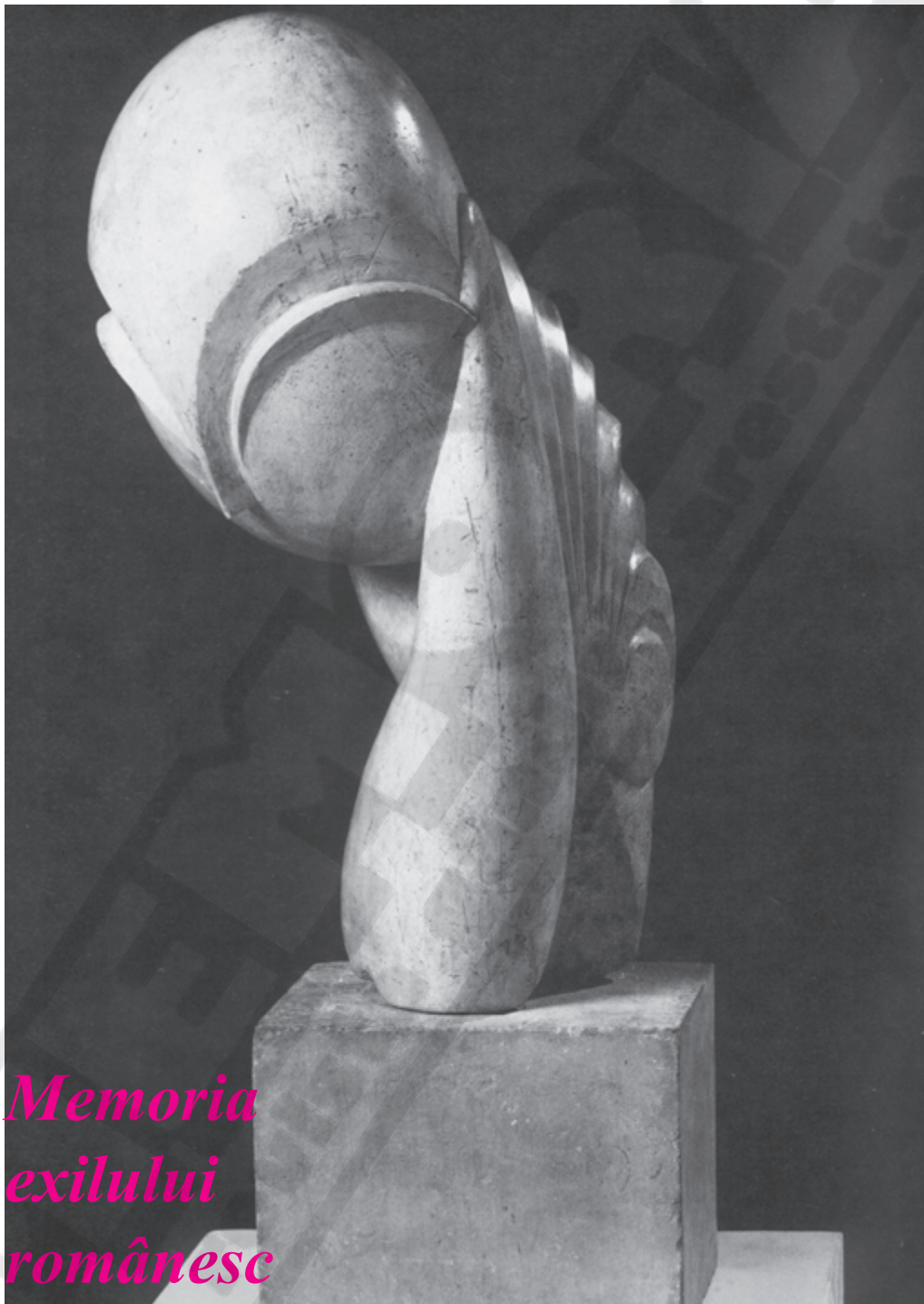
³⁵W. d'O., 6 ianuarie 1956.

³⁶E.T., 9 ianuarie 1956.

³⁷E.T., 7 august 1955, ca răspuns la scrisoarea lui W. d'O., din 5 august.

³⁸Fanarul este cartierul grec din Constantinopol unde se află sediul Patriarhiei.

³⁹W. d'O., 24 martie 1951.

*Memoria
exilului
românesc*

MIRCEA CARP

Patru decenii gazetar la „Vocea Americii” și „Europa liberă”

Sâmbătă, 4 noiembrie 2000, Comunitatea Românilor din Rin-Main (CROM), cu sediul la Offenbach-Germania, a avut un oaspete de seamă, pe MIRCEA CARP, fost timp de 40 de ani și mai bine gazetar și totodată în conducerea posturilor de radio „Vocea Americii” de la Washington și „Europa liberă” de la München. Personalitatea sa a atras un public numeros, care a aflat cu acest prilej amănunte interesante privind activitatea sa, ca și a acestor posturi de radio, ascultate de foarte mulți dintre cei prezenți cu multă feroare în anii negri ai comunismului, posturi ce au întreținut flacăra speranței că, în cele din urmă, puterea comunistă înscăunată de trupele sovietice va fi răsturnată și România va reveni pe drumul ei firesc. Drum pe care, din nefericire, și-l caută și astăzi.

Mai întâi a fost prezentat Mircea Carp, fost ofițer în armata română, luptător pe frontul de răsărit împotriva bolșevismului și pe frontul de apus pentru eliberarea Ardealului de Nord, ajuns apoi în Statele Unite ale Americii, mai întâi crainic la „Vocea Americii” și apoi șef al serviciului român la același post de radio. În fiecare seară ajungea pe calea undelor în casele noastre din România sub numele de Dan Mircescu.

Mircea Tudoran: De ce „Dan Mircescu”, domnule Carp?

Mircea Carp: Aveam în România pe mama și matala știu care era atunci situația. Apoi mama a reușit să vină în Statele Unite, datorită efortului depus de regretatul președinte J.F.Kennedy. Și fiindcă începusem cu „Dan Mircescu”, am continuat așa. Nu că n-ar fi știut Securitatea ce fac. Știa. Dar nu voiam să provoc de la microfonul unui important post de radio mai mult decât era necesar. Apoi, numele „Dan Mircescu” a prins; cu acest nume am transmis reportajele vizitelor făcute în țara mea de președinții Nixon și Ford, ca și din toate celelalte călătorii efectuate în acei ani în România, cu toate că pașaportul meu era pe numele Mircea Carp.

M.T.: Dumnoavoastră mai ascultați „Europa liberă” sau „Vocea Americii”? De fapt, nici nu știu dacă „Vocea Americii” mai există...

M.C.: Cum să nu existe! I-am acordat chiar un interviu acum câteva zile. Datorită economiilor bugetare – chiar și în Statele Unite se fac astfel de economii – , emisiunile „Vocii Americii” au fost reduse la o jumătate de oră, în cursul dimineții. Dacă nu mă înșel, la 6.30, ora României. Și o dată pe săptămână există și un program, tot de o jumătate de oră, care se retransmite pe mai multe posturi de radio românești. Există și „Europa liberă”, cu sediul la Praga. Când m-am retras de la „Europa liberă”, în 1995, la 72 de ani, am făcut-o din două motive: primul a fost acela că venise momentul să trec microfonul unor colegi mai tineri. Nu voiam să fiu acuzat vreodată că am acaparat acest microfon și că l-am ținut ca pe o proprietate a mea. Venise momentul să mă retrag. Și cred că am făcut bine, pentru că, dacă ne uităm în jur la oameni politici, la oameni de teatru, la militari, vedem că cei care nu știu să se retragă la timp își cauzează daune. Al doilea motiv a fost că eu am lucrat 40 de ani la cele două posturi de radio ca un stegar al luptei anticomuniste. „Europa liberă” se transformase, după decembrie 1989, într-un post de radio care, de data asta, se găsea în concurență cu presa din țară. Nu mai era vorba de o luptă, ci de o activitate dusă cot la cot cu alte posturi de radio și ziare din țară, fiecare în felul lui încercând să prezinte românilor situația. O misiune foarte nobilă, dar eu am crezut până la acea dată, în altceva. M-ați întrebat dacă mai ascult aceste posturi. Sigur că le ascult, dar mai rar. Pentru că activitatea mea este acum cu totul de altă natură: țin legătura cu *Memorialul de la Sighet*, cu *Forumul presei române de pretutindeni*, cu Revista „Memoria” ce apare la București; am activități cum sunt acestea din exil. Vă rog să mă iertați, pentru mulți dintre dumneavoastră există diaspora, pentru alții emigrație, dar eu mă consider mai departe în exil, pentru că nici sub această nouă administrație, care a venit în 1996, nu mi-am găsit locul, nu mi s-a oferit locul și mă consider mai departe în exil. Ascult „Europa liberă” și „Vocea Americii”; amândouă îmi sunt dragi. Au fost viața mea timp de 40 de ani.

M.T.: Domnule Carp, tot sunteți pe panta mărturisirilor, poate ne spuneți cum ați ajuns la atât de bine cunoscutul salut „Să auzim numai de bine!”, înscris și pe frontispiciul revistei „Forum”?

M.C.: Cu multă plăcere. Salutul, salutul meu de încheiere, pe care l-am modificat foarte des în cursul prezentării programului politic, transmis timp de zece ani la „Europa liberă”, depindea de ultima relatare. Uneori era „S-auzim numai de bine!”, alteori „Sperăm că data viitoare vom auzi numai de bine!”, sau „Îmi pare rău că azi nu am putut transmite nimic ca să auziți de bine!”, adică încercam să fac o legătură între salut și o anumită realitate. Vreau să precizez că nu eu sunt autorul acestui salut. Este un vechi salut românesc pe care eu l-am actualizat însă, l-am împământinit la „Vocea Americii” și la

„Europa liberă“, și a devenit un salut obișnuit în țară, spre bucuria mea.

M.T.: Domnule Carp, cum a ajuns un ofițer român gazetar la „Vocea Americii“?

M.C.: Am fost ofițer din pasiune și prin tradiție familială. Militari au existat în familia mea încă de pe vremea regelui Carol I. În 1946 am fost dat afară din armată pentru activitate anticomunistă, împreună cu alți 9000 de ofițeri; am fost și la închisoare. În cele din urmă am reușit să fug și, în 1951, când am ajuns în Statele Unite, mi s-a oferit un post de crainic la „Vocea Americii“. Mi-a plăcut meseria, eram angajat în lupta anticomunistă, am început să scriu, am fost apreciat pentru ce scriam, precum și, cu vremea, pentru modul cum înțelegeam să-mi conduc departamentul. Așa că, din locotenentul de cavalerie Mircea Carp, am devenit Dan Mircescu, apoi Mircea Șoimu și, în cele din urmă, Mircea Carp, așa cum m-a încurajat să mă prezint Vlad Georgescu, regretatul director de la „Europa liberă“. Și vă mai spun ceva: am fost întotdeauna o fire destul de recalcitrantă, deși disciplinată, deși știam până unde să „merg“. Nu știu dacă aș fi fost până la urmă un ofițer bun. În schimb, ca ziarist m-am putut dezvolta cum am vrut, eram liber să scriu, să spun ce voiam; ce voiam e un fel de a spune, sigur că existau anumite instrucțiuni pe care trebuia să le urmăresc; fiecare redacție le are. Am ajuns cred un ziarist bun; mă întreb dacă aș fi ajuns un general bun...

M.T.: În legătură cu meseria de ziarist, dumneavoastră ați spus la *Forumul presei române de pretutindeni*, din iunie, de la Neptun, că la „Europa liberă“ o știre era verificată din două sau trei surse dacă este reală. Numai după aceea era dată de post.

M.C.: Regula asta nu era numai la „Europa liberă“, ci la orice post de radio și orice ziar serios din Occident. Iar „Vocea Americii“, ca și „Europa liberă“, au urmat această cale. Nici o informație nu putea fi transmisă dacă nu era verificată din două surse. Asta nu însemna că, în comentariile noastre, nu puteam să folosim anumite informații, sub forma „am auzit“, „se spune“, „avem informația că“. De pildă, când a avut loc răzmerița de la Brașov, la 15 noiembrie 1987, am avut informația imediat. Împreună cu Vlad Georgescu (eu eram adjunctul lui), am discutat ce facem cu această informație, o dăm sau nu. Informația venise pe o cale oficială, americană, dar noi nu puteam spune că o aveam din acea sursă, pentru că era secretă. Și atunci am căzut de acord ca eu să scriu un comentariu în care să vorbesc de situația din țară, proastă, care-i împinge pe oameni la anumite manifestări, greve și chiar răscoale, „cum este cea de astăzi, de la Brașov, după cum suntem informați“. Adică am folosit știrea într-un comentariu, și atunci s-a putut transmite.

M.T.: Să ne întoarcem la perioada când ați fost ofițer în armata României. Spuneți, în cartea dumneavoastră „Vocea

Americii în România“, că ați luptat la Otopeni. Iar când ați revenit în România, ați revăzut locurile unde ați luptat.

M.C.: Am luptat la Otopeni pentru că unitatea din care făceam parte, Centrul de instrucție motomecanizat de la Târgoviște, o unitate de tancuri, a fost chemată la București în sprijinul comandamentului din Capitală, ca să ia parte la luptele pentru despresurarea Bucureștiului de trupele germane: la Otopeni, Băneasa și mai departe. Timp de vreo trei zile am fost în alertă, apoi împreună cu un sergent am plecat, noaptea, în recunoaștere. Am traversat șoseaua spre un loc unde speram să găsim două tancuri de-ale noastre de care nu mai știam nimic, dar am dat peste o unitate germană. Era noapte, noi eram doi, ei erau mulți. Am stat amândoi ascunși în tufiș, dar aflasem ce nu voiam de fapt și anume de prezența acestei unități germane. Cu această veste, am trecut șoseaua îndărăt, sub răpăit de mitraliere. Când am venit în 1969 cu președintele Nixon, a fost pentru mine ceva extraordinar să mă înapoiez după 22 de ani pe meleagurile natale, după ce fusesem considerat dezertor, condamnat în contumacie pentru faptul că fugisem din țară; iar acum, ce schimbare de situație!, să fac parte din entouragele președintelui Statelor Unite, să văd securiștii și alți reprezentanți ai regimului comunist deschizându-mi ușa, vorbindu-mi în termenii cei mai respectuoși, ei știind cine sunt eu și eu știind cine sunt ei. Trebuie să spun că am fost emoționat de primirea extraordinară ce i s-a făcut lui Nixon la București. Am lucrat toată ziua, am pierdut recepția pentru că a trebuit să transmit la Washington, de la Radio București, sosirea președintelui, așa că m-am dus la Clubul presei, care era pe Calea Victoriei, acolo unde a fost apoi restaurantul „Mărul de Aur“. A fost un bufet extraordinar, eram înfometat, însetat și am cerut o sticlă de bere est-germană. Deodată m-am trezit înconjurat de trei ziariști, printre care Dumitru Tabacu și Eugen Mandric. M-au întrebat de ce beau bere și de ce nu beau vin. Le-am răspuns că nu știu care sunt falsificate și care nu. Atunci Mandric, care era mare specialist în băuturi, mi-a replicat: „A, nu, avem aici un vin extraordinar, un Murfatlar“. I-am mulțumit și i-am spus că eu vinuri dulci nu beau. Și tot el mi-a recomandat un Murfatlar sec. Într-adevăr, au venit cu un vin excelent. Tabacu m-a întrebat: „Domnule Carp, ați luptat la Otopeni; astăzi ați trecut pe acolo. Nu ați vrea să scrieți un articol pentru «România liberă»?“ „Cu cea mai mare plăcere, i-am răspuns, dar cu o singură condiție: să nu mi se taie nici o virgulă“. La care Tabacu mi-a zis: „Dumneavoastră sunteți editor, ca și noi. Și știți că noi, editorii, putem modifica“. „Da, am reacționat, dar la dumneavoastră se modifică «pe ici, pe colo, prin părțile esențiale». Dacă nu am garanția că în «România liberă» articolul meu nu va apărea așa cum l-am scris, nu-l voi redacta“. Articolul nu l-am mai scris, dar am discutat până dimineața, în contradictoriu, situația din România.

M.T.: Și care au fost impresiile dumneavoastră revăzând România după 22 de ani?

M.C.: Prima impresie a fost din avion. Am revăzut pământul Patriei după 22 de ani. Un moment de emoție extraordinară pentru mine, să văd pământul țării mele, să știu că mă întorc, că voi fi însă „un străin în țară la mine“. Eram cetățean american, veneam cu președintele american. Am plecat cu mașina de la Băneasa și drumul de la aeroport până la hotelul Athénée Palace, unde am locuit atunci, cred că a fost cel mai emoționant drum pe care l-am făcut vreodată. Să revăd orașul meu, să revăd Bucureștiul meu, să revăd un București mult mai mic, mai scund decât îl știam. Veneam din America, unde toate erau mari, patria zgârie-norilor, și deodată toate blocurile de pe Calea Victoriei, pe care eu le știam că au 11 etaje, 7 etaje, mi se păreau altădată mari și acum toate erau... mititele. Dar erau „ale mele“ și erau frumoase. Așa că încă din acea după-amiază am început să trăiesc o viață duplicitară, dacă pot să spun așa. Știam că reprezentanții regimului mă urau și ei la fel de mult pe cât îi uram eu.

M.T.: Viață duplicitară am dus cu toții... Dar să revenim: se tot vorbește, și pe bună dreptate, de „limba de lemn“ folosită în presa românească...

M.C.: Folosită și azi în foarte multe ziare. Dar nu numai „de lemn“, ci și foarte urâtă. Dar mai întâi despre altceva, ce ține tot de limbă. Ai fost și mata astă-vară la *Forumul presei românești de pretutindeni*, unde la un moment dat am avut o discuție cu un înalt personaj. Eu sunt moldovean și la noi, în Moldova, se vorbește cu „mata“. Este unul dintre termenii cei mai frumoși și mai respectuoși. Am avut atunci o discuție cu unul dintre vicepreședinții PDSR, dl Ioan Mircea Pașcu. Și m-am adresat lui cu „mata“. La care el s-a arătat foarte ofuscat și mi-a răspuns: „Domnule Carp, eu nu v-am tutuit și nu vă permit să mă tutuiți“. Hopaaa! I-am răspuns: „Domnule, poate că nu ați auzit de Sadoveanu, de Teodoreanu, de Ibrăileanu! Toți vorbeau cu «matale» și nici unul nu se simțea jignit“. Dl Pașcu s-a ridicat și mi-a cerut scuze. Dar pornisem de la „limba de lemn“. Cred că „limba de lemn“ se vorbește până sus de tot. Din păcate, în România de azi se vorbește des un limbaj de mahala. Nu numai în presă. Dar ce auzi pe stradă te îngrozește. Eu am fost ofițer. La mine, sergenții nu vorbeau așa cum aud pe unii tineri, care cred că sunt studenți. Mai mult, am citit în „România liberă“, pe prima pagină, că a fost „băgat“ un proiect de lege în Parlament. Păi se „băga“ varză la Aprozar, dar nu se „bagă“ un proiect de lege în Parlament! Se introduce, se depune... E altceva.

M.T.: Ați fost în România și imediat după cutremurul din 4 martie 1977. Îmi amintesc de noaptea albă de atunci, când Radio București transmitea muzică, iar „Europa liberă“ – mesaje ale românilor din străinătate către rudele aflate în țară.

M.C.: Eu am sosit la București în calitate de corespondent pentru „Vocea Americii”, cam la 20 de ore după cutremur, cu o mașină, venind de la Belgrad, însoțit de un coleg. Aeroportul Otopeni era închis. Vorbeați de „Europa liberă”. Vreau să spun că, după ce ajunseseam la București și mă plimbam pe străzile cu aspect dezolant, pline de dărâmături, vedeam oameni cu tranzistoarele în mână ascultând pe față „Europa liberă”. Adică dispăruse orice teamă că ascuți postul de radio de la München chiar pe stradă. Ce am găsit atunci extraordinar a fost solidaritatea deosebită dintre oameni, solidaritate ce a mers până la anumite organe din administrație. Am văzut soldați, am văzut ofițeri care participau cu abnegație la operațiile de salvare, m-a izbit modul civilizată în care se vorbea pe stradă. Deodată, la București, se vorbea foarte frumos, nu mai erau înjurături, cum întâlnisem în alte împrejurări, nu mai erau bruscări. Lumea se agita. Asta a însemnat pentru mine, care mai fusesem anterior de atâtea ori la București, unul dintre momentele cele mai revelatoare. Dar îmi amintesc și de o vizită a lui Ceaușescu. L-am văzut la blocul Colonade, care devenise un morman de moloz, iar un general care conducea operațiunile de dezgropare și salvare, când l-a văzut, a luat-o la fugă spre el, printre blocurile de beton și tot felul de rămășițe, de mă mir și astăzi cum de nu și-a rupt gâtul. Asta ca să ajungă cât mai repede la el și să-i raporteze care e situația. Iar Ceaușescu, cu o indiferență totală, dădea „indicații prețioase”.

M.T.: Ultima dumneavoastră călătorie în România, ca trimis al „Vocii Americii”, a fost în august 1978, la vizita lui Hua Kuo-fen, președintele de atunci al Consiliului de miniștri al R.P.Chineze...

M.C.: Da! Dar mai interesantă decât vizita lui Hua Kuo-fen în sine a fost întâmplarea de la Teatrul Național. Locuiam la etajul 17 de la hotelul Intercontinental. Mereu aveam camera la etajul 17. Mai târziu am aflat că acele camere erau tot timpul și mai strict sub ascultare. Adică, pline de microfoane. Ajungând seara la hotel am văzut peste drum, la Teatrul Național, foc și fum. A doua zi, dimineața, ne-am dus la Teatru cu un coleg de la „Vocea Americii”. Am dat peste un domn care avea la reverul hainei un ecuson pe care scria „Dumitrescu”. Am aflat mai târziu că domnul Dumitrescu era unul dintre viceprimarii Bucureștiului. Ne-a întrebat: „Ce căutați dumneavoastră aici?” Noi: că „Vocea Americii”, că avem viză, că avem voie... El: „Da, și de ce sunteți aici?” Noi: că vrem să vedem urmările incendiului de ieri seară. Zice: „Care incendiu?” Noi: cum care incendiu? Focul ce l-am văzut ieri noapte. „N-a fost, domnule Carp, nici un foc”. Noi: cum, domnule, dar l-am văzut. El, apăsând pe fiecare cuvânt: „N-a-fost-nici-un-foc!” Noi: bine, domnule Dumitrescu, diseară vom transmite la „Vocea Americii” că am văzut focul, că azi de dimineață am fost la fața locului și am văzut ce vânzoleală e aici, dar că domnul Dumitrescu ne-a asigurat că n-a fost nici

un foc. E bine? El: „Domnule Carp, dumneavoastră transmiteți ce vreți și cum vreți. N-a fost foc!“ Impertinent, dar își susținea punctul de vedere. O altă scenă amuzantă cu altă ocazie: am fost la masă la niște cunoștințe și la o anumită oră trebuia să vină mașina de la Ambasada Statelor Unite să mă ducă unde aveam treabă. Dar mașina întârzia și de aceea am ieșit din casă; vis-à-vis se afla altă mașină. Mi-am dat seama că era a Securității. M-am dus la șofer, zicându-i: „Domnule, știu că și dumneata mergi la Ambasada americană. Nu vrei să mă iei și pe mine?“ El mi-a răspuns: „Domnule Carp și eu merg acolo, dar mergem cu mașini separate!“ Începuseră să aibă umor oamenii Securității?!

M.T.: După vizita din 1978, din România, ați trecut la „Europa liberă“ și, ziceți în cartea dumneavoastră, „orice revenire în România devenea imposibilă“. Totuși, citind cartea lui Mihai Pelin despre „Europa liberă“, o carte plină de ineptii, de încercări de denaturare a adevărului, am aflat că mulți sau destui redactori de la acest post de radio au făcut vizite în România, în momentele când lucrau acolo. Chiar și eu mi-am dat seama de această realitate, iar mai târziu, când m-am stabilit în Germania, domnul Nicu Munteanu, de la rubrica Sport a „Europei libere“, mi-a confirmat.

M.C.: Nu vreau să intrăm în polemică. Matala ai auzit și ți s-a părut...

M.T.: Dar Nicu Munteanu mi-a confirmat...

M.C.: Eu nu zic că așa ceva nu este posibil. Dar, oricum, nu au fost redactori și nu au fost mulți cei care s-au dus în acei ani în România. A fost Liviu N. Cristea, adică Radu Pârvan, cu rubrica de filatelie. „Europa liberă“ i-a dat voie să se ducă o singură dată. El nu era angajatul nostru, ci colaborator liber și s-a dus în țară după cutremurul ce l-am evocat aci. După ce a ieșit la pensie, a plecat în România și Valer Pop, complet împotriva sfatului „Europei libere“. Deci, notați, amândoi erau pensionari. Valer Pop a stat 5-6 zile în țară, după care Securitatea l-a trimis înapoi. Acum, dacă-mi dai voie, aș citi ceva ca să afli și matala ceva despre mine.

M.T.: Nu numai eu...

M.C.: Vă iau nițel timp, dar vedeți cât de „serioase“ erau anumite lucruri la Securitate. În cartea lui Mihai Pelin se scrie că sosisem în țară cel puțin o dată. Or eu am fost de 14 ori. Citez din Pelin: în 1998, sursa «Mimi» a raportat că în noiembrie 1987, participând la un parastas, la București, m-ar fi întâlnit sub denumirea de «arhitect Popescu». „Inexact! N-am fost la nici un parastas la București. Mai zice domnul Pelin ca „au fost inventate („inventariate!“ – nota M.C.) o mulțime de persoane cu numele Carp și din București, și din provincie, în vederea depistării unor eventuale rude necunoscute ale lui Mircea Carp, dar nu au găsit (...).“ Mai departe: „La 1 decembrie 1989, locotenent-colonelul Maria Manolescu din Securitatea

Municipiului București a cerut de la cartoteca generală a instituției date cât mai exacte despre acest Mircea Carp, care le scăpa mereu printre degete“. Repet, eu venisem de 14 ori în țară pentru „Vocea Americii“, de fiecare dată în mod legal, cu pașaport diplomatic american. Mai fusesem în țară, se spune în această fișă de Securitate, „în aprilie 1979, cu avionul companiei Pan-Am, care inaugura cursele aeriene dintre New York și București“. Iarăși inexact: avionul Pan-Am a venit în 1971, când s-a inaugurat și hotelul Intercontinental! Mai scrie Mihai Pelin că „în 1987 Mircea Carp a fost declarat persoană indezirabilă în România, pe termen nelimitat“. Asta cred. Deci o fișă cu informații corecte, dar și false. Am devenit indezirabil întrucât trecusem la „Europa liberă“. Așa că, în afară de cazurile arătate, nu știu să fi fost cineva de la „Europa liberă“ în România. Poate or fi fost cu vreo aprobare de undeva, dar eu nu știu. Dacă a fost cineva care a dorit cel mai mult să se ducă în România, acesta era Noël Bernard. Și nu i s-a permis. Știu că i-am spus și eu, când am venit odată din România, că dacă se duce un redactor al „Vocii Americii“, post al guvernului american, care avea relațiile pe care le avea cu Bucureștiul, e una. Dacă se duce Noël Bernard, directorul Departamentului românesc al „Europei libere“, e ceva prost. Înseamnă că cei din țară vor zice: „Uite, și «Europa liberă» face pact cu Bucureștiul“.

M.T.: Atunci când am cunoscut diverși oameni de la „Europa liberă“, m-a surprins faptul că foarte mulți lucrau sub pseudonim. De ce?

M.C.: Au fost persoane care, când au început să lucreze, cu ani în urmă, din motive de securitate au preferat să vorbească sub nume de împrumut. Ca și mine. Apoi, când lucrurile s-au schimbat, și-au zis că s-au făcut cunoscuți sub acel nume și nu e cazul să și-l schimbe. În orice caz, știu că aceste nume de împrumut au fost în marea lor majoritate nume luate inițial, cum am spus, din motive de securitate.

M.T.: Vi s-a părut suspectă moartea celor patru directori de la „Europa liberă“, toți de cancer? Nu credeți că a fost mâna lungă a „băieților cu ochi albaștri“?

M.C.: Ca și alți colegi de-ai mei, vom muri cu îndoiala că a fost așa, sau nu a fost așa. Eu sunt în relații foarte bune cu unul dintre directorii de la „Europa liberă“, un american, cu care am discutat treaba asta. El mi-a garantat, dar mi-a garantat până la o anumită limită, că nu e adevărat. Adică nu există nici o dovadă. Ce scrie generalul Pacepa, să mă ierte Dumnezeu, dar e un fel de Mihai Pelin din multe puncte de vedere. Pacepa spune multe lucruri adevărate, dar și foarte multe neadevărate. Probabil că undeva, la Washington, a spus tot adevărul. Deci nu se știe nimic precis până când nu se vor deschide dosarele. Dar și atunci sunt dubii: cine le-a scris, cât adevăr e în ele, nimeni nu știe, oricum totul trenează. Ceea ce se știe precis e că atacul „șacalului Carlos“ asupra departamentului cehoslovac,

de la München, a fost o greșeală. El era îndreptat împotriva departamentului românesc. S-au încurcat lucrurile, cum se mai întâmplă și în viață.

M.T.: Tot din cartea lui Pelin am aflat că și redactori de la „Vocea Americii” au fost în România. De pildă Elena Lazăr-Velisar, Horia Pușcașu...

M.C.: Da, de la mine încolo, din 1969, toți puteau merge în România. Cât timp am fost șef la Washington am trimis pe Socianu, pe Johnny Drăgoi și pe alții. Nu voiam să monopolizez deplasările în țară. Pe urmă, unii, profitând că „Vocea Americii” avea altă relație cu România, s-au dus în particular. „Vocea Americii” intra în altă categorie decât „Europa liberă”. Așa că nu mai era nici o problemă ca oameni de la „Vocea Americii” să se ducă în țară.

M.T.: În cartea dumneavoastră povestiți un episod, să-i zic eu vesel: aveți certitudinea că la Intercontinental vi se umbla în bagaje și ați pus în valiză un bilet cu conținutul „Bau! V-am văzut!” Când ați revenit în cameră, totul era în regulă. Dar peste ani...

M.C.: Pot povesti eu?

M.T.: Vă rog.

M.C.: Nu era o filosofie: cât timp sunt în România, sunt urmărit și am vrut să mă „răzbun”. Citisem în romanele politiste că, dacă pui un fir de păr într-un anumit fel și-l găsești schimbat de la locul lui, înseamnă că s-a umblat în valiză. Zis și făcut; dar firul de păr fie îl mișca aerul, fie uitam de el. Într-o zi am luat o foaie de hârtie pe care am scris mare: „Bau! V-am văzut!” și am pus-o în valiză. Când m-am întors, biletul era acolo. Câțiva ani mai târziu, când eram la „Europa liberă”, mă cheamă Noël Bernard. Când am intrat în biroul lui, am văzut acolo pe cineva pe care mi l-a recomandat drept „domnul Popa”. (Toți securiștii pe care-i cunoscusem la București se numeau Popa.) Și Noël îi spune lui „Popa”: „Uite-l pe domnul Bau!” „Popa” îi povestise că într-o zi, la București, intrase în camera mea de la hotel, împreună cu alți doi. Unul rămăsese pe coridor, înarmat cu un walkie-talkie, pe vremea aceea nu existau telefoane mobile, ca să-i anunțe pe cei din cameră dacă apărea vreun pericol. Ceilalți doi desfăceau bagajul dar, înainte de a umbla în el, fotografiau cu un aparat Polaroid (care scotea imediat fotografia), aranjamentul din valiză. Apoi căutau ce voiau și aranjau lucrurile la loc, conform fotografiei. La mine, când au deschis valiza, au văzut biletul cu „Bau! V-am văzut!” La care au râs, iar acest „Popa” ar fi spus „Hai să scriem” «Și noi pe tine!», dar celălalt i-a spus „Oricum, știe că i-am umblat în bagaj”.

M.T.: Dar eu rămân cu un semn de întrebare: Noël Bernard nu și-a dat seama că acest „Popa” era un om al Securității?

M.C.: Păi se știa!

M.T.: Și atunci, cum de intra la „Europa liberă”?

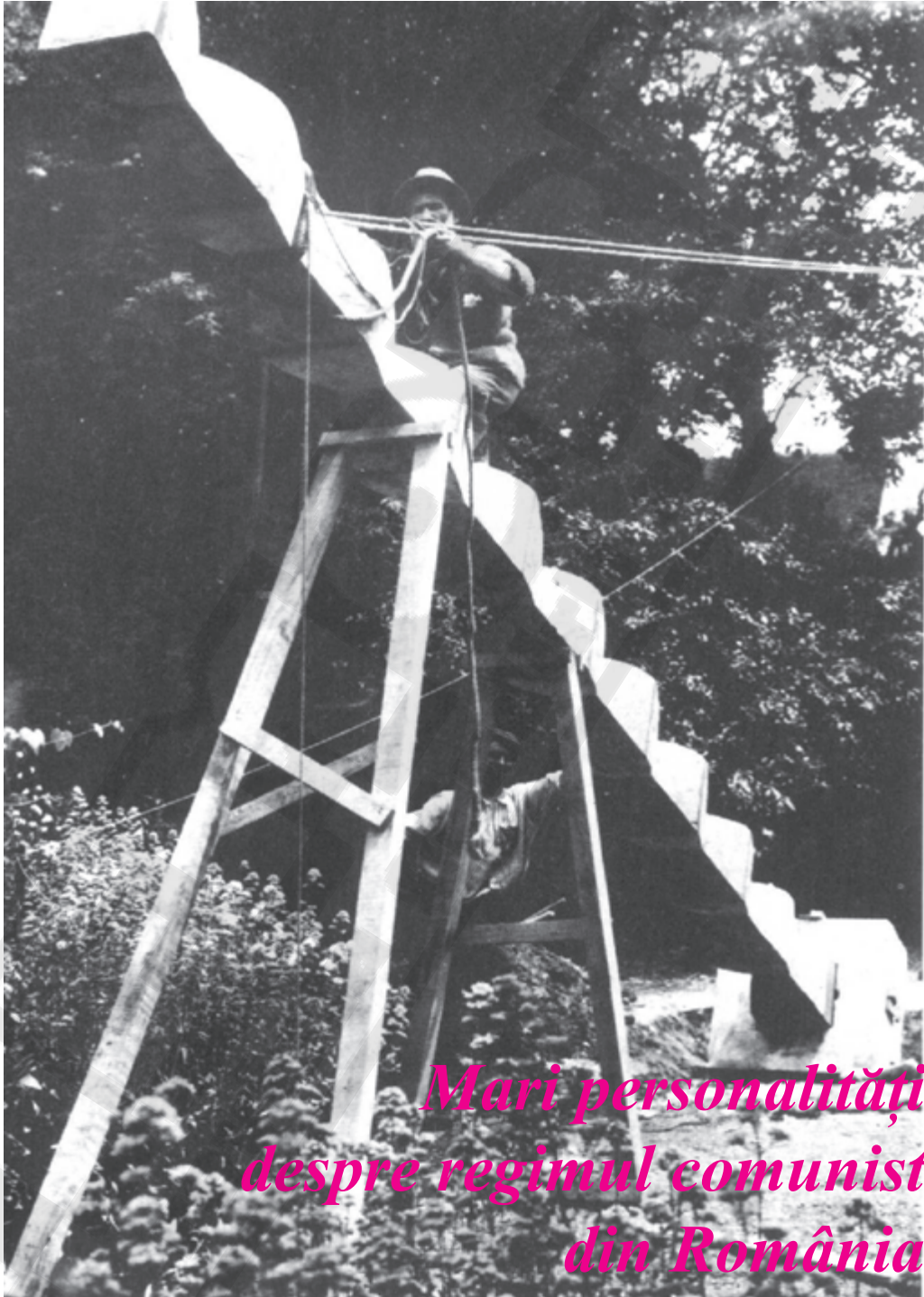
M.C.: Mai întâi îl luaseră la interogatoriu americanii, CIA, nu noi. Și fiindcă „domnul Popa“ avea informații bune și pentru noi, care le foloseam (verificate) în reportaje și comentarii, a intrat cu aprobare specială ca să ne dea aceste informații. Aveam și noi sistemul nostru.

M.T.: Domnule Carp, este... aproape mâine, așa că propun să încheiem discuția noastră, dar nu înainte de a vă mulțumi pentru amabilitatea de a fi fost o seară în mijlocul românilor din Comunitatea Rin-Main și să vă spunem „Să auzim numai de bine!“

Convorbire consemnată de Mircea Tudoran (Mannheim, Germania).

Mircea Carp și Mircea Tudoran la Forumul românilor de pretutindeni – Neptun 2000

*Mari personalități
despre regimul comunist
din România*

ROLAND BARTHES

Un raport secret

Cunoscutul eseist și semiotician Roland Barthes (1915-1980) a fost – lucruri mai puțin știute – bibliotecar la Institutul Francez de Înalte Studii din România, lector al Universității din București și, apoi, atașat cultural al Franței în țara noastră într-o perioadă crucială a istoriei noastre contemporane: epoca implantării regimului comunist (octombrie 1947-iulie 1949). Activitatea sa a fost întreruptă brusc de triumful stalinismului, el fiind expulzat, alături de ceilalți membri ai Misiunii Culturale Universitare Franceze.

Dar, după cum îl caracterizează mai vechiul nostru colaborator, domnul José Augusto Seabra, fost ambasador al Portugaliei în România și discipol al savantului francez, șederea în țara noastră i-a permis lui Barthes „nu numai să ia pulsul procesului de degenerescență a marxismului într-o ideologie și o practică totalitară, ci și să elaboreze instrumentele teoretice de demontare a discursului ce-i servea drept cauciune, prefigurând analizele semiologice pe care avea să le întreprindă mai târziu, cu precădere într-o informare trimisă Ministerului Afacerilor Externe din Franța privind alinierea României la teza superiorității științifice a Uniunii Sovietice, care urmărea instalarea hegemoniei acesteia și condamnarea fără apel a «științei burgheze»“.

Această informare, pentru prima oară dată publicității, o reproducem mai jos.

Atașatul cultural de pe lângă
Legăția Franței în România

21 iulie 1949

Către

Domnul Ministru al Afacerilor Străine
(Direcția Generală a Relațiilor Culturale)
s/c Domnul ministru al Franței în România

Cu câteva luni întârziere, România s-a aliniat după Rusia Sovietică într-un domeniu până acum relativ independent, știința. Această aliniere se conformează luărilor de poziție adoptate de Uniunea Sovietică în legătură cu recenta afacere Miciurin, iar campania de presă românească reproduce fidel,

Critic francez, eseist, născut la Cherbourg în 1915, decedat la Paris în 1980.

„Inspirată din lingvistica lui Saussure, din antropologia structurală, apoi din psihanaliza lui Lacan, opera sa debutează prin studierea raporturilor dintre literatură și putere (*Gradul zero al scriiturii*, 1953). Ideea unei limbi neutre, smulsă falsificatorilor circuitului social, îi orientează cercetările semiologice și analiza trăsăturilor și miturilor societății contemporane (*Mitologii*, 1967; *Sistemul modei*, 1967). Lucrările sale despre condițiile unei științe a literaturii (*Despre Racine*, 1963; *Critică și adevăr*, 1966), despre poetica semnului liber (*Imperiul semnului*, 1970) au făcut să progreseze reflecția asupra limbajului natural anterior limbajului structurat și asupra științei semnelor anterioară oricărei lingvistici. Opera sa este o reflecție despre esența comunicării. I se mai datorează: *Fragmente dintr-un discurs îndrăgostit*, 1977; *Camera clară*, 1980; etc.“

(Didier Julia, *Dictionnaire de la Philosophie*, Paris, Larousse, 1984)

ca structură și terminologie, campania de presă sovietică.

Presa românească a publicat recent (29 și 30 iunie 1949) două rapoarte ale Academiei Republicii Populare Române privind orientarea activității științifice în RPR.

Primul raport a fost redactat de Secția Științelor Medicale a Academiei RPR; el conține 18 pagini dactilografiate. Al doilea raport nu este decât un comentariu al primului: este datorat Președintelui Academiei, profesorul Traian Săvulescu; acest al doilea raport conține 22 pagini dactilografiate.

Raportorii au luat drept obiect al intervenției lor două numere din „Revista Română de Oftalmologie“, condusă de un profesor universitar foarte cunoscut, Doctorul Blatt; revista este acuzată că ar conține „vestigiiile otrăvite ale ideologiei fostelor clase exploatoare“. Mai precis, ea nu ține seamă de știința medicală românească și nu publică decât texte ale unor specialiști „din țările capitaliste occidentale“; ea ignoră utilizarea limbii naționale, preferându-i engleza și franceza; ea trece sub tăcere lucrările savanților sovietici. Această ultimă culpă este dezvoltată cel mai amplu; unul dintre rapoarte explică îndelung rolul lui Filatov în descoperirea grefei de cornee și a terapiei tisulare; „Revista de Oftalmologie“ a comis greșeala imensă de a-i opune lui Filatov pe savantul elvețian Franceschetti, ale cărui lucrări sunt, conform raportului, posterioare celor ale lui Filatov. „Revista de Oftalmologie“ a publicat și un articol al profesorului occidental Biatti despre trahom, fără a-i menționa pe savanții sovietici Ekaterina Trapezonteva și Cirkovski; această atitudine injurioasă la adresa științei rusești i-a adus de altfel revistei incriminate încurajările „mediilor imperialiste din Occident“, sub forma unui articol aprobator din „American Journal of Ophthalmology“. Răspunzător de o deviere atât de vinovată este Doctorul Blatt, „fals om de știință“, lacheu servil al imperialismului american, parvenit care nu a conceput revista decât ca să-și atragă clientela.

* * *

Este evident că, pentru promotorii acestor rapoarte, un atac atât de contingent împotriva revistei doctorului Blatt nu prezintă interes decât fiindcă permite să se stabilească și să propună unei difuzări concertate anumite teme generale.

Prima dintre aceste teme este în aparentă pur principială: se afirmă că nu există știință universală. A crede într-o știință fără patrie, iată o „prejudecată inoculată ca un virus de către educația burgheză“, ba chiar mai mult: este „o erezie, un fals“. De fapt, teoria „cosmopolită“ a unei științe universale ascunde interesele clasei burgheze în eforturile ei de a aservi țările de democrație populară.

Trebuie deci să se substituie conceptului de știință universală acela de știință de clasă (la fel cum există o justiție de clasă și o cultură de clasă). Este de la sine înțeles că o

asemenea distincție opune în mod fatal, în mintea raportorilor, știința sovietică științei occidentale.

Această primă temă nu este deci decât o simplă introducere la cea de-a doua temă, mult mai puțin ideologică decât politică: mobilul esențial al rapoartelor este de fapt de a se afirma preeminența științei sovietice; ea este, pare-se, „știința cea mai avansată”; producția științifică sovietică „domină și depășește pe cea din țările capitaliste cele mai avansate”; „Ea ocupă astăzi primul loc, viu, sănătos, îndrăzneț, contrar științei burgheze decadente și înfeudate intereselor capitaliste”. Savanții ruși de odinioară și savanții sovietici de astăzi au fost și sunt inovatori și precursori în toate domeniile: M.V. Lomonosov a descoperit în secolul al XVIII-lea legea conservării materiei; V.V. Petrov a pus bazele electrotehnicii moderne; A.S. Popov a creat radioul „mult înaintea lui Marconi”. N.E. Jukovski este creatorul aerodinamicii moderne. M. Butlerov a întemeiat chimia organică modernă; D.C. Cernov a creat metalografia. „Fizica a căpătat în URSS o dezvoltare necunoscută în alte țări”. „Savanții sovietici participă în mod hotărâtor la elaborarea principalelor probleme ale fizicii nucleare”. Miciurin și elevii săi au ridicat biologia la un grad superior de cunoaștere, interpretare și aplicare. Biologia sovietică este net superioară științei occidentale. Pe scurt, „savanții sovietici au o prioritate indiscutabilă în ceea ce privește descoperirile științifice cele mai importante din ultimul timp”.

Se vede că, dacă inițial problema relațiilor științei cu statul pare să fie tratată într-un spirit abstract, conceptual, ideologic, soluția nu are nimic dintr-o dogmă dezinteresată; revendicările metodei marxiste sunt expuse aici într-o manieră sumară și fugitivă; raportorii consideră că sunt în regulă cu principiile atunci când afirmă că doar știința marxist-leninistă îmbină teoria cu practica și că doar ea a înțeles că „acolo unde moartea este iminentă, renaște viața” (grefa corneei). Ideologia marxistă este în mod grosolan prezentă în vocabular; ea nu este prezentă în fond, care nu e în realitate decât o aliniere total politică, cea a savanților români, somați la rândul lor să se pună sub jugul științei statului sovietic.

*
* *

Nu este inutil să enumerăm procedeele puse în evidență de aceste două rapoarte, deoarece ele constituie elementele invariabile ale oricărei scrieri staliniste.

Primul dintre aceste procedee este de a „înțesa” raportul cu toate poncifurile oficiale, deja probate de propagandă, și care trebuie să figureze cuvânt cu cuvânt (transpunerea unui cuvânt constituie o deviere) în orice producție scrisă, indiferent de subiect; astfel se regăsesc în textele despre știință frazele, fragmentele de frază și termenii al căror ansamblu constituie limbajul „de bază” al comunismului: construirea socialismului –

sarcină istorică – a ghida poporul – tendințe reacționare și antipatriotice – clasa muncitoare înarmată cu arma sigură a marxism-leninismului – realitățile vieții – erezii – devieri – națiuni vizate de agresiunea anglo-americană – luptă pentru pace, independență națională și socialism – cosmopolitism decadent – declin al societății burgheze în descompunere – atâtașatori la război – profund conținut socialist – lagărul păcii și al progresului, lagărul războiului și al reacțiunii – nobil elan patriotic – clica troțkistă a lui Tito etc. Aceste clișee sunt prezente în orice frază, fără nici o necesitate logică, drept tot atâtea clauzule ale noii retorici. Dar nu trebuie subestimată forța incantatorie a procedurii, menit să impună puțin câte puțin gândirii critice a cititorului automatismele dorite.

Al doilea procedeu este constituit dintr-o varietate de nominalism în care fiecare cuvânt implică în același timp obiectul și punctul de vedere sub care este privit; istoria cuvintelor naționalism și cosmopolitism este exemplară: aceste două cuvinte, peiorative, sunt rezervate sentimentelor „occidentale”; când aceleași sentimente devin „orientale”, ele își schimbă denumirea, sunt afectate de un sens eufemic și devin patriotism și internaționalism. Astfel fiecare cuvânt constituie un abuz de încredere, fiindcă vehiculează un echivoc voluntar menit să bruieze orice reacție critică.

Alt procedeu, înrudit cu precedentul, constă în folosirea unor tautologii grosolane: astfel într-o parte a textului se enunță că veritabilii savanți, ca Joliot, luptă alături de popor; dar autenticitatea acestor savanți n-ar putea să fie demonstrată ca independentă de convingerile lor politice – de vreme ce nu există știință decât cea politizată; așadar, trebuie să se înțeleagă că veritabilii savanți sunt tocmai cei care luptă alături de popor; cu alte cuvinte, savanții care luptă alături de popor luptă alături de popor. Puțin contează nonsensul, de vreme ce cititorul cedează în fața textului și acceptă confuzia dorită dintre valoarea științifică și convingerea comunistă.

Aceste procedee nu sunt de altfel decât un aspect al mecanismului mai general și care este *procedeu de fond* al oricărei expuneri staliniste: *petiția de principiu*. Raționamentele sunt întotdeauna enunțate, termenele sunt întotdeauna alese plecând de la un postulat inițial, transcendent oricărei critici, și care separă de la început lumea în Bine și Rău: Binele sovietic, Răul occidental. Exemplul cel mai frecvent al acestei atitudini este noțiunea de „putregai occidental”; acest putregai, despre care se vorbește atât de des, nu este însă niciodată descris sau analizat; evidența sa reiese doar din existența – teoretică – a cauzelor sale. O etiologie ipotetică ține loc de examen pozitiv. Este vorba, evident, de o poziție de luptă care, crezându-se deținătoare a unui adevăr global, nu se dă în lături în fața deficiențelor parțiale. Dar trebuie semnalată și permanența procedurii, care impregnează într-o asemenea manieră orice

gândire sau artă de obediență sovietică, încât se poate vorbi fără exagerare, în Est, de o adevărată civilizație a Postulatului.

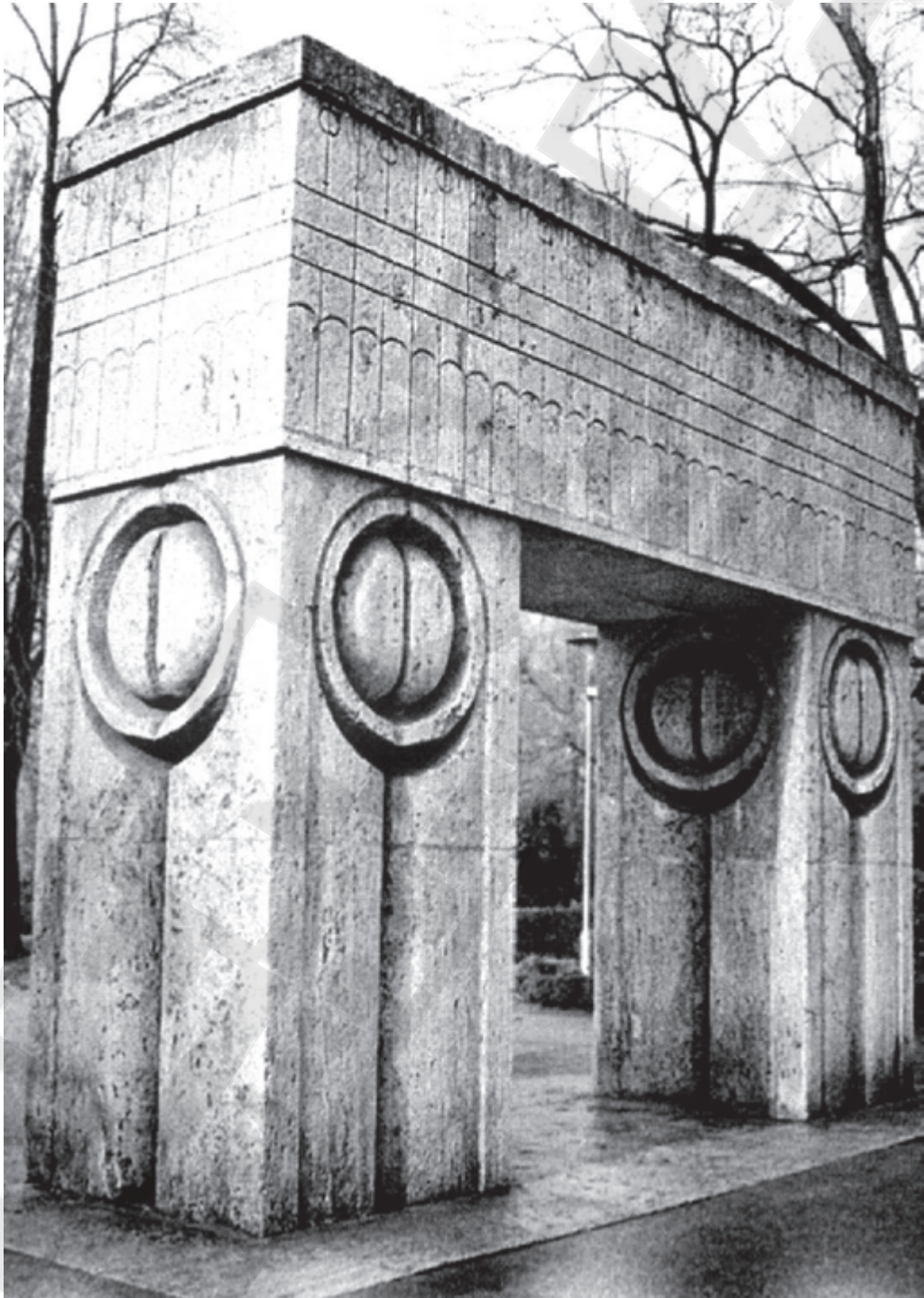
În sfârșit, un *procedeu obligatoriu* este de a se face textului astfel confecționat o publicitate care se dezvoltă conform unei scheme sistematice: publicarea brutală și simultană a textelor în întreaga presă, în aceeași zi; comentarii zilnice reluate de fiecare ziar timp de mai multe săptămâni (campania referitoare la această afacere încă nu s-a stins); mitinguri organizate în Institute și Universități, unde rezoluțiile reiau cu aceeași violență termenii rapoartelor inițiale, devenite texte de bază ale vastei campanii. Propaganda stalinistă procedează cu plăcere lansând o „teză” semnificată printr-un cuvânt-tip și imprimată în conștiințe, neconținut, prin toate mijloacele posibile. Pozițiile spiritului critic sunt cucerite astfel prin campanii succesive, adevărate operațiuni tactice, fiecare dintre ele putând să poarte un nume: a existat, de exemplu, o campanie „principialitate”; aici este vorba de o campanie „cosmopolitism”, acest cuvânt fiind acum la modă; propus ca subiect de articol ziariștilor, reluat în toate expunerile, el devine – prin acest procedeu voit spectaculos – termenul nou cu care este lărgit vocabularul ortodoxiei comuniste.

*
* * *

Campania foarte amplă dusă împotriva „Revistei de Oftalmologie” și a „cosmopolitismului” în știință atinge sau va atinge numeroși oameni de știință români; deja „Revista de Lingvistică”, sub conducerea Rectorului Universității din București, Rosetti, a făcut obiectul unor reproșuri analoge. Dar cazul acestor savanți este oricum mai puțin tragic decât cel al intelectualilor români care se aservesc total imperativelor sovietice și supralicitează asupra cuvintelor de ordine impuse. Este cazul autorului celui de-al doilea raport, Președintele Academiei RPR, Traian Săvulescu: acest universitar, care-și datorează întreaga formație științei franceze, nu a ezitat să pronunțe împotriva savanților occidentali un rechizitoriu la fel de nedemn ca și lingușelile grosolane adresate neconținut științei sovietice.

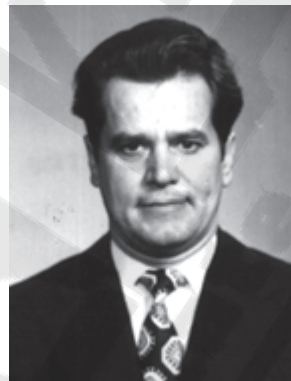
Servilismul zelos al unei părți a intelectualității române este în definitiv elementul cel mai trist din această întreagă afacere. Soarta lui Traian Săvulescu ne amintește de un cuvânt al lui Vauvenargues: „servitutea îi înjosește pe oameni până la a-i face s-o iubească”.

traducere de Micaela Ghițescu

DUMITRU BALAN

O carte-document din pagini carcerale

O excepțională antologie de texte, aparținând unui număr de 70 de scriitori ruși, 4 scriitori de alte naționalități (Vladislav Bronevski, Sergo Lominadze, Samuil Galkin, Nizametdin Ahmetov), cu exprimări poetice în limba rusă, 10 renumiți disidenți (generalul Piotr Grigorenko, părintele Gleb Lakunin, căpitanul de marină Alexandr Nikitin ș.a.), la care se adaugă *Poezia glumeată din Solovețk* cu autor necunoscut, a apărut în acest an la Moscova sub titlul simplu și expresiv *Scrise în temniță. Secolul XX. Rusia* (196 pagini).

Editat de Centrul rus al PEN-Clubului, volumul de față, alcătuit de cunoscutul poet rus Vladimir Kornilov, la sugestia altui poet, Alexandr Tkacenko, după cum se menționează pe coperta interioară, cuprinde 52 de poezii, iar restul sunt depoziții, procese-verbale de interogatorii, scrisori ale deținuților către organele administrative și judiciare, rude și prieteni, fragmente din lucrări în proză, piese de teatru, studii etc. Toate textele reproduse au fost scrise, evident, în spațiul carceral (închisori, lagăre de muncă forțată și de exterminare, sedii de anchetă și tortură ale KGB și Ministerului de Interne din cele mai diverse localități de pe imensul teritoriu sovietic). Toate textele rusești beneficiază de reușite echivalente în limba engleză, realizate de Richard McCane.

Această creștomatie bilingvă se încheie cu o postfață semnată de Simon Cosgrove, din partea Reprezentanței Comisiei Europene în Rusia, a Inițiativei europene pentru sprijinirea democrației și a drepturilor omului în Rusia. Se menționează că acest volum, editat și cu ajutorul Reprezentanței Comisiei Europene în Rusia, este menit să marcheze desfășurarea celui de-al 67-lea Congres Internațional al PEN-Clubului la Moscova (pentru prima dată în istoria sa PEN-Clubul internațional a organizat, în mai 2000, un congres în capitala Rusiei). Simon Cosgrove evidențiază importanța reformelor democratice, inclusiv în domeniul literaturii, din perioada gorbaciovistă, și reînțoarcerea Rusiei în familia popoarelor europene „în spiritul prieteniei, colaborării, evaluării corecte a intereselor și pe baza valorilor comune, existente în moștenirea comună a civilizației europene”, după cum se

D. Balan

– s-a născut la 18 septembrie 1933 în com. Burdujeni, jud. Suceava;

– a absolvit liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava, iar apoi Facultatea de Filosofie a Universității din București (limba și literatura română), precum și Facultatea de Filologie a Universității „M. Lomonosov” din Moscova (limba și literatura rusă), în 1958;

– doctor în Filologie, este conferențiar la Fac. de literaturi străine a Universității din București;

– este autorul volumelor „Maiakovski în România” (1975), „Poezia rusă de la sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX” (1975), „Pușkin în context cultural românesc” (1984) ș.a.;

– a publicat în țară și peste hotare peste 70 de studii și articole despre literaturile română și rusă și relațiile literare româno-slave;

– a tradus numeroase lucruri de poezie și proză din limba rusă, dintre care pe B. Okudjava, M. Bulgakov, A. Voznesenski, V. Vâsoțki ș.a.;

– a colaborat la reviste de cultură ca „România literară”, „C o n t e m p o r a n u l”, „Luceafărul”, „Steaua”, „Tribuna”, „Convorbiri literare”, „Ramuri” ș.a.;

– în ultimul deceniu s-a dedicat și studierii impactului dintre politica agresivă a regimurilor totalitare și literatura protestatară, publicând articole și eseuri pe această temă, ca cel de față.

stipulează în documentul programatic din 1999 al Uniunii Europene, *Strategia comună a dezvoltării relațiilor cu Rusia*.

Într-o scurtă notă introductivă, alcătuitoarei ediției afirmă că la baza selecției textelor a stat principiul estetic, valoarea literară, însă în lipsa unor poezii sau fragmente de proză (greu de scris în condițiile draconice ale detenției din perioada sovietică, sau totuși scrise, dar pierdute, distruse sau arestate și aflate încă ferecate în arhiva fostului KGB, actualul FSB, Serviciul Federal de Informații), mulți scriitori importanți sunt reprezentați cu diverse materiale din dosarele de anchetă, scrisori ș.a. S-a folosit doar ceea ce s-a scris în detenție, ceea ce s-a găsit, ceea ce s-a conservat și a devenit, într-un fel sau altul, accesibil opiniei publice. Din păcate, raportat la numărul de deținuți, s-au păstrat puține opere literare, dar faptul că atât de mulți scriitori au suportat chinuri fizice și morale inimaginabile, unii găsindu-și tragicul sfârșit, răpuși de gloanțele călăilor, constituie o pată neagră, de neșters, pe regimurile totalitare și cu precădere pe cel sovietic.

În volum, șirul deținuților de conștiință îl deschide Maxim Gorki, întemnițat în fortăreața Petropavlovsk din Petersburg (în apărarea scriitorului rus s-a manifestat și presa de diferite orientări din România), unde în lunile ianuarie-februarie 1905 va scrie piesa *Copiii soarelui*; scriitorul proletar, contestat astăzi de unii critici, nu atât pentru creația sa literară, care, orice s-ar spune, rezistă prin valoarea ei intrinsecă verificării timpului, cât mai ales pentru elogiile pe care le-a adus puterii sovietice și personal lui Lenin, pentru acea călătorie colectivă cu vaporul, în fruntea unui grup de scriitori sovietici, pe Canalul Marea Albă – Marea Baltică, canal construit pe oasele (la propriu și nicidecum la figurat) miilor de deținuți politici (episod relatat cu măiestrie artistică de A. Soljenițin în *Arhipelagul Gulag*). Dar Gorki, până la urmă, a intrat în conflict direct cu puterea sovietică, a polemizat tăios cu Lenin, s-a ridicat hotărât împotriva persecuțiilor și exterminării intelectualilor, a publicat numeroase articole de condamnare fermă a abuzurilor conducătorilor bolșevici (din această cauză, de pildă, va fi suprimat în 1918 ziarul opoziției „Novaia jizn”); incendiarele și incomodele texte gorkiene vor fi republicate de-abia la sfârșitul anilor 80 sub semnificativul titlu *Gânduri inoportune*. De altfel, disensiunile politico-ideologice dintre Gorki și vârful ierarhiei bolșevice vor deveni atât de acute, încât scriitorul va fi nevoit să plece în 1921 în străinătate, într-un exil mascat (motivată de oficialități prin necesitatea unui tratament medical), de unde se va întoarce definitiv în patrie de-abia în anul 1933. Deși i s-a organizat o primire triumfală și a fost adulat de unii dintre mai-marii zilei, KGB n-a încetat nici o clipă supravegherea sa strictă și, potrivit unor documente date publicității în ultimii ani, șicanarea scriitorului a continuat sub diferite forme. În plus, nora sa, o femeie foarte frumoasă, a fost hărțuită sexual de șeful KGB, iar fiul scriitorului, Maxim, va muri la scurt timp, în împrejurări

cel puțin stranii. Chiar și decesul autorului *Azilului de noapte*, în 1936, este învăluit până astăzi în mister.

Tot în închisorile țariste, de data aceasta din gubernia Harkov, își scrie monografia sa *Opera lui Dostoievski* (1908) criticul literar Valerian Pereverzev, iar adolescentul Vladimir Maiakovski, la vârsta de 16 ani, într-o închisoare celebră din Moscova, Butârka, umple un caiet cu poezii, confiscat și distrus de conducerea penitenciarului. Strofa reprodusă de poet din memorie, mult mai târziu, în autobiografia *Eu însumi*, este irelevantă, epigonică, după cum recunoaște cu ușoară autoironie și autorul, și nu vestește în nici un chip vibrația emoțională, vigurozitatea și originalitatea debordantă a poemului *Norul cu pantaloni* (1915). La expedierea de către poet a glonțului sinucigaș în tâmplă, la 14 aprilie 1930, au contribuit, măcar parțial, dacă nu chiar esențial, atitudinea răuvoitoare, malefică a conducerilor unor organisme, închistate birocratic, din administrația de stat și, nu în ultimă instanță, organul atotputernic al KGB, cel care, printre altele, va interzice, în ultimii ani, deplasările lui Maiakovski în străinătate și, implicit, posibila reîntâlnire a poetului cu muza sa din Franța, Tatiana Iakovleva. Un tâlc ascuns avea și anecdota lansată în mediile scriitoricești din Moscova: „Care au fost ultimele cuvinte ale lui Maiakovski? – Nu trageți, tovarăși!”

Poate nu întâmplător în volum, după Maiakovski, urmează un alt important deschizător de drumuri în poezia rusă contemporană, Serghei Esenin, cel care, cu 5 ani mai devreme decât confratele său de breaslă, se sinucide, spânzurându-se într-o cameră de hotel din Leningrad (în ultimul deceniu al secolului nostru au apărut extrem de multe studii și articole, chiar și cărți, despre împrejurările controversate ale morții poetului, dilema „sinucidere sau crimă” neputând fi încă pe deplin clarificată).

Esenin, încarcerat în 1920, deschide seria sovietică a celor 76 de „sclavi ai libertății” (titlu sugestiv al unei cărți de Vitali Șentalinski despre unii scriitori ruși și organele de represiune sovietice, carte recenzată în paginile „României libere”) din perioada sovietică, 6 reprezentând perioada anterioară, țaristă, iar ultimii 3 – perioada noii formații statale ce a luat ființă în 1991 (după destrămarea URSS), Federația Rusă. În acest volum, incluzând între copertele sale un număr, totuși restrâns, de scriitori reprimăți sau prizoniți de poliția politică sovietică, ce a fost cunoscută, de-a lungul timpului, sub diferite denumiri, începând cu CeKa, la înființarea sa în decembrie 1917, apoi VCeKa, NKVD, GPU, OGPU, GUGB, NKGB, MGB, MVD și, în sfârșit, KGB (Comitetul Securității Statului, termen devenit titlu generic pentru întreaga perioadă sovietică, pentru simplificare voi apela în continuare doar la acest cuvânt larg vehiculat). În anii '90, continuatoarea KGB va deveni FSB, care, cel puțin în privința reprimării manifestărilor de disidență, a adoptat, adesea, aceleași metode anticonstituționale și antidemocratice din

vechiul arsenal, ilustrative în acest sens fiind și cazurile poetei Alina Vituhnovskaia și al căpitanului Alexandr Nikitin. În privința poetei contestatare Vituhnovskaia, întemnițată în 1994 în urma unei înscenări grosolane (situație oarecum similară cu cea a lui Gheorghe Ursu din România ceaușistă), Uniunea Scriitorilor Ruși i-a luat prompt apărarea (spre deosebire de deceniile anterioare, când respectiva uniune de creație nu numai că nu și-a sprijinit membrii, ci a contribuit efectiv la excluderea și blamarea lor –, e suficient să evoc numele Annei Ahmatova sau cele ale lui M. Zoșcenko, Boris Pasternak (autorului romanului *Doctor Jivago*), laureat al premiului Nobel, A. Soljenițin, laureat al aceluiași prestigios premiu literar etc); protestul scriitorilor și campania de presă favorabilă poetei au avut ecoul așteptat și au determinat oficialitățile să decidă eliberarea deținutei. În fragmentul de *Jurnal de închisoare*, reprodus în volum, poeta condamnă delatiunea ca politică de stat. Situația lui Alexandr Nikitin, întemnițat în 1996 sub învinuirea că ar fi trădat importante secrete de stat, dar în realitate încarcerat pentru curajul de a fi dezvăluit acțiunea criminală de deversare în apele internaționale a deșeurilor radioactive sovietice, după câte cunosc, nu a fost clarificată nici până acum.

Este importantă categoria scriitorilor executați în închisorile și chiar sediile KGB, sau exterminați în lagăre: Nikolai Gumiliov (1921), Nikolai Kliuev (1937), Pavel Vasiliev (1937), Pavel Florenski (1937), Mihail Gherasimov (1937), Serghei Klacikov (1937), Vasili Nasedkin (1937), Piotr Oreșin (1938), Boris Pilniak (1938), Osip Mandelștam (1938), Isaak Babel (1940), Nikolai Davidenkov (1950), Nikolai Punin (1953), Iuri Galanskov (1972) ș.a. Acești martiri ai cuvântului, „vinovați fără vină”, au fost reabilitați în perioada „dezghețului” hrușciovist și a „perestroicai” gorbacioviste. În paranteze am trecut anul morții violente (majoritatea prin împușcare), anul 1937, anul mării terori staliniste deținând în această privință un trist record. Lista jertfelor e mult mai mare, am menționat aici doar numele incluse în volum, de altfel până nu demult enciclopediile și dicționarele sovietice menționau adesea eronat datele deceselor scriitorilor, deoarece organele KGB, chiar după moartea lui Stalin, au ascuns realitatea, prezentând specialiștilor date false, decese ce au avut loc în anii 1937-1938 fiind mutate, în scripte, în anii celui de al doilea război mondial; era și aceasta, timp de vreo 4 decenii postbelice, o modalitate de mușamalizare, de tăinuire a ororilor staliniste. Orice cuvânt, orice aluzie critică la adresa marelui satrap de la Kremlin putea ușor constitui un grav capăt de acuzare. Poetul Osip Mandelștam scrisese o poezie satirică la adresa lui Stalin (ea circula ilegal), iar prozatorul Boris Pilniak, într-o povestire publicată, istorisea despre un comandant de oști care, la ordinul unor înalte oficialități, însă împotriva dorinței sale, este internat în spital cu forța și moare apoi pe masa de operație (în realitate, în 1925 Mihail Frunze, ministru al Armatei

și șef al Marelui Stat Major, un reputat rival politic pentru Kremlin, este internat la ordinul lui Stalin și moare în urma unei operații care nu era absolut necesară). Cazul lui Frunze are unele similitudini cu cel al lui Virgil Trofin din timpul lui N. Ceaușescu.

Este interesant de remarcat aici și faptul că, printre învinuirile aduse lui Pilniak, se inseraseră și așa-zisele legături ale scriitorului rus cu „agentul imperialismului mondial”, Panait Istrati (în fapt, avusese loc doar o singură întâlnire scriitoricească între cei doi prozatori, la Moscova, la solicitarea ultimului). Cu cât învinuirile frizau mai mult absurdul, cu atât mai greu erau reabilitate victimele. Renumitul poet acmeist Nikolai Gumiliov (primul soț al Annei Ahmatova) este arestat în 1921 (tot în acel an îi apare și ultimul volum de versuri, *Stâlpul de foc*) de către cekiștii lui Felix Dzerjinski și, la foarte scurt timp, executat sub învinuirea ticluită de „organizare și participare la complot contrarevoluționar”; în închisoare n-a reușit să scrie decât o singură frază și aceea doar pe perete, înainte de execuție. Maxim Gorki intervenise personal la Lenin, obținuse grațierea, însă vigilenții cekiști, care supravegheau totul, s-au grăbit să aducă sentința la îndeplinire cât mai repede (de altfel, în realitate sentința tot ei o dăduseră prin acea celebră „troică”). După aproape 7 decenii opera lui Gumiliov va fi reeditată masiv și în patria sa (în Occident de-a lungul anilor poetul era publicat adesea, apărând chiar și în ediții critice de opere alese în mai multe volume), mai ales după apariția, în revista „Ogoniok” din august 1986, a unui amplu articol despre viața și opera poetului, articol semnat de Vladimir Karpov, secretarul general de atunci al Uniunii Scriitorilor din URSS (într-un interviu pe care mi l-a acordat, autorul a menționat că, pentru apariția articolului, a beneficiat și de faptul că la nivelul înalt al factorilor de decizie se știa că soția șefului statului sovietic, Raisa Gorbaciova, era o mare admiratoare a poeziei lui Gumiliov).

În multe împrejurări, în malaxorul groaznică instituții KGB ajungeau și persoane surprinse prin voia hazardului în jocurile de interes, dominate de principiul dominoului. Astfel, prozatorul Isaak Babel, autor al faimosului ciclu de nuvele *Armata de cavalerie*, a fost arestat, la ordinul lui L. Beria, care, evident, căuta noi documente compromițătoare la adresa predecesorului său la cârma KGB, N. Ejov, executat ca „dușman al poporului”; incriminată era, evident, și soția acestuia, Evghenia Ejova (a murit, în împrejurări străni, în octombrie 1938) care, la rândul ei, fusese amanta lui Babel; din depozițiile martorilor, fabricate în laboratoarele KGB, reieșea că nuvelele citite de scriitor la „serile literare”, la care au participat și soții Ejov, au avut o mare influență asupra Evgheniei, iar aceasta și-a atras soțul în activitatea de spionaj ș.a.m.d. Babel este învinuit, de asemenea, că ar fi agent troțkist. Adresându-se cu o cerere din 25 ianuarie 1940 Tribunalului Militar, Babel solicită să fie chemați ca martori ai apărării, printre alții, criticul literar A. Voronski (fără să știe că acesta fusese deja executat în 1937), I. Ehrenburg, L. Seifulina,

regizorul S. Eisenstein ș.a.m.d. Cererea sa a rămas fără ecou. La 27 ianuarie 1940 va fi împușcat, aceeași soartă împărțind-o în luna următoare a aceluiași an regizorul Vs. Meyerhold, scriitorul Mihail Kolțov și alții. Relațiile lui Babel cu familia Ejov l-au ajutat să scrie un roman despre KGB; textul, se înțelege, a fost confiscat; va vedea oare acest text literar cândva lumina tiparului?

O altă categorie de scriitori, inclusă în volum, este reprezentată de foștii deținuți care au luat calea exilului, ca de exemplu Iuz Aleșkovski, I. Brodski, V. Bukovski, V. Delone, Natalia Gorbanevskaia, I. Guberman, V. Ivanov-Razumnik, L. Kopelev, N. Korjavin, Irina Ratușinskaia, Abram Terț (Andrei Siniavski), sau de alții care au fost expulzați cu forța, împotriva voinței lor, așa cum a fost cazul larg mediatizat al lui Alexandr Soljenițin. Scrierile incendiare ale acestora (în versuri și proză), neconforme cu dogmele realismului socialist și partinității literaturii, sunt completate cu gesturi publice de protest curajos împotriva politicii statului totalitar sovietic (astfel, poetul Vadim Delone, împreună cu alți intelectuali de vază ruși, va ieși în august 1968 în Piața Roșie cu pancarte ce denunțau invazia sovietică în Cehoslovacia, iar Soljenițin se va adresa, printr-o scrisoare deschisă, în 1969, Congresului Uniunii Scriitorilor, cerând hotărât abolirea cenzurii etc.).

Și, în sfârșit, cea de a treia categorie de scriitori o reprezintă, de asemenea, nume distincte în cultura rusă: Anna Barkova, I. Davâdov, I. Daniel, Lidia Ciukovskaia, I. Dombrovski, Evghenia Ghinzburg – mama prozatorului exilat Vasili Axionov –, A. Jigulin, D. Lihaciov, S. Markov, L. Martânov, L. Razgon, I. Smaliakov, N. Zabolotki etc. Aceștia formează nucleul de bază al așa-numitei emigrații interne sau interioare; mulți au de suferit și după eliberarea din temniță, neavând drept de semnătură și de lucru în edituri și redacții de ziare și reviste literare de prestigiu. Lipsesc din carte, totuși, o serie de alte nume importante ale literaturii ruse, cel mai semnificativ fiind cel al poetului și prozatorului Varlam Șalamov, tradus și în românește cu *Povestiri din Kolâma* (lagăr de unde a reușit să expedieze și în Occident unele scrieri). O asemenea inițiativă ar fi binevenită și pentru cultura română, o carte de genul acesta putând să cuprindă, în afara scriitorilor intrați deja în conștiința națională, și alte zeci și zeci de nume mai puțin vehiculate în literatura noastră.

SERGIU GROSSU

***O victimă
a comunismului:
Alexandru Bruteanu***

În numărul din luna septembrie 1980 al revistei „Catacombes”, pe care o editam la Paris, anunțam dispariția fulgerătoare a „unui membru intim” al echipei noastre: era vorba de Alexandru Bruteanu, fratele soției mele, care s-a stins din viață, la 55 de ani, în ziua de 11 iulie 1980, în urma unei congestii cerebrale, pe când se afla în vizită la un prieten din R.F.Germania.

„Muzician de o valoare cu totul excepțională, incomparabil violonist al Orchestrei Filarmonice din București – încercam să prezint cititorilor noștri din Franța personalitatea acestei victime a totalitarismului marxist-leninist din România –, Alexandru Bruteanu n-a putut accepta instaurarea la putere, prin forța cotropitorilor sovietici, a unui regim politic inuman, întrucât el considera comunismul drept o ideologie esențialmente perversă, respingându-l cu toate fibrele ființei sale generoase, cinstite și inflexibil atașate valorilor fundamentale ale spiritului. El avea un dispreț nelimitat pentru toți acei care s-au ploconit în fața atotputerniciei noilor stăpâni ai patriei sale înlănțuite, care au admis cu lașitate supremația ideologiei comuniste în toate domeniile, inclusiv în cel al vieții artistice și muzicale, deschizând astfel căile compromisului, ale servilismului și ale prostituării artei”.

Cine a fost, în definitiv, Alexandru Bruteanu? Admis, prin concurs, violonist al Filarmonicii la frageda vârstă de 16 ani, el a cucerit, de la bun început, admirația tuturor dirijorilor străini care s-au perindat la pupitrul acestei formații simfonice, fără a neglija pe cei doi mari șefi de orchestră români: George Enescu și Constantin Silvestri. Să pomenim, de pildă, de una din repetițiile „Simfoniei Leningradului”, de compozitorul sovietic Dimitri Șostacovici, curând după terminarea războiului. Se lucra după partitura manuscrisă și George Enescu era contrariat că un tinerel de la vioara întâi cânta fără să urmărească partitura. Oprind, la un moment dat, repetiția, i s-a adresat: „Dumneata de ce nu te uiți pe știmă?” Însă colegii celui vizat i-au răspuns maestrului: „Bruteanu cunoaște pe dinafară partitura... și nu numai partea care revine vioarei întâi, ci și textul muzical al

celorlalte instrumente...“ Intrigat, George Enescu i-a cerut să închidă partitura, indicându-i un pasaj, la întâmplare, pe care „năzdrăvanul“ Filarmonicii l-a executat la perfecție din toate punctele de vedere. Mai mult, a fost capabil să fluiere, la îndemnul autorului „Rapsodiei Române“, părți întregi din știmele altor instrumente. Cât despre Constantin Silvestri – uluit, din ce în ce mai mult, de măiestria artistică, de cultura muzicală, de viziunea sa sui-generis și, mai ales, de temperamentul înflăcărat al tânărului violonist – de câte ori nu i-a propus să-i dea bagheta de dirijor!...

Din păcate, regimul comunist, infiltrat în toate sectoarele de creație și prezent, ca atare, în sânul Filarmonicii din București, era deja pus la curent, prin organizația de bază, cu privire la atitudinea fățiș anticomunistă a lui Alexandru Bruteanu, care nu se sfia să-și afișeze repulsia organică față de teoria și practica marxist-leninistă, îndemnând și pe alții să reziste, refuzând orice concesie compromițătoare, sau blamând public pe toți parvenitii, slugarnicii și lingăii dispuși să intre în slujba unui regim totalitar. Când dirijorul George Georgescu, făcându-și *mea culpa* pentru colaborarea sa, din timpul celui de-al doilea război mondial, cu regimul Antonescu și cu nazismul, a fost reabilitat și instalat la conducerea Filarmonicii „George Enescu“ (și noi cunoaștem, prea bine, cu ce preț se plătește orice reabilitare sub comuniști, fie în România, fie în Uniunea Sovietică!) – cine altul decât Alexandru Bruteanu a avut curajul să-i strige, după primul concert dirijat în marea sală a Ateneului Român: „Ai fost reabilitat, pentru că ai făcut un compromis grav, acceptând probabil să introduci, în programul Filarmonicii, ode și cantate scrise de niște lichele spre slava lui Stalin și a Partidului!“ Și i-a întors spatele, cu scârbă. Și ori de câte ori se întâlneau pe sălile Ateneului sau pe stradă, George Georgescu era cel care îl saluta, iar Alexandru Bruteanu cel care nu-i răspundea la salut.

Bineînțeles că organizația de partid nu-l scăpa din vedere nici o clipă pe recalitrantul cu aureolă de legendă și nenumărați emisari și-au dat toate silințele pentru a-l determina să renunțe la aceste „nesănătoase“ ieșiri anticomuniste, arătându-i-se că printr-o atitudine de neutralitate ideologică ar putea – grație imenselor sale calități artistice – să se ridice pe cele mai înalte culmi și să reprezinte țara, fie ca solist, fie ca dirijor, pe marile scene ale lumii. Însă nici un argument, nici o propunere, nici o amenințare nu l-au făcut pe Alexandru Bruteanu să renunțe la poziția adoptată și care nu era, de altfel, decât reflexul onest al inadaptabilității și al refuzului său structural.

Conflictul cu organizația de bază a culminat în faimoasa ședință politică a întregului personal artistic, administrativ și de serviciu, când, solicitându-i-se înscrierea în Partidul Muncitoresc Român, Alexandru Bruteanu, în fața întregii asistențe, a răspuns că sub nici o formă și în pofida oricărui

repercusiuni nu o va face; că nu dorește onorurile ce i s-au propus în prealabil; că roagă să fie lăsat în pace, mulțumindu-se să-și câștige existența în modestie, stând la ultimul pupitru al grupului viorilor întâi, ca ultimul violonist din orchestră.

Răzbunarea superiorilor săi, supuși ordinelor Partidului, nu s-a lăsat prea mult așteptată. În consecință, a fost exclus din toate turneele Filarmonicii în Occident, mai cu seamă că-și manifesta mereu intenția de a cere azil politic în primul oraș al lumii libere în care va poposi. Și se bucura ca un copil ori de câte ori afla că „încă” un instrumentist – fie el și membru de partid! – alegea „libertatea”. „Bravo! Bine c-a scăpat de teroarea și mizeria din țară! Ferice de el!” O atitudine atât de dârz anticomunistă nu putea rămâne nepedepsită pe linie polițienească. După câteva interogatorii și arestări de scurtă durată, a fost ridicat în plină repetiție, în 1952, încarcerat și anchetat cu brutalitate, încercându-se să i se distrugă degetele ambelor mâini („Banditul, îl amenințau anchetatorii, n-ai să mai fii în stare să cânti vreodată la vioară!”). În cele din urmă, făcând cunoștință cu celulele Jilavei și cu atmosfera dezolantă de la Ghencea, a fost trimis în lagărul de muncă forțată din Bicaz, unde, timp de peste un an de zile, a lucrat, împreună cu alți sclavi ai secolului XX, la construcția celebrului baraj de pe valea Bistriței...

La intervenția insistentă a dirijorului Constantin Silvestri, Alexandru Bruteanu a fost pus în libertate și reintegrat în ansamblul simfonic al Filarmonicii. Însă hărțuirile n-au încetat nici atunci. Chiar a doua zi de la întoarcerea acasă, directorul Negreanu l-a convocat să-i spună că, o dată cu apariția sa, s-au găsit scrise pe pereții W.C.-ului slogane anticomuniste foarte tari. El a cerut să le vadă, și a revenit în biroul somptuos al directorului. „Ce ai de spus, tovarășe Bruteanu?” „Pardon, domnule Bruteanu!”, l-a corectat el. Și, apoi, l-a lămurit: „Sunt în totul de acord cu cele scrise pe pereți... Totuși, să știți un lucru: nu sunt opera mea. Căci eu nu mi-aș fi schimbat caligrafia și aș fi avut bunul simț să semnez...”

Într-o perioadă în care alternau compromisurile, servilismul, delațiunile, mizeria materială și morală, în care majoritatea cetățenilor acceptau, din pricina terorii concretizate în ani grei de pușcărie, să-și poarte crucea îbotnițării, Alexandru Bruteanu a continuat să-și manifeste public dezaprobarea față de ideologia materialismului dialectic, față de noua clasă instaurată la putere și față de lacheii ei din ce în ce mai numeroși în toate sectoarele de activitate. Să nu uităm că, acum un sfert de veac, cuvântul „disident”, la modă astăzi, nu era familiar opiniei publice mondiale. Cine se preocupa atunci de soarta sutelor de mii de români, hăituiți, ținuți în jug ca dobitoacele, supravegheați de Securitate, anchetați și condamnați pe nedrept cu duiumul, aruncați în bezna temnițelor și în „cuptorul de foc” al lagărelor de muncă forțată? Pentru un contestatar de

talia lui Alexandru Bruteanu, nici un post de radio apusean, nici un corespondent de presă străin, nici un glas politic de dincoace de „cortina“ de fier nu s-ar fi ridicat să apere lupta și rezistența solitară a unui suflet atât de înzestrat, care-și trăia apriga convingere ca pe un fel de răstignire.

În anul 1955, constatând imposibilitatea „domesticirii“ sale, conducerea Filarmonicii din București l-a concediat. Numai datorită dirijorului Constantin Silvestri, directorul Orchestrei simfonice a Radiodifuziunii, Alexandru Bruteanu a fost angajat în acest ansamblu. Din respect pentru personalitatea și omenia lui Silvestri, care l-a luat pe garanția sa, el a încetat să creeze o atmosferă anticomunistă în noul său mediu muzical. Dar această interdicție liber consimțită a stârnit, în el, cataclisme teribile, mari frământări și revolte înăbușite, oscilări devorante, declanșând, în cele din urmă, o boală psihică necruțătoare, de care era pe deplin conștient. Pe măsură ce anii treceau și comunismul își întărea, într-o progresie neliniștitoare, pozițiile dictaturii sale implacabile în biata noastră țară, drama sufletească a lui Alexandru Bruteanu se agrava, iar boala psihică lua proporții tot mai adânci. Acuitatea gândirii lui, profunda lui sensibilitate de artist, înfierat pentru totdeauna și sortit, prin urmare, anihilării totale, ideea marginalizării sale într-o societate comunistă fără ieșire, au ajuns să-l persecute într-atât încât avea tragica intuiție și teamă a unei căderi definitive în starea a doua, a unei înnoptări ireversibile. Ceea ce i-a trezit apetitul băuturii, ajungând, de la tradiționalele agape cu colegii din Filarmonică, la viciul dominant al unui alcoolism care-i repugna, dar de care nu se putea dezbăra, pentru că el reprezenta răul indispensabil amortirii intelectului său exploziv și al căderii în somnul adânc al neființei, acolo unde se estompau – pentru moment – convulsiile ascuțimii sale de gândire, miile de idei ce-i străfulgerau, într-o fracțiune de secundă scoarta cerebrală, ca un blestem ancestral (așa cum rareori se destăinuia celor apropiați, din familie).

Când, în 1959, cu prilejul unui turneu, Constantin Silvestri a ales libertatea, stabilindu-se în Anglia, Alexandru Bruteanu s-a văzut cu contractul de muncă reziliat, așa cum prevăzuse, de altfel. Și trei ani a fost nevoit să lucreze, ca un simplu contopist, prin diferite cooperative, alungat de la o ușă de birou la alta, o dată ce dosarul „negativ“ al serviciului de cadre îl ajungea din urmă. De abia în 1962, Constantin Bugeanu, directorul Orchestrei simfonice a Cinematografiei și fost coleg de conservator, a reușit să-l angajeze ca violonist în această formație. Însă nivelul artistic mediocru al marii majorități a instrumentiștilor, precum și atmosfera politică tot mai apăsătoare, controlul oricărei manifestări muzicale exercitat fățiș de către organele de partid, șantaje cotidiene și turnătorii de cea mai josnică speță au făcut ca trecerea lui prin orchestra Cinematografiei să devină un adevărat infern, el dându-și tot

mai mult seama de determinismul strangulant al decăderii sale artistice și psihice. Singura baricadă pe care a rezistat, cu o inflexibilă tenacitate și ca un fel de revanșă izbăvitoare, a fost exprimarea directă și continuă a dezgustului față de regimul comunist.

În 1966, un complot s-a pus la cale împotriva lui, pregătit, cu minuțiozitate și diabolică șiretenie, de către serviciul de cadre, organizația de bază și sindicatul ansamblului Cinematografiei, pentru ca, denunțat în fața Securității ca dușman inveterat al regimului, să poată fi exclus definitiv din viața muzicală și socială, și, eventual, azvârlit în fundul pușcării sau ținut pe patul unui spital psihiatric. Convocat în strada Ștefan Furtună la un fel de proces ad-hoc, practicat în vremea aceea în unele cazuri, Alexandru Bruteanu și-a menținut aceeași poziție demnă și categorică înaintea așa-zisului for de judecată. Nici o amenințare, nici o încercare de intimidare nu le-a reușit satrapilor. Înviniuit de agitație anticomunistă, el a spus că și unii membri de partid vorbesc ca el. „De ce n-ai venit să-i denunți?“, i-a replicat ofițerul de Securitate. „Cum puteam să denunț pe cineva care era de acord cu mine? N-aș turna niciodată pe nimeni, fie el și comunist... N-aveți decât să-i dibuiți dumneavoastră singuri, că aveți destui agenți și turnători la îndemână...”

Nu s-a scurs multă vreme de la acest memorabil proces și lui Alexandru Bruteanu i-a fost dat să cunoască spitalul psihiatric, cu toată gama suferințelor, a umilintelor inerente, a tratamentelor abuzive, a șocurilor electrice. El și-a trăit, astfel, între anii 1967-1976, agonia lui neînțeleasă, în calitatea de pensionar temporar pentru caz de boală și susținut materialicește de familia sa, care reușise să se refugieze în Franța, în luna aprilie a anului 1969.

După nenumărate încercări și intervenții la înalt nivel pe lângă ambasada română din Paris, am reușit să-l scoatem din țară la 17 noiembrie 1976. Dintr-o epavă de om, în câteva luni de libertate, de liniște și de tratament medical, el a devenit un om nou, cu adevărat renăscut din propria-i cenușă.

Iată ce scria unui prieten din Statele Unite, la scurt timp după sosirea sa în Franța: „După o plecare și o călătorie îmbăiate în mocirla amintirilor, am descins cu pași atletici pe pământul Făgăduinței, deplin conștient că, indiferent de soarta mea viitoare, am de mulțumit Cerului pentru șansa unică pe care mi-a acordat-o, – aceea de a asista, într-un fotoliu rezervat, la deznodământul dramatic al doborârii Fiarei... Îți imaginezi că primele mele emoții și sentimente le-am închinat tribului originar. Viața lor exemplară, modul în care-și armonizează aspirațiile și energia combativă cu greutatea traseului-slalom spre marele țel universal, constituie pentru mine o pildă suficientă despre superioritatea credinței asupra efemerei căutări filosofice. Sper sincer în roadele acestei binecuvântate

seminte, aducătoare a fertilității pe ogrorul meu îndelung sterp... În cosmologia personală, cu îndrăzneala și lăcomia nebunului scăpat din lanțuri, am elaborat statutul «partidului nostru», întregul fundament doctrinar, tactica ideologică obligatorie pentru izbânda unei revoluții a spiritului într-o lume care se-ndepărtează sistematic de absolut, pierzându-și simplitatea integrării apolinice în prăpastia abisală a psihismului ultra-analitic... Nu-mi pot ascunde admirația pentru toți cei care luptă spre reînverzirea omenirii cu busola salvatoare, în ceasul al 12-lea de furtună catastrofală. Câțiva spiritualiști laici au înțeles deja că teologia este cea mai exactă dintre emulsiile umane finale, deoarece lucrează exclusiv în zona cauzelor absolute...”

Deși i s-au propus angajamente pe plan muzical, Alexandru Bruteanu a refuzat orice manifestare artistică, fiind fericit să se integreze, cu trup și suflet activității spirituale consacrate Bisericii Tăcerii din spatele „cortinei de fier”, întreprinsă de sora sa Nicole Valéry și de mine, cumnatul său.

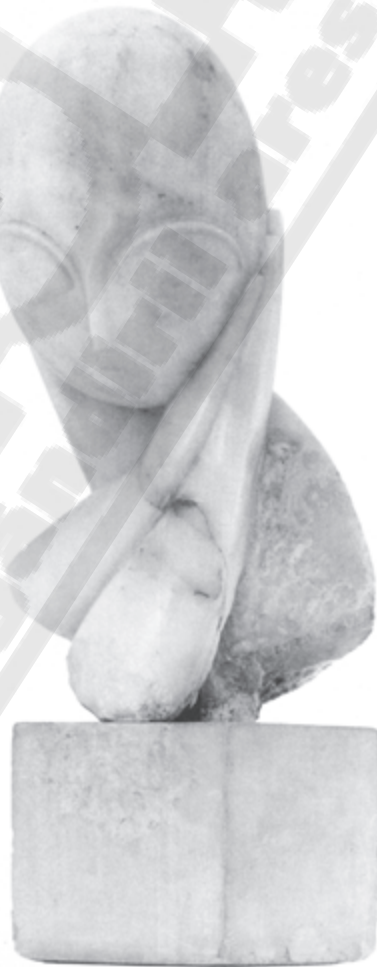
Timp de trei ani, complet refăcut din toate punctele de vedere, a colaborat la editarea revistei „Catacombes” și a lucrat, ca salariat, în misiunea creștină Action évangélique pour l’Eglise du Silence, participând activ la organizarea de conferințe și la difuzarea de cărți și publicații care denunțau persecuția și viața intolerabilă a creștinilor și a tuturor iubitorilor de libertate în țările din răsăritul Europei.

„Dispariția sa mă întristează enorm – mărturisea într-o scrisoare patetică, adresată sorei lui Alexandru Bruteanu – doamna Solange de Lipkovski, persoana care s-a zbatut pentru a-l smulge robiei și vicisitudinilor. Însă, curios simțământ, nu port în mine decât surâsul său. Evocându-l, îmi este cu neputință să-l revăd decât surâzător și cu o privire exprimând atâta gentilețe! Bietul de el! Mă gândesc la revoltătorul său destin, într-o familie lovită de atâtea drame zguduitoare. El a trăit mari încercări personale și-a suferit pentru tot ce vă lovea. Și iată că Dumnezeu a permis să vă poată regăsi de-a lungul atâtor obstacole, dându-i astfel ocazia să participe la munca dumneavoastră apostolică. Gândiți-vă că ar fi putut dispărea tot atât de timpuriu, departe de dumneavoastră, în România, întocmai mamei dumneavoastră. Dar el se află, pentru totdeauna, în preajma dumneavoastră, în acest pământ al Franței care este al dumneavoastră și care a devenit și al lui. L-am resimțit ca pe un frate de inimă. El este acum compatriotul meu...”

Voia lui Dumnezeu a fost ca, la 14 ianuarie 1996, să se stingă într-un spital din regiunea pariziană, în urma unei boli necrutătoare, soția mea Nicole Valéry, care îmi cerea, plângând, să fie îngropată la București, alături de părinții și străbunii săi.

I-am îndeplinit dorința, aducându-i sicriul la cimitirul Sfânta Vineri. După câteva luni, i-am respectat o altă frământare sufletească: readucerea în țară a osemintelor fratelui său mult iubit, Sandu Bruteanu, înmormântat în cimitirul din orașul Courbevoie unde locuiam, cu 16 ani în urmă.

Acum, amândoi frații zac alături, așteptând marea înviere a tuturor celor care au adormit în Domnul, iubindu-L și preamărindu-L pe pământul ospitalier al Franței, ca refugiați politic, dar fiind mereu cu gândul la țara lor, România.

*Memoria
teatrului
românesc*

SORANA COROAMĂ-STANCA

În amintirea actriței Tatiana Popa

Născută la Chișinău, în România anului 1925, Tatiana Popa, fiică de învățători (tatăl – director de școală), îndură neliniștea, nesiguranța, durerea primelor luni de ocupație sovietică a Basarabiei din 1940. Primul arestat este un unchi al său, Al. Ciulicu, care dispare pentru totdeauna, fiind ucis la Chișinău.

Familia reușește, după lungi demersuri și după o chinuitoare așteptare, să ajungă, în sfârșit, la București, mai bine zis o parte a membrilor familiei, deoarece, după cum s-a întâmplat cu majoritatea basarabenilor și a bucovinenilor, nici până astăzi nu se poate vorbi despre regăsire și reîntregire a ceea ce a fost atunci sfărâmat.

După absolvirea liceului, Tatiana face doi ani de Arhitectură și, în același timp, se înscrie la Conservatorul regal de muzică și artă dramatică, de unde o descoperă, aproape deodată, doi animatori ai teatrului românesc postbelic – regizorul Val Mugur (tatăl lui Vlad Mugur) și doamna Lucia Sturdza-Bulandra, care o și aduce de-altminteri la Teatrul Municipal (actualul „Bulandra”) a cărui directoare era.

Tatiana joacă de la început câteva roluri, menite să-i deschidă calea unei cariere pe care eu, debutantă la rândul meu pe atunci într-ale regiei artistice, o bănuiam lesnicioasă. Căci avea toate calitățile cerute: talent real și puternic, inteligență scenică, farmec, sensibilitate, un umor fin, spontaneitate și imaginație, o voce frumos timbrată, o evanescență a gestului și a mișcării care o purtau dincolo de granițele limitate ale actului scenic. Cred că cele mai corecte termene care o definesc pe Tatiana aceluși moment sunt rafinamentul și rigoarea. Caracterul îi semăna cu profilul său, atât de pur. Tatiana era categorică. În ceea ce făcea, în ceea ce credea, în ceea ce iubea.

S-a căsătorit cu inginerul doctor Alexandru Timotin, mai târziu profesor universitar și astăzi academician, au avut un fiu Dan, matematician și profesor universitar și el. O familie frumoasă și unită. Dar cariera Tatiane s-a frânt destul de curând. Pe de o parte din pricina bolii cardiovasculare de care suferea din adolescență, pe de altă parte și datorită acestui caracter al

ei, atât de integru și de pur, care nu accepta nici măcar umbra compromisului. Chiar dacă aceasta se limita strict la actul artistic.

Marietta Sadova a adus-o la Teatrul Nottara nou înființat pe atunci (actualul Teatru Mic), unde a lucrat cu mine câteva roluri remarcabile, printre altele în „Micii burghezi”, „Vrăjitoarele din Salem” etc. etc. Din păcate acest teatru cu realizări deosebite a fost scindat, căpătând alte denumiri și alte țeluri. Fără a se mărturisi public, se pedepsea astfel, după ce doamna Sadova nu mai era de mult directoarea teatrului „Nottara”, se pedepsea ceea ce mai rămăsese din suflul „Marietta Sadova” pe scena acestui așezământ de cultură. Căci, să nu uităm, Marietta Sadova fusese arestată și implicată în „Procesul Noica”. A fost condamnată și a făcut ani mulți de pușcărie și domiciliu obligatoriu.

Teatrul avea, mai târziu, să-și revină și să devină Teatrul Mic, să aibă parte de eșecuri, dar și de foarte multe perioade faste de mari succese.

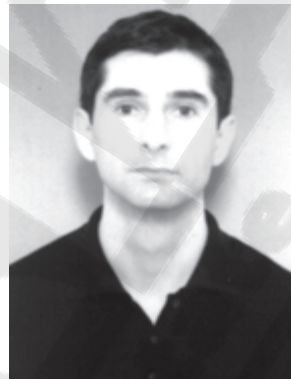
Tatiana Popa însă, transferată la ceva care ar fi trebuit să fie un teatru pentru copii, nu s-a mai regăsit și nu a putut accepta soluția de actriță bună la toate. Ea își cunoștea puterile și posibilitățile, care aici nu i-au fost nicicum solicitate. Discretă și exigentă cu sine însăși, Tatiana s-a retras dintr-o zonă atât de puternic luminată cum este cea a scenei, spre lumea cărților, a familiei și a prieteniei, rămânând ceea ce era – basarabeanca intransigentă de odinioară.

Tatiana Popa s-a stins în luna februarie a acestui an, 2001.

MIRCEA STĂNESCU

Istorie, memorie și practică în editarea lui Petre Pandrea

Analiza de față este prilejuită de recenta publicare a scrierilor din penitenciarul Aiud ale lui Petre Pandrea. Ele au fost redactate între 1961 și 1964, în timpul reeducării (¹ – vezi finalul textului). Lucrarea în cauză mai conține cărțile poștale adresate de Pandrea familiei și o scrisoare a acestuia către fiica sa, imediat după eliberarea din penitenciar.

Biografie

Pandrea a fost arestat de două ori. Prima dată în perioada 14 aprilie 1948 – 19 noiembrie 1952, iar a doua oară între 23 octombrie 1958 și 15 aprilie 1964. Motivul primei arestări și detenții l-au reprezentat pledoariile de avocat independent pe care le-a ținut în procesele membrilor PNT (1947-1948), și în special cel în care a fost judecat liderul Ghiță Pop. În ancheta de la închisoarea militară Uranus, Securitatea a încercat să-l implice în lotul cumnatului său, Lucretiu Pătrășcanu, fără succes însă, întrucât cei doi fuseseră în relații reci după 23 august 1944. În prima perioadă a fost deținut – fără să fie condamnat – prin decizie a MAI², în penitenciarul de la Ocnele Mari.

Motivul celei de-a doua arestări l-au constituit pledoariile, ca avocat al apărării (1953-1958), în cele 25 de procese penale ale credincioșilor «stiliști»³ din cele 72 de biserici și 47 de mănăstiri, și în câteva procese în care au fost implicați călugări și călugărițe de la mănăstirile «vladimiriste»⁴: 46 de călugări de la Mănăstirea Sihăstru-Ploscuțeni și 300 de călugărițe de la Mănăstirea Vladimirești. A fost judecat și condamnat la 12 iulie 1959 pentru «agitație» și va fi deținut la penitenciarul Aiud, mai întâi în Zarcă, apoi, în perioada reeducării, pe celular.

A fost eliberat în 1964.

Din calvarul prin care a trecut, Pandrea a fost marcat de reeducare: la Ocnele Mari de teama de a nu fi torturat, de teama de a o fi așteptat, iar la Aiud tocmai pentru că a luat parte la ea.

Istorie

Cea mai mare parte a primei detenții o execută la Ocnele Mari, unde în 1951 o echipă de deținuți politici, foști studenți

Mircea Stănescu

– s-a născut la 9 martie 1968 în com. Mogoșești, jud. Olt;

– a absolvit Liceul Economic din Călimănești (1987), Facultatea de Filosofie a Universității din București (1994) și masteratul în 1995;

– în anii 1994-1995 a participat la Atelierul de istorie orală la Institutul Francez din București;

– în 1996 a făcut un stagiu de studiu privind metodele și tehnicile de anchetă orală la Universitatea „Toulouse le Mirail” (Toulouse II), sub conducerea profesorului de istorie contemporană Jean-François Soulet;

– în 1999 obține (sub conducerea prof. univ. dr. Vasile Moraru diploma de doctor a Facultății de Filosofie a Universității din București;

– din 1999 își pregătește doctoratul la Institutul de Studii Politice din Paris, cu o teză în sociologie politică, sub conducerea prof. Jacques Semelin;

– a lucrat ca cercetător la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului (1994-1995), tot ca cercetător la Inst. de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române (1996-2000), iar în prezent este consilier (funcționar public) la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS);

– este membru al *Groupe de Recherche en Histoire Immédiate (GRHI)* de la Universitatea Toulouse le Mirail;

– în decursul timpului, Mircea Stănescu a publicat numeroase lucrări și articole,

reeducată la Pitești, a fost trimisă în închisoare pentru a face «demascări»⁵. În acest timp Ocnele Mari era o închisoare de detenție administrativă, pentru oameni deținuți în mod complet ilegal, fără să fi avut parte măcar de o parodie de proces. Cei circa 1 200 de deținuți făceau parte din toate categoriile care populau în această perioadă arhipelagul închisorilor și lagărelor: «legionari», «comuniști», «social-democrați», «țărăniști», «liberali» și alți suspecti.⁶

Reeducații sosiți de la Gherla erau conduși de Zoican. Cei destinați reeducării erau grupați în patru categorii, care urmau să intre în ordine în demascări, în «sistem fabrică». În una din camere se afla comitetul de demascare pe penitenciar, care prin bătăi și torturi smulgea deținuților declarații despre fapte și persoane din detenție și, mai ales, din afara acesteia. Și în alte camere deținuții erau bătuti și torturați. În al doilea tip de camere erau închiși deținuți printre care se găseau reeducați și informatori care strângeau despre ei informații necesare demascărilor. În al treilea tip de camere erau deținuții care își așteptau rândul (între care cel mai cunoscut este Petre Țuțea). Și Pandrea era programat pentru seria a treia a demascărilor, iar deținuții Vălimăreanu și Ștefan Verșescu fuseseră deja anchetați de reeducatori asupra sa. Demascările aveau loc mai ales după închidere,⁷ în timpul ședințelor de reeducare demascații suportând interminabile anchete, care alternau cu bătăi și torturi teribile. Iată una dintre tehnicile de reeducare specifice: după ce demascații erau bătuti până leșinau, erau treziți prin turnarea pe față a urinei din hărdăul pentru necesități.

Au fost torturați: profesorul Vălimăreanu, avocatul Ștefan Verșescu, preotul Adam, Eugen Schneider, Scorțeanu, Gula Caranica, Virgil Mateiaș. Teologul Gheorghe (Giorgio) Grama, zis Giotto, a murit după ce înnebunise din cauza bătăilor primite de la reeducați. Cei din camera lui Gh. Grama auzeau noaptea urletele și gemetele de durere ale celor torturați, reeducatorii bătându-i cu ciomegele în cap și peste urechi până surzeau. Celor destinați reeducării li se dădea să mănânce câte o gamelă de fecale, apoi să bea câte o gamelă de urină.

Înnebunit în urma bătăilor și, mai ales, a torturii prin consumarea fecalelor, Gh. Grama a refuzat să mai mănânce. A fost bătut de gardieni până la sânge, în timp ce îl acuzau că este «recalcitrant», că face greva foamei adică, iar după bătaie a murit. Și Ștefan Verșescu a ieșit din demascări înnebunit de spaimă, după care a încercat de trei ori să se sinucidă. La rândul său, preotul Adam, înnebunit de groază, s-a convertit la comunism. La fel și Scorțeanu, care a promis să se facă informator. Gula Caranica a scuipat sânge, probabil în urma fracturării coastelor.

Demascările se încheie în toamna anului 1951 printr-un ordin venit de la conducerea Securității și a Ministerului de In-

terne care proiectase, pusese în practică și supervizase acest program secret.

În timpul detenției la Ocele Mari Pandrea a fost izolat în Turnul Alb. Chiar din prima zi de izolare a fost vizitat de directorul penitenciarului, Alexandrescu, care i-a spus textual, cu referire la faptul că, după ce în Vechiul Regim apăraseră comuniști în procese, în regimul comunist făcuse același lucru pentru persecutații acestuia: «Ție îți trebuie un glonte. Pe urmă îți ridicăm o statuie.»⁸

Aiudul era o închisoare cu regim extrem de sever și, folosind terminologia de azi, o închisoare de maximă securitate. În organizarea carcerală a regimului, închisoarea Aiud făcea parte din penitenciarele de categoria I, alături de închisori ca Pitești și Gherla. Aici erau deținuți «legionarii»,⁹ dar și alții, aduși pentru a fi pedepsiți sau izolați de masa politicilor. În 1958 partidul decide să-i pună în libertate pe deținuții politici, dar nu înainte ca aceștia să dovedească faptul că nu vor mai constitui un pericol pentru regimul din Republica Populară, acum stabilizat. Tocmai de aceea ultimul val de arestări masive, început în 1958, continuă până în 1959, cu rolul de a distruge ultimele vestigii ale societății civile, căci societatea civilă este cea care produce opoziția.

Între 1958 și 1960, când debutează reeducarea, închisoarea, condusă acum de un expert în reeducare din Ministerul de Interne, colonelul Gheorghe Crăciun, este supusă unui regim extrem de sever. Mâncarea, care și așa era puțină și slabă în conținut caloric, devine o zeamă chioară, iar pedepsele se înmulțesc. Comparația acestui regim cu cel de la închisoarea Pitești din perioada 9 iunie – 25 noiembrie 1949, prealabil începerii reeducării, se impune. Căci rolul unei asemenea politici carcerale era de a zdruncina rezistența deținuților înainte de începerea programului de conversiune ideologică. Pandrea relatează din această perioadă episodul în care foști generali ai Armatei Române, înfometati, erau aduși în situația să caute coji de cartofi în târâțele porcilor, fiind urmăriți și loviți cu biciul de gardianul Mayer care, deși îi lovea, nu îi putea alunga.

Pandrea însuși a suferit la Aiud de «foamete dureroasă», cum o numește el. Această boală este cauzată de subalimentarea cronică și se caracterizează prin dureri atroce de stomac. Durerile se potolesc atâta timp cât deținutul mănâncă ceva, timp de trei ore după fiecare masă. Dacă boala este un efect al subalimentării, atunci din indicarea timpului în care Pandrea a avut-o putem deduce și perioadele de înfometare, caracteristice detenției în penitenciar. Pandrea a avut «foame dureroasă» din 1959 până în 1962 când, ca recunoaștere a participării la reeducare, hrana devine mai consistentă; apoi, cu intermitențe, între 1963 și 1964.

dintre care amintim: *Filosofia istoriei la Kant* (lucrare de licență), 1994; *Filosofia politică la Kant* (studiu aprofundat), 1995; *Reeducarea totală. Fenomenul Pitești* (Revista de Cercetări Sociale nr. 2/ 1995); *Interviu cu Emil Căpraru, fost deținut politic la Salcia* (Arhivele Totalitarismului nr. 2/ 1995); *Discursul actual al Bisericii Ortodoxe Române – o anchetă orală* (Revista de Cercetări sociale nr. 2/ 1996); *Interviu cu Miron Nicolae Preda, fost deținut politic la Pitești, Gherla, Canal* (Arhivele Totalitarismului nr. 4/ 1997); *Fenomenul Pitești, o reeducare totală?* (Revista „22” nr. 15/ 1998); *Reeducarea comunistă din România anilor '50* (teză de doctorat, 1999); totodată a colaborat la elaborarea manualelor de istorie pentru clasele VIII-XII, pentru capitolele privind regimurile totalitare, sistemul concentraționar, represiunea politică, rezistența anticomunistă;
– este căsătorit.

Reeducarea de la Aiud a fost un succes pentru regim. Ministerul de Interne și/sau Securitatea au pus la lucru în anii '60 un vast dispozitiv reeducativ, compus din ofițeri de Securitate. Rolul său era acela de a aplica deținuților pedagogia «omului nou», prin care se urmărea transformarea opozanților (reali sau presupuși) ai regimului în aderenți (reali). La capătul acestui proces majoritatea absolută a deținuților și-a recunoscut vina față de regim, făcându-și autocritica și luându-și angajamente că nu va mai pune niciodată în pericol puterea comunistă. Ofițerii Securității erau aceia care stabileau dacă anihilarea politică a deținuților era fără întoarcere.¹⁰

În acest proces conversiunea deținuților a oscilat între o acceptare superficială a marxism-leninismului și una profundă. Unii deținuți, ca Valeriu Anania¹¹ sau Cristofor Dancu nu doar au participat la reeducare, dar au și condus cluburile de reeducare a preoților. Victor Biriș, fost comandant legionar, a înființat la Aiud Asociația Deținuților Deveniți Comuniști (ADCC). Ea este similarul Organizației Deținuților cu Convingeri Comuniste (ODDC) de la închisoarea Suceava, din perioada 6 martie - 6 iulie 1949. După această ultimă dată structura a fost interzisă, pe motiv că deținuții politici, fie ei și cu dorință de reeducare, nu au voie să se organizeze luând ca model organele partidului. Acum, la Aiud, în cel de-al doilea mare val reeducativ, o asemenea organizare a fost permisă tocmai pentru a le da deținuților iluzia reabilitării față de regim.

Reeducare

La acceptarea reeducării de către deținuții din Aiud au concurat mai mulți factori. Primul dintre aceștia este, neîndoielnic, uzura fizică și psihică după anii îndelungați de detenție. Majoritatea deținuților erau închiși din 1948 (cu o scurtă perioadă de libertate pentru unii, până în 1958, când «legionarii» sunt din nou arestați). Ca membri ai unei organizații subversive, legionarii primiseră pedepsele cele mai severe. Mai mult, existau legionari închiși din timpul regimului Antonescu. Cei care nu erau bătrâni, erau bolnavi, ca rezultat al politicii de distrugere aplicată de regim.

Apoi, rezistența deținuților la asalturile permanente ale administrației își găsea justificarea atâta timp cât ei știau că în munți există o mișcare de rezistență armată, cât mai sperau în izbucnirea unui conflict între Occident și Blocul Sovietic. Dar și aceste speranțe s-au năruit: rezistența armată fusese lichidată, iar între cele două blocuri se instalase «destinderea».

La acestea se adăuga faptul că regimul lega de reeducare promisiunea de a-i amnistia pe deținuții politici, șantajându-i cu sentimentele cele mai firești: posibilitatea de a-și vedea familia, pe cei dragi, de a-și continua studiile, de a-și întemeia o familie. Pe scurt – de libertate. Foarte curând mulți dintre ei aveau să realizeze că prețul fusese prea mare, că libertatea nu era decât

aparentă, iar înapoi devenise foarte greu de dat, dacă nu imposibil.

Pandrea este și el unul dintre deținuții distruși fizic și moral de regimul dur de detenție. Ofițerii politici știau că este un caracter sociabil și tocmai de aceea jumătate din perioada petrecută la Aiud l-au ținut singur, izolat în celulă. Dar iată ce spune el însuși: «Lutul meu s-a deteriorat.»¹² Distrugerea fizică se asociază cu pierderea completă a moralului: «După zece ani de pușcărie, doresc odihna în cimitirul cu plopi al Aiudului, ca pe o favoare, ca pe o adevărată eliberare din lut.»¹³ Detenția i-a anulat nu doar orice rezistență, ci și orice gând de revoltă: «Disciplina penitenciară mi-a pătruns în oase și în spirit, încât orice insurecție mi se pare odioasă și fastidioasă. Lași lucrurile să plutească. (...) Tolstoi credea că istoria se face singură. Înclin spre această ipoteză. Intervenția mea în istoria românească de azi, pe care o practic de vreo 33 de ani, mi se pare inutilă, a fost absolut ineficace, fastidioasă și hilariantă. Stau în păienjenis, cu cercul socotelilor mele și grăiesc încet: noli tangere circulos meos.»¹⁴ Victoria pe care regimul a raportat-o asupra acestui spirit nu ar fi putut să fie mai completă decât atunci când acesta a ajuns să-și repudieze deciziile curajoase pe care le luase în numele apărării libertății celor persecutați. Frica este sentimentul cel mai pregnant care îl stăpânește acum: «Frica de lumea exterioară ia forme aberante. Nu mai vrei să vezi pe nimeni. Vrei să rămâi păianjen în colțul țesut cu vise și aleanuri. Nu mai vrei să faci nici un efort, nici o tentativă în sensul și în vederea eliberării.»¹⁵

Iată cum arată bilanțul unui om distrus: «Sunt într-un faliment declarat, fără a fi în faliment fraudulos. Sunt într-o bancrută simplă. Singura cale de refacere și mângâiere este creația.»¹⁶ Reeducatorii știu acest lucru, și de aceea îi dau posibilitatea să scrie. Numai că pentru ei scrisul este doar un mijloc de reeducare. Singura refacere acceptabilă este cea după canoanele regimului.

Această spargere a ființei interioare aduce cu sine o alterare a orientării și percepției: «Nu mă mai interesează Timpul. Am ajuns pe platoul sihastru, unde Timpul a încremenit.»¹⁷ Indiferența față de timp este în egală măsură una față de spațiu: «Indiferența față de Timp este indiferența față de istoria universală»¹⁸ și, ca pentru un suflet distrus nelăsat să-și revină, nici creația nu mai folosește la nimic: «Nu mai vreau gânduri de filosofia artei. Vreau odihna neființei.»¹⁹

Este timpul în care acest om sfârșit începe să participe la reeducare. la cuvântul și, împreună cu Dumitru Stăniloae, vorbește circa 75 de minute în fața a 40 de foști comandanți legionari. Ședința de club de reeducare era prezidată de Parpalac, inginer de formație, un fost legionar originar din Chișinău care făcuse parte din Armata Națională a lui Horia Sima de la Viena, din anii 1944-1945. Apoi, timp de 120 de zile

a ascultat 40 de «autoanalize» (demascări) și, împreună cu D. Stăniloae, a prelucrat foștilor șefi legionari cărțile lui Makarenko. Altădată, împreună cu Petre Țuțea, este dus de colonelul Gheorghe Crăciun să participe la reeducarea a circa 100 de țărâniști.²⁰ Între aceștia erau și câțiva liberali și social-democrați.

Și iată care sunt efectele pe care uzura fizică și psihică, împreună cu participarea la reeducare, le au asupra sa: «Am ieșit din penitenciar în 1952 cu lozincă „iertare și uitare” și această lozincă o port și azi în suflet.»²¹ Lumea celor distruși, ca și lumea celor reeducați este una a uitării, nu a memoriei, a resemnării sau a fricii transfigurate, nu a iertării.

Semnificativ este, din acest punct de vedere, un vis în care îi apare mama. Aceasta îi spune: «Clienții tăi comuniștii, pe care-i apărai cu atâta foc în nenorocirea lor, s-au purtat urât cu tine. Iartă-i. A trecut. Am ieșit la plimbare. Am luat-o pe linia ferată, spre cătunul Teiș, leagănul ei²² de familie. Doi kilometri. Am mers agale. Am suit costișa spre biserica zidită pe dâmb. Jur-împrejur, cimitirul. Am suit greu, neobișnuit de greu. Era vară și duzi mijlocii cu dufe mari roșii, albe și negre. N-am mâncat. Biserica în față. Schimbare de decor. Din miezul verii s-a făcut toamnă, ca-n noiembrie. Pe colinele din dreapta și stânga, cruci negre de lemn.»²³ Visul ne convinge de faptul că iertarea de care vorbește autorul scrierilor nu este una veritabilă, atâta vreme cât la capătul său nu este salvarea, ci sfârșitul. A ierta în aceste condiții e un exercițiu greu, foarte greu, dar la capătul acestui efort neobișnuit nu se află decât peisajul dezolant al crucilor Eului făcut țândări.

Într-o astfel de lume fără dreptate, pe care Eul autorului caută cu disperare să o locuiască, nu mai există nici responsabilitate și, în mod conex, nici vină: «Nu-s oamenii de vină în mod individual, ci sistemele eronate și imperfecte în care sunt obligați să lucreze.»²⁴; «nu-s oamenii vinovați, nici Luca, nici Pauker, nici Teohari Georgescu, ci sistemul politic instaurat, care a îngăduit asemenea crime colective.»²⁵ Căci a absolvi persoanele responsabile de crime, condamnând sistemul, este echivalent cu a justifica crima, tot așa cum a condamna sistemul politic fără a socoti vinovate persoanele care l-au reprezentat, este sinonim cu a-l gira, considerându-l inevitabil.

Pandrea știa totuși ce face, știa la ce participă. Iată ce spune într-un fragment intitulat «Amuzamente [sic!] pentru Nadia și Andrei, când vor avea 25 de ani (strict secret) [sic!]», după ce invocă mai multe pasaje din Apocalipsa: «Apa vieții s-a dovedit a fi apa neagră a morților...»²⁶ Faptul că după apocatastaza Eului de care Pandrea este conștient nu te așteaptă nici o înviere, ci doar o viață aparentă, o «moarte vie», are darul de a te face să-ți înghețe orice zâmbet, chiar și unul amar, și cu atât mai puțin de a te amuza. Totul se întâmplă

ca și cum din acest om n-ar mai fi rămas decât zâmbetul, înainte ca personalitatea sa să sufere o metamorfoză.

Și iată cum distrugerea ia forma umanismului. Mai mult, ea este atașată unei tradiții cu care nu are absolut nimic de-a face, o tradiție pe care regimul a încercat cu toate mijloacele sale să o elimine, căci ea se opunea noului tip de umanitate dorit de partid: «În ce constă reeducarea gen Universitatea Aiud? Hic jacet lepus. Diferența e radicală.²⁷ Aici, la Aiud, s-au dat cărți, ziare, reviste, filme, conferințe, vorbă bună [sic!]. S-a întins o mână omenească. S-a vorbit deschis, nu s-a mai răcnit. Vechea omenie românească revenea timid. Umanismul românesc are un precursor în omenia și toleranța românului băstinaș. Numai fanarioții și metecii (carieriști politici) au introdus stilul cruzimilor și al ororilor. Peisajul psihologic românesc se caracterizează prin blândețe și îngăduință. Reeducarea de la Aiud s-a desfășurat diferit.»²⁸

O asemenea schimbare de personalitate nu se poate petrece fără o inserție a temelor curente vulgatei regimului din perioada respectivă. Astfel, idealurile comuniștilor ilegaliști «au fost terfelite de o bandă de dementi ideologici constituiți în triumviratul V. Luca–Pauker–Teohari Georgescu.»²⁹ Pe aceștia și doar pe ei îi găsește responsabili Pandrea, nu și pe comuniștii rămași la putere și nu regimul în ansamblul său – și ei responsabili pentru represiunea politică.

Pentru a se situa la nivelul liniei politice a momentului, Pandrea deplasează responsabilitățile sau le traduce în culpă colectivă: «Vina o poartă țara și trabanții tiraniei.³⁰ Țara are vechi tradiții iobăgiste și neo-iobage. Ca un bou a pus grumazul la jug și a tras carul dictaturilor celor mai mârșave.»³¹ Lupta dintre facțiunile comuniste din România o numește «bătălia dintre Danton și Robespierre, între staliniști și leniniști»,³² conferindu-i astfel o miză și o onorabilitate pe care nu le are și nu le poate avea. Pentru a-și manifesta rectitudinea gândirii comite și anacronisme/ ilogisme de tipul: «Democrația Lupească seamănă ca două picături de apă murdară cu democrația Anei Pauker.»³³

Autorul devine un admirator al Poemului pedagogic al lui Makarenko, lucrarea originală asupra metodei reeducării, despre care spune că nu a jucat nici un rol politic, situând-o în tradiția lucrărilor lui Platon, Aristotel, Locke, Rousseau, Comenius, Herbart, Tolstoi și Pestalozzi.³⁴ Găsește originea reeducării de «tip Aiud» în punctul 20 din Proclamația de la Islaz.³⁵ Asimilează detașamentele de muncă ale lui Makarenko cu cercetășia.³⁶ Socotește că o dată cu moartea lui Stalin «a început „cotitura” umanismului și a toleranței ideologice, a noului climat, unde oamenii nu mai sunt uciși sau întemnițați pentru o virgulă».³⁷ Că gândirea care îl stăpânește pe autor nu are nimic de-a face cu realitatea este ușor de stabilit. Tocmai de aceea

ea tinde să devină profetică: «Codul etic al comunismului umanist se va schița în anul 1980 și se va definitiva în anul 2000 d.e.n.».³⁸ Iar primul care a pus bazele unui asemenea cod a fost Hrușciiov.

Găsim și accente antioccidentaliste care trimit fără tăgadă la separația ideologică dintre cele două lumi, Orient și Occident, proprie marxism-leninismului. Miza este universală, iar păstrătoarea moralei este lumea comunistă: «Occidentul și-a pierdut, în linii mari, vitalitatea și chiar sănătatea. S-a rarefiat, s-a depărtat de maica Terra. (...) Occidentalii nu vor să mai facă și să-și ia răspunderea copiilor. Pot vorbi acești oameni de morală? Vând castraveți la grădinari balcanici și pot învăța pe cei care știu să facă și să crească urmași? Nu e pedagogia centrul solar al moralei familiare [!] și colective? Ne putem ploconi la Occident în materie tehnică. Nu ne putem ploconi la Occident în materie de morală. Ne vârâm căciula brumărie jerpelită sau de astrahan duminical pe urechi și vom păși înainte, arătându-le drumul milenar al umanismului.»³⁹

În acest amalgam apar nu doar faptele și lucrurile, ci și persoanele. Spre exemplu, despre Cezar Petrescu vorbește pe un ton demascator: «Cezar Petrescu se retipărește, deși este un scriitor ordinar, net reacționar, cu un trecut contra-revoluționar.»⁴⁰

Că schimbarea este una profundă, nu de conjunctură, că nu doar perspectiva se schimbă, ci și valorile, ne lămuresc mai multe pașaje: «După zece ani de pușcărie, asist la o disoluție interioară, la o disoluție a personalității și la o volatilizare a valorilor trecutului. S-au schimbat lent perspectivele și m-am trezit într-un peisaj selenar. Ce-a fost bun nu mai este valabil și ceea ce-mi era aproape indiferent a devenit de o palpitantă actualitate. Începi să prețuiești trei lucruri care au dispărut: tinerețea, libertatea și sănătatea. (...) Valorile certe s-au prăbușit, le aud cum cad, fărămă cu fărămă, statui zdrobite în templul Nimănui (Al. Philippide). Aurul sterp s-a demonetizat și mă trezesc cu alte valori. (...) Doresc moartea și ducerea fericitoare, cât mai grabnic, la cimitir, sub plopii negri, înalți. (...) Am intrat în bătăliile grele de ordin trans-personal, pentru fapte bune, pentru înaltă principialitate, pentru progres etc. Acele fapte și principii au fost stânci de susținere. Faptele au intrat în ceață, amurg și amnezie. Nu reneg principiile, dar nu mă mai interesează: sunt balade de odinioară, cu cimpoaie și caval. O lume apusă. O lume de larve și principii bune pentru larve.»⁴¹

Valorile în care credea au căzut, iar în locul lor, rămas gol, reeducatorii au sădit canoanele ideologiei. Nu întâmplător, cea de-a patra poruncă din «Decalogul bunului pușcăriaș» este: «Să începi a vedea latura pozitiv-constructivă a socialismului.»⁴² Pandrea a fost un om de stânga, comunizant, dar niciodată un comunist pur și dur. Acum însă, schimbarea este totală: «Tabla de valori mi s-a răsturnat. Am trecut prin disoluția

interioară și frica de lumea exterioară nu mă părăsește.»⁴³ Demolarea interioară și metamorfoza ideologică ce îi urmează îl fac să nu-și mai găsească resortul în sine, ci în exterior, acolo de unde emite mesajul care îl ghidează. Că o asemenea lume, una a fricii, este de nelocuit, este un deșert, e fără de tăgadă: «În locul credinței am pus Neantul, în locul nădejdei am pus contemplația forțelor oarbe cosmice și a forțelor dezlănțuite în istoria universală. Mă amuz să subliniez permanența Hazardului în istorie și în viața cotidiană a omului. Această doctrină semi-secretă a mea compusă din Neant, Hazard și forțe oarbe încerc s-o armonizez cu doctrina străbunilor. Doctrina mea este o doctrină a morții, doctrina unui artist dezabuzat.»⁴⁴

Autorul descrie procesul la care s-a supus astfel: «Am făcut (în minte) tabula rasa. Efortul de renunțare este, uneori, dureros, inutil și copilăros. Îl încerc. Am să pot? Cupa mea este umplută cu venin pe care-l distilez și-l fac o licoare pentru a-mi pregăti uitarea: un remediu personal, care – poate – va folosi și celor scumpi ai vieții mele, în situații similare, de dezastre personale și incongruențe publice.»⁴⁵ Reeducarea este o otravă devenită remediu pentru un om distrus, pentru un om care crede că altfel nu mai poate să scape. Un remediu care nu remediază nimic, dar care – supremă tragedie – poate fi recomandat și altora: celor dragi.

Tabloul personalității lui Pandrea schițat aici ar fi lipsit de ceea ce are el mai propriu dacă nu am indica stările de lirism pe care Eul autorului textelor publicate le trăiește. Pentru că nu atât conținuturile ideologice sunt dominante acestui tip de conștiință reeducată, ci sentimentele care îl poartă pe autor, care îl stăpânesc.⁴⁶ «Ora vânăta de noiembrie a sosit și își face efectul distructiv și de grăbire a disoluției interioare. Atonia penitenciară, boala specifică pușcăriașilor politici cu vechime, s-a instalat. Sunt un păianjen negru pitit în pânza argintie țesută cu grijă la colț de celulă. Alteori sunt o imensă libarcă. Prin vrajă și blestem, din om în om, am fost transformat în insectă și aștept dezlegare. Umblă pe piciorușe subțiri miriapodice, cu carapacea în spinare.»⁴⁷ Că aceste stări sunt un efect al disoluției interioare, spune chiar autorul în maniera cea mai explicită. «Conștiința lirică» îl face să se identifice ba cu un păianjen, ba cu o libarcă, ceea ce reprezintă o fugă de umanitatea în ansamblu, considerată responsabilă pentru răul făcut. Că lirismul autorului este un efect al șocului pușcăriei este iarăși ușor de observat într-un alt loc, unde vorbește despre flori: «Florile alese ale „inteligenței” române n-au lipsit în pușcărie.»⁴⁸ Sau despre lună: «Luna vorbește blând cu mine și mă mângâie. Îmi potolește revoltele.»⁴⁹ Și încă: «Ora vânăta, la pușcărie, trece lent, dizolvant, la încheieturile sufletului. Creierul suferă o trepanație lentă. Nu mai ai iluzii. Nu mai ai ieri, nici mâine, ci numai azi, un groaznic azi, cu spaima zilei de

măine în libertate, ca slugă sau cerșetor. Timpul s-a oprit. Astele nu se mai rostogolesc. Clepsidra și-a terminat nisipul și ora vânăta se lungește ca o halviță în eternitate.»⁵⁰

Și un ultim exemplu, foarte sugestiv, în care starea de ireal este dominantă, în care irealitatea devine mai reală ca realitatea însăși: «Azi am avut din nou senzația de irealitate care nu mă părăsește niciodată. Visez că mă aflu în vis penitenciar și viața reală devine un joc, o umbră a unei realități imaginate în somn. Irealitatea se intensifică prin senzația plutirii. Nu mai merg, ci plutesc pe valuri de aer. Când pun capul pe pernă, tavanul se rotește câteva clipe. Știu că e un efect al anemiei și al tensiunii sporite. Dar ce-mi pasă? Când plutesc în irealitate, când văzduhul se rostogolește ușurel, eu simt, aproape pipăi, și-mi este tangibilă vedenia.»⁵¹

Specifică reeducării «prin autoanaliză» este îmbinarea presiunii cu tentația. La Pandrea aceasta din urmă a fost dragostea față de copiii săi. «Jalea unui deținut politic în pușcării este după copii.»⁵² În scrisoarea adresată fiicei sale imediat după eliberare, pe 1 iunie 1964, o numește pe aceasta: «prințesa sufletului meu, mai scumpă decât lumina ochilor.»⁵³ Iubirea pentru copiii săi reprezintă unul dintre puținele elemente de continuitate dintre Eul anterior și Eul reeducat. Pentru Pandrea copiii sunt și justificarea pentru pasul reeducării.

Reeducarea «prin autoanaliză» permite păstrarea unui rest de personalitate, tocmai pentru a întreține iluzia Eului că schimbările operate nu sunt de profunzime. Tipul caracteristic de manifestare este «dubla gândire», așa cum apare în următorul pasaj: «știu că aceste *Memorii* nu pot să vadă lumina crudă a tiparului în timpul vieții mele. M-ar deranja dacă aș ști această eventualitate. Le-aș mai *drapa*, le-aș *deghiza*, le-aș *parfuma*, le-aș *pune sulimanuri și pene de păun* [s.m.]. Scriu fără aceste socoteli de estetic, direct, rapid, ca un dicteu psihanalitic. Vreau să mă eliberez de presiunea psihică și să le încredințez fiilor mei, nepoților și strănepoților, *ca să nu mai comită și generațiile lor erorile comise de generația mea* [s.m.] (...) Nu voi putea spune: *et in Arcadia ego.*»⁵⁴ La capătul acestui proces nu mai există adevăr, bine sau dreptate pure și simple, ci doar adevăr, bine și dreptate drapate, deghizate, parfumate. Ceea ce le transformă în contrariul lor.

Semnificativ pentru «dubla gândire» în care trăiește Pandrea după reeducare este următorul vis din detenție. Se făcea că e mort: «Eram întins pe catafalc. (...) Eram cu ochii închiși și vedeam.»⁵⁵ Urmează descrierea camerei și a modului în care era îmbrăcat: precum Cavalerul Floare-de-Crin descoperit de arheologul Drăghicescu în anii '20 într-o biserică din Câmpulung Muscel. «Zăceam și știam că murisem recent. În spatele meu, întins pe catafalc, stătea de strajă, viu, un al doilea personaj în zale și costumul cavalerului Floare-de-Crin.

Era un alt Eu. Tot Eu. Unul viu și altul mort, în costumații identice.» Apoi se derulează o scenă în care soția și copiii îl plâng pe cel mort. «Ei nu vedeau Eul viu. Vedeau Eul mort (...) Au plâns. Când au plecat și au închis ușa, înainte de închidere, m-am ridicat încet și am vrut să strig, să le spun că nu sunt mort. Dublul meu s-a așezat în față, a ridicat degetul și mi-a spus poruncitor: – *Nu tulbura nopțile celor vii.* Apoi zâmbitor: – *De ce vrei să tulburi nopțile copiilor tăi? Lasă-i la treburile lor.* M-am așezat îndurerat pe catafalc și am închis ochii, pe veci.» Este imposibil să le spui copiilor tăi adevărata dramă prin care ai trecut, fără să le tulburi liniștea. Este preferabil să-ți ucizi și restul de personalitate care ți-a mai rămas, decât să-i încarci pe cei dragi cu povara durerii tale.

Suficient pentru a indica teribila dramă de conștiință trăită de autor.

Memorie și politică a memoriei

Fiica autorului, Nadia Marcu Pandrea nu crede în reeducare. Ea vorbește de «așa-zisa perioadă de reeducare a anilor 1961-1964, când vântul „dezghețului” moscovit începuse să bată, cu întârziere de aproape un deceniu, și peste România».⁵⁶ Apoi, în fruntea manuscriselor de pușcărie politică ale deținutului Pandrea de la Aiud, din timpul reeducării, se află următoarea dedicație: «domnilor colonel Gh. Crăciun, colonel M. Iacob, colonel Ivan, maior I. Nodiț și înțeleptul gardian Hejuș, din echipa de pedagogi ai pușcăriei Aiudului, exponenți luminați ai clasei muncitoare, care au realizat reeducarea și Universitatea din Aiud (anii 1961-1964), în spiritul comunismului umanist, dovedit a fi *in concreto* în concordanță cu vechea omenie românească și cu Proclamația progresistă de la Islaz.»⁵⁷ Și iată comentariul celor care au editat cartea. Nu reiese clar despre cine este vorba: îngrijitoarea ediției, fiica autorului adică, editura sau și una și cealaltă: «Citită mot-mot (așa cum au făcut, de altfel, și cei cărora le-a fost adresată, la cerere), dedicația de mai sus ne-ar putea induce în eroare, creându-ne imaginea falsă a unui Petre Pandrea convertit, în cele din urmă, de către inchiștorii săi, la „spiritul umanismului comunist” practicat în inchiștorile timpului. În realitate, însă, rândurile puse de autor în fruntea manuscrisului conceput în închisoare sunt, pe de o parte, un mesaj plin de ironie amară la adresa temnicerilor săi, transmis viitorimii prin această unică și, neîndoind, ingenioasă modalitate de comunicare oferită de regimul concentraționar în care trăia, iar pe de altă parte, un „pașaport” către eternitate pentru scrierea sa (...) De altminteri, chiar în cuprinsul manuscrisului, am mai întâlnit câteva „amabilități” de circumstanță, menite să abată atenția celor care-i vegheau fiecare mișcare de la ceea ce devenise cu adevărat important, și anume, realizarea unei opere istorice de referință. Petre Pandrea (...) s-a prefăcut a le clipi uneori

din ochi [torționarilor, n.m.], atunci când îi simțea chiar în spatele său, privindu-l pieziș peste umăr. (...) Petre Pandrea se prefăcea a crede chiar în reeducarea *tip Makarenko*.»⁵⁸

Doar o observație: dedicația nu era cerută de reeducatori, ci reprezenta o probă pe care candidatul la reeducare trebuia s-o producă. A crede că Pandrea reușește să-i păcălească pe reeducatori este tot atât de eronat pe cât credința că participarea sa la reeducare a fost de circumstanță.

Reeducarea de la Aiud este deci, pentru îngrijitoarea textelor de față, un eufemism. Ea consideră apoi că își face o datorie de onoare publicând aceste texte: «Noi, cei care l-am iubit, care i-am stat permanent și neclintit alături, noi, cei care am plătit, împreună cu el, grelele și cumplitele tributuri regimului totalitarist, luptăm cu dragoste și pentru a-i face cunoscute operele literare care se aflau „în șantier”.»⁵⁹ Să ni se dea voie să exprimăm mari îndoieli cu privire la un asemenea demers.

Așa cum o mărturisește, înainte de reeducarea de la Aiud Pandrea obișnuia să facă publice textele scrise numai după ce obținea o variantă care să-l mulțumească. După reeducare am văzut că nu mai dorea decât o variantă drapată, deghizată. Este lesne de înțeles că manuscrisele acum publicate nu au putut fi revăzute de autor. În plus, aceste texte au fost scrise în nelibertate, fiind un produs al acelei stări, ceea ce ne face să ne exprimăm dubiile cu privire la decizia fiicei de a le încredința tiparului.

Autorul spune cu privire la modul în care vor fi utilizate textele sale: «Aceste manuscrise, unele, se află în versiunea I, *deci nepublicabile* [s.m.].⁶⁰ În versiunea III obișnuia autorul să dea bun de tipar. Rog ca aceste manuscrise să se păstreze: a) pentru autor, dacă va avea răgaz să reia temele; b) pentru *copiii* săi, Nadia, Eliza și Andrei Pandrea (care s-a dovedit la 19 ani a fi un virtuoz al stilului tipărit), cărora li se pot înmâna, la cerere, manuscriptele; c) pentru cercetătorii și istoricii din anul 2000, când vor fi aduse la lumină...»⁶¹ Aceasta este dispoziția lui Pandrea cu privire la soarta manuscriselor. Repetăm: nu se vor publica. Ele pot fi însă utilizate de copiii săi și de cercetători.

Desigur, pot exista neînțelegeri asupra expresiei «a fi aduse la lumină», care pare să fi fost înțeleasă de fiica autorului ca «publicare», dar, în afara unei alte dispoziții exprese, textul este clar: manuscrisele sunt nepublicabile! Singura posibilă indicație în sensul publicării este tot din perioada reeducării: «Acest *Jurnal intim* este destinat copiilor, nepoților și familiei mele, care n-au voie să-l publice decât în anul 2000, când eu voi fi oale și ulcele.»⁶² Dar și aceasta, ca și cealaltă, nu poate fi luată în mod serios în considerație pentru a stabili care erau dorințele reale ale autorului.

Volumul de față este o recidivă. Fiica autorului a mai publicat de curând, în aceleași condiții, jurnalul ținut de autor după prima detenție.⁶³ Responsabilitatea cea mai mare pentru

publicarea acestor texte nepublicabile aparține fiicei autorului. Și nu despre responsabilitatea juridică este vorba, căci fiica este, în mod legal, deținătoarea drepturilor, ci de responsabilitatea morală, responsabilitatea față de memoria acestui «om bun», așa cum l-au caracterizat toți foștii deținuți politici care l-au cunoscut. A publica aceste texte de un tragism extrem – dându-le drept istorie și considerând că făcându-le publice contribui la păstrarea memoriei – este ca și cum ai expune un cadavru în piața publică.

Publicarea unor asemenea cărți nu slujește nici istoriei – interpretării faptelor, ideilor și documentelor – și, cu atât mai puțin memoriei. Căci nu poate să existe o activitate editorială a lucrărilor despre comunism fără o etică editorială.

Note:

¹Petre Pandrea, *Reeducarea de la Aiud*, Editura Vremea, București, 2000, 573 p. Ediția este îngrijită de fiica autorului, Nadia Marcu Pandrea. Lucrarea se bazează pe manuscrise restituite de SRI.

²În limbajul regimului această categorie se mai numea «administrativ» sau «lagăriști» și îi reunea pe deținuții pe care regimul nu îi putuse încadra după o infracțiune din Codul penal, nici măcar «prin analogie», așa cum proceda în mod curent.

³Creștini ortodocși de stil vechi pe care regimul i-a «unit», ca și pe greco-catolici, cu Biserica Ortodoxă Română.

⁴Mănăstiri aflate în conflict cu Patriarhia Ortodoxă, din pricina faptului că aceasta din urmă nu apăra credința.

⁵Termenul de «reeducare» nu trebuie luat ca un eufemism, tot așa cum cel de «demascare» este ghilimetat în text pentru a indica faptul că este vorba de un concept. Relatările despre reeducarea de la Ocnele Mari, deși nu lipsesc, sunt sărace. Dosarul anchetei și procesului celor implicați de regim în lotul Țurcanu nu conține nici o relatare cu privire la reeducarea din acest penitenciar. Dintre lucrările accesibile se pot consulta cu profit: mărturia de primă mână a lui Virgil Mateiaș, *Anii de groază din România comunistă: Mărturie. Existența tragică. Însemnări. Testament*, fără editor, fără loc de apariție, 1991(?); relatarea, din surse secundare, a lui Dumitru Bacu, *Pitești, centru de reeducare studențească*, București, Editura Atlantida, 1991; iar pentru o analiză a reeducării de «tip Pitești» în contextul practicilor reeducative din penitenciare și lagăre și din afara acestora, teza noastră, susținută la Facultatea de Filosofie, *Reeducarea comunistă din România anilor '50*, 1999, 373 p.

⁶Toate aceste categorii trebuie ghilimetate întrucât regimul comunist nu făcea distincție între membrii activi ai unor partide și mișcări și simpatizanți, tot așa cum nu făcea deosebirea între opozanți reali și presupuși.

⁷«stingerea» din penitenciar. În fapt, în celulă, ca măsură de siguranță, becul ardea pe tot timpul nopții.

⁸PANDREA, p. 175.

⁹v. nota 6.

¹⁰Mărturiile despre reeducarea de la Aiud sunt prea numeroase pentru a le indica aici. De notat că nu există până în prezent o analiză științifică a acesteia.

¹¹Actualul arhiepiscop ortodox al Clujului, Vadului și Feleacului, Bartolomeu.

¹²PANDREA, p. 21.

¹³Ibidem, p. 156.

¹⁴Ibidem, p. 232.

¹⁵Ibidem, p. 272.

¹⁶Ibidem, p. 76.

¹⁷Ibidem, p. 245.

¹⁸Ibidem, p. 246.

¹⁹Ibidem, p. 103.

²⁰Ibidem, pp. 264-269.

²¹Ibidem, p. 242.

²²Al mamei sale.

²³PANDREA, p. 250.

²⁴Ibidem, p. 243.

²⁵Ibidem, p. 415.

²⁶Ibidem, p. 161.

²⁷Față de cea de «tip Pitești».

²⁸PANDREA, p. 89. V. în același sens pp. 95-96.

²⁹Ibidem, pp. 29-30. V. în același sens și pp. 51 și 99.

³⁰Altfel spus, «stalinistii».

³¹PANDREA, p. 158.

³²Ibidem, p. 60.

³³Ibidem, p. 363.

³⁴Ibidem, p. 96, passim. O simplă privire asupra conferințelor lui Makarenko arată că acesta nu avea nimic de-a face cu autorii mai sus invocați, metoda sa decurgând din principiile ideologice ale marxism-leninismului și instituindu-se într-o pedagogie revoluționară. De fapt metoda descoperită de Makarenko a stat și la baza reeducării de «tip Pitești», între diferitele tipuri de reeducare (dinăuntru și din afara închisorii, cu sau fără tortură) existând doar diferențe de tehnici și strategie, nu și de scop însă, care rămâne același. V. și cap. I din lucrarea noastră, intitulat *Nașterea noii metode: Makarenko*.

³⁵Ibidem, p. 395. Gândirea care subîntinde textul invocat de autor este una iluministă, ea având ca ideal îndreptarea omului căzut în greșală. Spre deosebire de aceasta, gândirea ideologică are ca scop reformarea societății după canoanele partidului, transformarea cetățenilor lumii comuniste în «oameni noi». Se înțelege că între cele două proiecte diferența este radicală.

³⁶PANDREA, p. 206.

³⁷Ibidem, pp. 98-99 V. și p. 410.

³⁸Ibidem, p. 446.

³⁹Ibidem, p. 450.

⁴⁰Ibidem, p. 59.

⁴¹Ibidem, pp. 270-271.

⁴²Ibidem, pp. 508-509.

⁴³Ibidem, p. 279.

⁴⁴Ibidem, p. 367.

⁴⁵Ibidem, p. 485.

⁴⁶Numesc «conștiință lirică», urmând-o pe F. Thom, un tip de conștiință reeducată care se caracterizează prin incapacitatea de a se fixa asupra realității, de a structura o analiză, având ca simptom specific alunecarea Eului către diverse trăiri, în special către identificarea cu natura, cultura și istoria. V. Françoise Thom, *Limba de lemn*, București, Editura Humanitas, 1993, pp. 162-163.

⁴⁷PANDREA, p. 41.

⁴⁸Ibidem, pp. 118-119. V. de asemenea p. 122, despre flori; pp. 123-124, 125, depre lună; pp. 126, 130-131, 286, despre păsări și animale; pp. 428 și următoarele, despre istorie.

⁴⁹Ibidem, p. 124.

⁵⁰Ibidem, p. 282.

⁵¹Ibidem, p. 284. V. în continuare și paragraful intitulat *Saltul în eter*.

⁵²Ibidem, p. 81.

⁵³Ibidem, p. 569.

⁵⁴Ibidem, p. 517.

⁵⁵Ibidem, pp. 527-528. V. și pp. 249-250.

⁵⁶Ibidem, pp. 11-12, în *Notă asupra ediției*.

⁵⁷Ibidem, p. 545.

⁵⁸Ibidem, pp. 545-546.

⁵⁹Ibidem, p. 15, în *Notă asupra ediției*.

⁶⁰Este cazul textelor din detenție publicate aici.

⁶¹PANDREA, p. 502.

⁶²Ibidem, p. 397.

⁶³V. *Memoriile mandarinului valah*, București, Editura Albatros.

În plus, după cum mărturisește fiica autorului în *Notă asupra ediției* la volumul de față, editura și-a permis să schimbe titlul dat de autor, *Jurnalul mandarinului valah*.

*Memoria
tineretului
român*

DAN ALECU

Rezultatele școlii

Așa cum am menționat în numărul 30 al revistei Memoria, în ziua de 12 septembrie 2000 a avut loc la biserica Icoanei, comemorarea unor mari personalități implicate în funcționarea și îndrumarea unei organizații de tineret, denumită „Cercetașii României”, organizație ce a funcționat în anii 1912-1937.

Printre cei pomeniți s-au aflat numele marelui român prof. Constantin Nedelcu, comandant de cercetași în timpul primului război mondial, Gheorghe D. Mugur, comandantul Inspectoratului General al Cercetașilor din acea perioadă, precum și numele unor cercetași deveniți mari personalități, precum acad. dr. Ion Făgărășanu, prof. Radu Vulpe, av. Frangulea Clidis, av. Dan Alecu, ing. Mișu Istrate, regizor și avocat Val Mugur, acad. Ion Bâncilă, av. Constantin Dragomirescu, T. Dumitrescu ș.a. (În numărul 32 al revistei s-au strecurat unele erori în numele celor evocați.)

În numărul de față prezentăm ultima comunicare susținută de către avocatul Dan Alecu, în cadrul Academiei Populare din Constanța, pe data de 18 martie 1927 despre viața cercetașilor în coloniile din Solești și Sculeni, în timpul primului război mondial.

Plecând în pribegie, fiecare cercetaș întrezărea cu bucurie o excursie obișnuită și mai îndelungată. Drumuri frumoase prin lunci și păduri, treceri prin vadul apelor, poduri sumare aruncate de ei peste râuri, scurte popasuri de ajustare sau odihnă, prânzuri luate pe fugă din proviziile bogate, dăruite de mâna mamei, șezători de noapte împrejurul focurilor, coruri frumoase la margini de sat – un întreg șir de nevinovate plăceri, care acum trebuia să fie mai prelungit ca în alte rânduri. Nici unul nu-și închipuia însă realitatea, pentru că nu avea de unde s-o cunoască.

Și desigur nici părinții nu au bănuit măcar viața pe care o pregătesc copiilor, atunci când le-au dat învoirea să plece. Știau un singur fapt precis: cercetașii se duc la lași. Acolo e liniște, e bogăție, e libertate și vor fi feriți de încorporarea germană forțată, așa cum se zvonise că se va face în teritoriul ce se ocupa. Până atunci, Comandamentul Marii Legiuni izbutise să procure, la diferitele tabere și manifestațiuni, deosebite avantagii de transport și viață pentru cercetași, deci, prin anticipație, un motiv mai mult ca orice grijă să fie înlăturată. De altminteri nu se putea ști cât va ține ocupația. Generalul Berthelot sosise atunci în țară cu întreaga misiune franceză și în experiența lui se puneau cele mai mari nădejdi. Bătălia de la Argeș – care trebuia să însemne în războiul nostru stabilizarea frontului la Olt, dacă nu chiar o completă revenire la frontul inițial din 14 August 1916 – îndreptătea iarăși ca plecarea cohorții „Păstorul Bucur” și a Comandantului Mării Legiuni, să se considere mai mult o experiență și o măsură de precauțiune, decât o tristă și dureroasă realitate. Nimeni nu concepea căderea Capitalei. Fiecare părinte vedea în copilul său un mic „erou”, care sta la dispoziția statului – dar nici unul nu credea că faptul se va adevăra. O plimbare de-o săptămână-două și apoi întoarcerea aproape glorioasă, la serviciile cunoscute din spitale, poștă, gări. Și când, pe zidurile Capitalei, s-au lipit proclamațiile autorităților rămase ca să predea orașul, mulți vor fi regretat slăbiciunea unui moment.

De aceea, la plecare, cu tot gerul greu și amenințător, cu toate avioanele care evoluau ca spectre ale morții, cu toată solemnitatea faptului – se simțea un avânt nestăpânit și mândria de a participa la un fapt de seamă. Uitaseră oare părinții cercetașilor că în istoria neamului nostru bejeniiile au fost cea mai dureroasă parte, că în țara aceasta sunt ierni grele și viforoase, că toamna era grea, imposibilă, că e război – uitaseră de Belgia și Serbia? În acele momente nu vedeau decât dușmanul din față, nu vroiau să știe decât de banalitatea (de circumstanță) a comunicatelor oficiale, nu se lăsau stăpâniți decât de încrederea oarbă în armata țării și entuziasmați de vibrațiile prea patriotice (și necontrolate) ale unui naționalism sedentar. Dar, din toate aceste iluzii și nădejdi, nu s-a realizat nici una, iar dacă s-au întors copiii lor, dădorec aceasta numai grijii, strădaniei și muncii fără limite ale celor doi comandanți, d-nii Gh. D. Mugur și prof. Const. Nedelcu. Plecați actori într-o epopee, s-au transformat în autori ai unei alte epopei.

1965 – Prof. Constantin Nedelcu, mentorul spiritual al cercetașilor din coloniile Solești și Sculeni

Și numai astfel s-a putut face că, la despărțire, cercetașii aveau pe ei și în sacul de drum atât cât poate purta un copil în spate. Porneau pe un drum căruia soarta îi ascundea capătul, înarmați cu necunoștința lor copilărească și adăpostiți în casa (vai!) pe care o duceau cu ei. Și unuia i s-a furat în tren paltonul, altuia i s-a ars gheata pusă la uscat, unul și-a pierdut cămașa, altul nu avea căciulă, iar tuturor, cu vremea, li s-au rupt rufe, hainele, ghetele. Multe vor fi gândit părinții rămași în București, dar nu și-au închipuit niciodată pe copiii lor cărpind pingea de la bocanc, tăind cuie de lemn pentru reparații, spălând rufe, cosând călcăie la ciorapi, alăturând resturile a două cămăși pentru a înjgheba una și cea din urmă.

Însă nevoia e cel mai mare meșter.

Iar cercetașii s-au deprins cu toate. Și cu lipsa și cu sărăcia completă și cu munca fără preget. S-au deprins să fie și croitori, și cizmari, și bucătari, și gospodari, și chiar agricultori. Dar, mai presus de orice, au înțeles ce înseamnă să fii om și s-au deprins să fie oameni.

Dacă Sculeni au avut un strălucit succes, o dădorec Soleștilor. Sculeni au fost pentru coloniști un rai, pentru că viața și lupta cu fiecare zi de iarnă și de lipsă de la Solești îi deprinsese cu foarte mari greutate. Am mai spus, Soleștii au însemnat o extraordinară risipă de energie.

Plecați din belșugul și liniștea de acasă, cercetașii s-au găsit brusc în luptă cu toate greutățile vieții. Nu aveau nici o pregătire pentru aceasta. Robinson Crusoe, excursiile și taberele, nu erau pregătiri pentru Solești. Și, precizând, nu a fost nici o pregătire fizică (de rezistență). Ceea ce a izbutit să-i întărească a fost numai educația morală: tabloul sfâșietor al regimentelor trunchiate care treceau spre nordul Moldovei, suferințele miilor de soldați transformați în fantome și, fapte despre care s-a vorbit, școala din colonie.

În noaptea de ajun, corul cercetașilor s-a dus la Comandament și a cântat colinde bănățene: „În grădina raiului“. Peste drum, în zăpada mare, sub cerul liber, poposise un

grup de prizonieri, români din Ardeal. Întorcându-se la colonie, cercetașii i-au văzut stând în fața focurilor, cu fețele posomorâte, capetele plecate; cei mai mulți plângeau. Ce durere trebuie să fi sfâșiat sufletele lor, ascultând acolo, în mijlocul vremurii cumplite, cântece de Crăciun de-acasă – iar ei în voia soartei, străini și dușmani în țara lor, fără adăpost... Era noaptea în care Maria își găsisese adăpost într-un staul.

Dar regimentul care trecuse în cântece de izbândă spre frontul dobrogean și acum își căuta un loc de „refacere“ cu cei *patruzeci* de oameni, singurii în jurul drapelului?

O sumedenie de asemenea exemple, prin care cercetașii luau contact direct cu nenorocirea generală, limpeztea realitatea și fixa în mințile lor viața, pe care aveau s-o trăiască. Trebuie bine precizat: nu era resemnare, ci conștiința perfectă a situației întregii țări și deci, ca o consecință logică, a situației micului grup. De aici o nebanuită sfortare sufletească de a fi tari, de a nu fi prea mici și inutili în fața aceluia care purtau cu atâta suferință mută durerea înfrângerii și (încă mai aveau putere!) nădejdea unor zile senine. În ochii tineri, obișnuiți să vadă numai fericirea, se suprapuneau cu viteză de film imagini întunecate, mizerie, dar niciodată imaginea disperării. Răbdarea eroică la care priveau le-a dat cercetașilor puteri nebanuite.

Nimic nu era prea greu, nimic nu le era prea puțin.

Lucrau și trăiau prin puterea sufletelor. Ajunseseră numai suflete.

Iar pe lângă acestea și pe lângă educația pe care o făcea dl. Constantin Nedelcu, mai era încă ceva: ziarul acela mic, de multe ori tipărit pe hârtie colorată, „Neamul Românesc“ al d-lui profesor N. Iorga, în care vibra încrederea. Cu o regularitate nedezmițită, în fiecare seară, la lumina focului din dormitoarele de la Solești, unul citea cu glas tare tot ziarul. Și parcă n-ajungea. Fiecare cercetaș căuta apoi să vadă singur rândurile tipărite, să simtă toată acea forță națională, care se pulveriza în conștiințele tuturor, germinând voințele. Nu știu – și nici nu mă interesează acum – aportul pe care l-a adus „Neamul Românesc“ în organizarea rezistenței, dar dacă a avut tăria să înalte copiii, abia pricepuți în treburile lumești, cert este că mult îi datorește „sufletul din Moldova“. Este suficient de altminteri acest sigur succes – nu cel mai ușor – pentru a-i judeca activitatea.

Dar pentru a avea toate elementele, trebuie vorbit și despre credință. Este știut că omul își întoarce fața la Dumnezeu, mai ales în momentele de durere: apelul la forța divină a deznădăjduitului – încrederea și închinarea la miraculos, atunci când toate eforturile omenești au fost sleite – nevoia de o protecție dincolo de posibilitățile obișnuite. De altminteri ce ar mai putea scăpa pe om atunci când își pierde echilibrul, decât credința oarbă într-o mântuire miraculoasă, care să-i dea putința unei rezistențe aproape infinite? Astfel toate prăbușirile sufletești își găsesc reazim în religie. Fără nici o lămurire mai mult, lesne se înțelege că cercetașii din colonie au găsit în devotarea lor creștinească tăria și optimismul de care aveau nevoie. Nu trebuie să se oprească nimeni la gândul că acei copii citeau cărțile de religie cu atenția școlară de rigoare și nici că învățau parabolele Mântuitorului, pentru a cunoaște o parte din istoria evoluției spirituale a omenirii. Departe acest gând. În conștiința și în simțirea lor, religia luase o formă cu totul mistică. Se devotasera credinței în puterea dumnezeiască și luau din această credință hrana sufletului.

Rugăciunile de seară, de dimineață și la mese erau rostite *cu convingere*; drumurile la biserică erau foarte dese și discuțiunile asupra textelor Bibliei (care se citea cu atenție și forma lectura cea mai plăcută) se prelungeau seara târziu, fiecare cercetaș căutând o lămurire în povestirile ei dumnezeiești. Nimeni nu supraveghea aceste ședințe creștine, pentru că ele erau intime, între cercetași, și luau naștere în mod spontan, din educația cu totul nouă ce o primeau. A ajuns la foarte frumoase rezultate această credință. De pildă: respect reciproc, înlăturarea cuvintelor urâte, iubirea prietenului până la sacrificiu, ajutorarea lui cu orice preț, iertarea greșelilor, înlăturarea oricărei mâinii – o fraternitate

generală. În supărare copilul de câte ori nu greșește, nu uită prietenia, nu se dușmănește? Colonia nu a mai văzut asemenea greșeli omenești, după primul Crăciun din pribegie. Erau copiii ideali, despre care numai cărțile vorbesc? Fără îndoială că nu. Dar o pătrundere conștientă în tainele religiei ascunse celor prea fericiți, i-a transformat în copii ideali sufletește, despre care numai o carte poate vorbi.

Viața pe care au trăit-o cercetașii din colonie în Moldova – școala de fiecare minut la care erau nu numai elevi, dar și părtași – munca zilnică pentru întreținere, ca și munca la câmp – însuflețirea generală care a caracterizat „refacerea” – credința lor adâncă și sinceră – evenimentele rare și emotionante la care participau – creditul moral ce li se acorda – încrederea care se punea în maturitatea lor – apropierea de natura în care se găseau puteri noi – toate aceste elemente le-au transformat cu totul sentimentele, le-au deschis larg ochii asupra lumii, au lăsat să pătrundă lumina realității în mințile tinere, le-au deschis sufletele. Și astfel în mod natural, participând la o prefacere generală, firea copiilor din colonie s-a schimbat.

În cărțile de citire se dau întotdeauna exemple de cinste, de credință, de sacrificiu, de dragoste, care sunt străine însă de sufletul copilului, pentru că în viața lui obișnuită nu le întâlnește. Decalogul și Legea cercetașului au fost și vor rămâne exerciții de memorizare, atâta vreme cât ele vor sta în carte și cartea în pupitru; numai când vor trece, *de nevoie* și prin puterea unui dascăl priceput, *în sufletul copilului*, numai atunci ele vor traduce în fapt dumnezeiasca lor poruncă.

„Cercetașul e bun cu animalele; îi plac florile și cercetează natura” spune a unsprezecea poruncă a legii. Totuși câți cercetași au avut milă de un cal înhămat la o căruță prea încărcată, câți nu au rupt florile din grădina publică (atunci când paznicul nu e lângă ei), câți s-au oprit să cerceteze și să respecte natura? Dar când acel cal îi ajută, pe zile viforoase de iarnă, să aducă lemnele din pădure, când florile și natura sunt mediul în care trăiesc și singurele mângâieri, atunci fără îndoială că porunca legii se transformă în fapt. Îndeobște cercetășia e uniformă; în colonie cercetășia a fost sufletul.

Și acum, după ce am cunoscut de departe și în perspectiva unui deceniu viața din coloniile de la Solești și Sculeni, e logic să urmărim prin exemple rezultatele pe care le-a dat acea mare școală în aer liber.

Natural ca acolo unde e aglomerație să fie și boli. Coloniile au avut norocul însă de a fi ferite, pe cât s-a putut. La Solești numai Puiu Hodoș s-a îmbolnăvit de scarlatină și a trebuit să fie evacuat la spitalul din Codăești. Cazul a impresionat pe toți colegii și, cu toate că erau conștienți de pericolul la care se expuneau, cu toții s-au oferit ca să-l însoțească și să dezinfecteze dormitorul în care locuia el. A trebuit intervenția energică a dl. Constantin Nedelcu, pentru ca devotamentul acesta să fie adus în marginile realității și să se convingă cercetașii că numai acei care au mai suferit de scarlatină pot fi de vreun ajutor fără pericol. Astfel Hodoș a fost îngrijit cât se putea de bine atunci, iar colonia a fost ferită de întinderea boalei. Întoarcerea lui după convalescență s-a transformat în sărbătoare.

În carnetul unui cercetaș găsim: „Unul dintre colegi s-a îmbolnăvit; e rău. Mi-e teamă să nu aibă febră tifoidă, el fiind la infirmerie, unde a mai zăcut unul de această boală. Scapă-l Doamne, pe Nelu” (Sculeni). Nelu (Mânzatu) a fost bolnav numai de gălbenare, dar grija camaradului, însemnată în carnetul intim (ceea ce înlătură orice bănuială că ar fi vrut să facă paradă), e o dovadă deplină a iubirii frățești din colonie.

Sau: „17 septembrie. Pentru întâia oară ne ducem la biserică la Luceni, însoțiți și de dl. Mugur. Ne este mare bucuria de a-l vedea între noi, după ce a lipsit două săptămâni,

fiind bolnav și internat într-un spital din Iași, unde i s-a făcut operație. Să-I ție Dumnezeu ani mulți încă pentru binele și fericirea noastră“.

Trebuie notat, că cercetașul care a făcut însemnarea de mai sus, *niciodată* nu a dat d-lui Gh. D. Mugur o cât de mică dovadă de apropiere, pentru că avea credința (la vârsta aceea) că inspectorul Marelui Legiuni trebuia să fie deasupra „legăturilor“ zilnice. Este drept însă că, de multe ori, s-a dus la dl. Gh.D. Mugur, dar pentru a-i spune fătăș lucruri nu tocmai vesele, cum se va vedea mai la vale. De aceea însemnarea *intimă*, pe care (cu voia lui) am reprodus-o, e dovada cea mai frumoasă a uneia din calitățile sufletești care s-au dezvoltat în colonie: o apropiere cât mai mare de comandanți.

Dar cântecul d-lui Constantin Nedelcu?

Unul din cercetași, Marin Georgescu (astăzi locotenent în artileria antiaeriană), a făcut câteva versuri, închinare d-lui Constantin Nedelcu și aranjate pe melodia unui cântec vechi: „...Salut brav veteran, independența tu ne-ai dat...“ Cântecul a fost învățat de toți cercetașii, fără știința comandantului, iar într-o seară de primăvară, când dl. Constantin Nedelcu venea spre colonie, corul a început să cânte:

*Un comandant ce face numai bine
Avem la noi, la cercetași.
El ne iubește mai mult ca pe sine
Și-i suntem lui dragi copilași.
Viața lui și-o sacrifică
Pentru idei sfinte și mari,
Celor căzuți moralul le ridică
Și le formează inimi tari.*

*Iubim pe comandant,
Nădejdea toată'n el ne-am pus;
Iubim pe comandant,
Căci fericirea ne-a adus;
Iubim pe comandant,
El ne este protector;
Iubim pe comandant,
Pe dom' Nedelcu profesor.*

Surpriza a fost mare, emoția puternică. Dl. Constantin Nedelcu s-a oprit în fața coloniei, a ascultat vădit impresionat cântecul și apoi, ca și cum nimic nou nu s-ar fi întâmplat, a trecut la orânduirea serviciilor. Mai târziu a povestit câtorva sentimentele de care a fost stăpânit. Ce a însemnat oare în carnetul d-sale, în tainele căruia nimeni nu a pătruns până acum?

În naivitatea lor, versurile închinare comandantului mărturisesc tot devotamentul cercetașilor, ca și recunoașterea rolului ce îl avea în viața lor dl. Constantin Nedelcu, în care își pusese toată nădejdea, pentru că le era protector, sacrificându-și orice clipă pentru ei. Un singur moment nu a fost privită această închinare ca o adulare, fiindcă, deși era opera personală a lui Marin Georgescu, exprima sentimentele tuturor. Cântecul acesta rămâne ca dovada cea mai bună despre dragostea și recunoștința cercetașilor pentru comandant.

Și încă un exemplu: „11 octombrie. Dl. E. Elefterescu, comandantul centuriei, îmi spune că m-a trecut pe raportul pe care îl face d-lui comandant al Marii Legiuni. Lucrul acesta mă bucură, pentru că dl. Elefterescu întotdeauna mă muștra: ba că n-am făcut curățenie bună, ba c-am uitat cine știe ce lucru mic. Acestea toate mă amărau, dar acum înțeleg că erau făcute spre binele meu, cu acea dragoste cu care un părinte își iubește copilul, ca să-l îndrumeze la bine“. De observat este că cercetașul nu se bucura pentru că a fost trecut pe raport și ca urmare i se dădea o distincție, ci numai pentru că s-a convins de intențiile bune ale comandantului său de centurie, atunci când îi făcea observație. Este inutil să se mai adauge un singur cuvânt.

Apropierea de comandanți și încrederea în ei făceau ca cercetașii să fie sinceri. Îmi amintesc că odată, la un raport solemn, camaradul Vl. fusese învinuit de o faptă care, deși nu era gravă, totuși îi jignea demnitatea. Atunci unul din cercetași, nechemat și fără a fi fost pus în discuție, a ieșit imediat alături de Vl. și a spus multe lucruri din acelea care numai se șoptesc. Și când comandantul, adus de el în discuție, s-a apropiat și, punându-i mâna pe umăr, i-a spus: „Ce ai cu mine?“, răspunsul a fost prompt și direct: „Nu am nimic cu d-voastră, ci cu metodele d-voastră...“ Oare eliminarea din colonie era egală cu eliminarea dintr-un internat? Și repet, care elev ar spune atâtea adevăruri unui conducător al său? Rezultatul a fost încheierea dl. Gh.D. Mugur, despre care am pomenit.

Altădată cercetașul N.I., fiul unui mic negustor din București, care nu avea nici un prieten și nici o rudă în toată Moldova, pe față și fără nici un înconjur, cu respectul care se cuvine adevărului și împins de sinceritate, a spus iarăși tot ce credea unui comandant, care venise să-l chestioneze între patru ochi. Și N.I. nu a pățit nimic, pentru că în privirea lui și în hotărârea cu care vorbea se vedeau convingerea și dreptatea. Nu interesează faptele în sine, fiindcă au fost mici meschinării; interesează însă atitudinea elevilor și sinceritatea lor. Iar ele au fost deasupra oricăror bănuieli.

În legătură directă cu această sinceritate e conștiinciozitatea în îndeplinirea datoriei. În adevăr că orice vină s-ar fi putut aduce cercetașilor, dar numai aceea că au lipsit de la datorie, nu. În însărcinările date, lucrau cu toată conștiința, indiferent dacă erau sau nu controlați, pentru că ajunseser la ei *convingerea* că trebuie să muncească pentru a trăi. Dezertarea de la datorie o considerau ca cea mai mare rușine și numai *bănuiala* îi indigna.

Citez din carnet: „1 octombrie. Astă noapte poarta a fost lăsată deschisă și un cal a ieșit în sat. Eu am fost de planton cu cercetașul Vd. P., de la 2-4 și împreună cu celelalte plantoane am fost acuzați că nu ne-am făcut datoria. Protestez cu indignare contra acestei bănuieli. Se poate să nu-mi fi făcut datoria eu și cercetașul șef al grupei? NU“. O simplă negațiune categorică: nu. Și aceasta trebuia să fie destul; nimănui nu-i mai era permis să se îndoiască, după ce cercetașii au spus că n-au lipsit de la datorie. Și cine să nu-și facă datoria: un șef de grupă? Era peste puțină unui colonist să-și închipuie o asemenea „grozăvie“. Dovezi, martori? Simplu și convins: „Domnule comandant, în timpul serviciului nostru poarta a fost închisă“. Orice întrebare în plus era jignitoare și nepermisă. Simt mare durere că nu pot reproduce în fraze docte această strălucită pildă de conștiinciozitate, care bănuiesc că ar putea dezvolta un întreg capitol în pedagogie și morală.

Reiese limpede din aceste fapte că cercetașii erau *hotărâți* în acțiunile lor, mai ales că orice complicare, ce ar fi pornit din nehotărâre, însemna o inutilă pierdere de timp. De altminteri viața de muncă și educația pe care o primeau nu le puteau da altă notă voinței lor, decât cea bărbătească. Priveau soarta drept în față și așteptau evenimentele cu seninătate. Sunt caracteristice în această privință versurile pe care le-au pus pe melodia cântecului francez *La Marseillaise*, atunci când a fost vorba să plece în Rusia:

*Plecăm din nou în pribegie,
Unde soarta ne va chema.
Iar tu scumpă Românie
Cercetașii tăi nu-i uita;
Îndurerați te vom lăsa
Și-n marea Rusie vom păși,*

*Amarnic ne vom chinui,
Dar de-acolo mult te-om prețui.
În Rusia, de acum,
Porni-vom pe-al ei drum.
Plecăm pe pământ străin,
Plecăm să suferim.*

Între durerea despărțirii de țară și între entuziasmul eroic al muzicii nu e apropiere. Dar hotărârea cu care porneau pe pământul străin, unde aveau convingerea sigură că se vor chinui, era de un eroism reținut, care nu-și putea găsi exprimarea decât în sunetele

Marseillaise-i. Orice altă adaptare n-ar fi exprimat voința cercetașilor. Și într-adevăr că au fost eroice în simplitatea lor, momentele acelea, când au sosit în colonie bucătăriile de campanie care trebuiau să însoțească cohorta pe drum și când li s-au împărțit drept echipament câte o pereche de opinci de carton și una de ciorapi. Nici un copil nu s-a plâns, nici unul nu a protestat. Își urmau calea pe care porniseră cu o hotărâre emoționantă. Între sentimentul de a părăsi țara și datoria ce aveau nu au șovăit.

Dacă este adevărat că școala omoară spiritul de inițiativă în copil, apoi școala din colonie trebuie să rămână ca un exemplu unic de stimulare a spiritului de inițiativă. Libertatea în care trăiau elevii și ocupațiile lor variate îi făceau ca la fiecare pas să activeze din proprie inițiativă. În pădure la tăiatul lemnului, la grădină cu sapa în mână sau plivind, la motorul care iriga apa Prutului pe canale, la bucătărie, la construcțiile ușoare care le erau date în seamă, la paza cailor pe câmp, la etuvă, pretutindeni ei, neobișnuiți cu asemenea ocupații, lucrau numai din inițiativă. Tot inițiativă (și cât de laudabilă!) a fost în noaptea de 25 Ianuarie (1917), pe viscolul acela cumplit, care oprise circulația, când s-a aprins coșul coloniei. Fără nici un ordin (Comandanții se împotmoliseră lângă Vaslui), Marin Georgescu a luat comanda, a organizat serviciile pe loc, a numit cercetașii care trebuiau să se urce pe acoperișul înghețat, pe cei care să-i ajute de jos și pe cei care să evacueze încăperile. În locul unei debandade cumplite, caracteristice incendiilor, a fost o rânduială militară și grație ei a scăpat colonia și primăria de foc. Și cât e de greu să păstrezi cumpătul în asemenea împrejurări.

Peste zece luni, la Divizie. Unul dintre cercetași (îmi scapă numele) făcea serviciul la centrala telefonică a Diviziei. Într-o noapte a primit spre transmitere regimentelor A. și B. un ordin care dispunea că bat. I din reg. A. și bat. II din reg. B. să se pună imediat în marș cu destinația precisă care se da, și cu scopul de a opri devastările rusești de-a lungul liniei ferate Bârlad–Berești–Foltești. Ordinul a fost transmis. Peste câteva minute a venit un alt ordin, de astă dată de la un serviciu auxiliar, care dispunea să se dea hrană pe trei zile celor două batalioane care plecau și anume, se preciza, bat. I și II din reg. A., care nu pleca, și rămânea fără mâncare bat. II din reg. din B., care pleca. Observația lui a comunicat-o colegului de serviciu, un caporal. Dar acesta, știind că ordinul se execută și nu se discută, a fost de părere că ei, neavând altă însărcinare decât aceea de transmițători, să dea ordinul la telefon... O problemă se pune: plecau la drum o mie de oameni fără mâncare; îi era permis cercetașului, care își da seama de situație, să lucreze ca un automat? De aceea imediat și-a luat capela și a plecat în sat să caute pe ofițerul șef al serviciului respectiv, care semnase cel de al doilea ordin. Când, după multă bătaie de cap, l-a găsit, primirea a fost foarte rece și cu o nuanță de prevenire asupra consecinței, dacă îndrăzneala cercetașului ar fi fost inutilă.

– Dar, în orice caz, să cercetez în carnet.

Și cercetând în carnet, ofițerul superior constată cu stupefacție dreptatea copilului, care scăpase un batalion de foame și scăpase și pe ofițer dintr-o foarte delicată situație, de astă dată cu grave consecințe pentru el, numai prin spiritul de inițiativă pe care l-a avut. Și făcu rectificarea necesară.

Școala de la Solești și Sculeni, dezvoltând asemenea sentimente, a creat suflete încrezătoare, optimiste. Era și natural. În toată pribegia cercetașii nu s-au îndoit niciodată de sfârșit, de care au crezut întotdeauna că va fi așa cum a și fost. Nu se poate obiecta că mintea de copil era necunoscătoare, că în gândurile lor nu puteau concepe nenorocirea – pentru că tot timpul au avut parte numai de greutate. Dar era altceva: se dezvoltau în cercetași calitățile fundamentale ale neamului nostru.

După luptele de la Mărășești un cercetaș însemna: „1 septembrie. În primele luni de cercetășie am început un carnet; în ziua plecării din București altul, și acum, după zece luni de pribegie, altul. Când voi scrie și ultima pagină din acesta, nu știu... Poate vom fi acasă, fericiți; poate încă vom sta aici, sau vom pribegi prin Rusia. Am mare credință însă că în curând vom fi fiecare la vatra sa, aducându-ne aminte de colonie ca de o parte foarte frumoasă din viață“.

Mai târziu: „17 octombrie. Italienii se retrag în dezordine lăsând 80.000 prizonieri, 600 tunuri și incendiind orașele evacuate. Austriecii coboară înspre Valea Padului. Guvernul italian a căzut... La divizie se duce întreaga clasa VII-a. Trebuie să mă duc și eu“.

„13 noiembrie. Tristă aniversare: se împlinește un an de când am părăsit Capitala. A trecut un an de suferințe, însă am ieșit cu răbdare din noroiul trecut și pare-se că ne îndreptăm pe drumul greu care duce la mulțumire, numai prin muncă. Aș dori încă un an ca acesta, dar să nu fim ciunțiți și lăsați fără Dobrogea.

13 noiembrie 1918?“.

Iar ca o notă care prezintă perfect realitatea: „2 decembrie. Ziarele noastre strigă mereu că soldatul român nu vrea pace, soldatul român e demn de fratele lui francez. De unde știu ele?“. Nota aceasta prin stilul ei lapidar, fără a fi în contrast cu restul, dimpotrivă arată vederea limpede pe care o aveau cercetașii asupra situației. Erau în armată și cunoșteau acum toate posibilitățile de rezistență ale trupei, înșelată și părăsită de aliați.

„Anul Nou, 1918. Seara o petrecem povestind. Gândul se îndreaptă spre necunoscutul pe care îl avem în față. Totuși mai multă liniște și nădejde ne stăpânește sufletul, decât în anul trecut“. Când au fost scrise rândurile de mai sus, armata română era în armistițiu, o parte din Divizie trecuse Prutul și avea ciocniri sângeroase cu trupele rusești, se ventila ideea triumfului morții, pentru „a fi salvată onoarea țării“, și încă mai era vorba de plecarea în Mesopotamia. Și în complexul acesta, cercetașul găsește „încercare“. Este adevărat că tot el notează mai jos: „trebuie să fim sinceri și să spunem că nu se mai poate duce lupta în condițiile acestea, fără mari, aproape imposibile sacrificii“. Dar rândurile din urmă se referă la: „triumful morții lași – Vaslui–Huși“. În consecință o apreciere foarte clară a situației, convingerea că triumful proiectat ar fi fost un imposibil sacrificiu și totuși (în ultima ipoteză: pacea umiltoare cu pierderea, despre care nu vrea să audă, a Dobrogei sau plecarea în Mesopotamia) nădăjduiește, iar sufletul îi e liniștit. Asemenea bărbătească atitudine, pe care o mărturisește însemnarea de atunci, o socotesc ca unul din cele mai frumoase rezultate ale școlii din colonie.

Împletiti aceste povestiri pe firul vieții din colonie, cu toată seriozitatea și veselia ei copilărească, și veți ajunge la credința că cercetașii erau entuziaști. Trebuie remarcat că entuziasmul lor nu era cel de paradă, de manifestații publice, sau lipsit de răspundere, ci un elan pornit din surplusul de energie, împrumutat din natură și susținut de mediu. În toate acțiunile, cercetașii, pe lângă gravitatea pe care le-o va da convingerea că lucrează serios, erau conduși de un avânt tineresc, plin de sănătate.

La Sculeni venise ordin ca să se prezinte la lași, pentru recrutare, tinerii din contingentul care se chema atunci. Din colonie erau foarte puțini: 8-9 cercetași. Dar gândul că unii pleacă să-și facă datoria, în vederea căreia ei luaseră drumul pribegiei, a stârnit un entuziasm indescriptibil. Și atunci, unul câte unul, cercetașii au cerut d-lui Constantin Nedelcu să fie trimiși la recrutare. Atât de mare a fost stăruința, încât în ziua fixată pentru plecare aproape toată colonia era înșirată, gata de drum. Și a pornit grămadă, cu Florea în cap, mulțimea de copii, numai în cântece. La lași, cum era și natural, oferta acelor vieți prea tinere încă a fost refuzată. Țara nu avea nevoie chiar de copii. Răspunsul era net și nu suferea contradicție. Partea cea mai grea însă sta în a găsi cuvintele cu

care să se anunțe cercetașilor cât de zadarnic a fost entuziasmul lor. Și trebuie crezut că de multă trecere se bucura dl. Constantin Nedelcu, dacă a izbutit să-i convingă, după ore întregi de discuție, că trebuie să se întoarcă la colonie. Pentru că răspunsul era invariabil: „Nu ne recrutează? Atunci mergem voluntari“...

În ziua de 15 octombrie s-a anunțat că dl. general Ion Popescu, Comandantul Diviziei XIII, a cerut Marii Legiuni un detașament de 70 cercetași, care să fie întrebuințați în serviciile auxiliare. Acum nu mai era vorba de o înscriere în controalele armatei și nici de probabilitatea plecării pe front. Situația se schimbase: *plecau chiar pe front*. Echivoc nu exista. Dar activitatea Diviziei în luptele de la Mărășești (ziua de 6 august, lupta de la Răzoare) era cunoscută de cercetași. De aceea, cu seriozitatea maturității, s-au hotărât să meargă la Divizie. Partea cea grea a revenit Comandamentului, care a trebuit să selecționeze pe cei mai mari, să reziste rugămintilor celor mai mici, să aleagă o mână de cercetași apti, care să fie în stare să facă față serviciilor cărora le erau destinați. Dar comandamentul avea nevoie și pentru colonie de cercetași mai răsăriți și deci urma să oprească în Sculeni o parte din cei care se distinseseră. Libertatea cu care fuseseră deprinși cercetașii, hotărârea care îi caracteriza, spiritul de inițiativă, entuziasmul lor – strânse într-o singură dorință: de a pleca la Divizie –, au fost de o energie, aș putea spune prea mare. Cine pleca, cine rămânea? În fiecare moment alta era situația; în fiecare moment zâmbetul și înfrustrarea treceau mereu pe alte fețe. Pentru că nici unul nu vroia să creadă că el nu va pleca. Motive, argumentări, rugăminți, sfaturi – nu foloseau. Și în această furtună, ca din senin, a apărut lista oficială a divizionarilor. Orice protestare era inutilă. Cei șaptezeci fuseseră selecționați. În dimineața de 20 octombrie, sub un cer noros, centuria destinată frontului s-a aliniat în curtea din dosul coloniei. Plecau toți cei de-o seamă; unul singur rămânea. Se ascunsese într-un colț al umbrarului pentru mese și plângea. Iar când dl. Constantin Nedelcu făcea apelul, ultimul apel în colonie, el s-a dus în fața comandantului și i-a spus cu glas tare: „Domnule Nedelcu, vreau să mă duc la Divizie“. Era atâta hotărâre, atâta voință în vorbele lui și erau ochii atât de roșii, încât dl. Constantin Nedelcu nu a putut să mai reziste: „Te duci și dumneata! Du-te“... Și în timp ce se forma coloana de marș, cercetașul a pus o cămașă în sac, sacul în spinare, opincile în mână și s-a lipit centuriei, care tocmai păreăse pentru totdeauna colonia. Peste două luni se împlinesc zece ani de atunci. Îi văd și acum pe cei optzeci rămași, înșirați de-a lungul gardului, fluturând pălăriile. Cântau marșul cercetașilor. Într-o religioasă tăcere, centuria a tăiat câmpul dinspre Stânca și, când a ieșit în aleea de sălcii care ducea la pod, s-a oprit. Departe, în fund, colonia părea mică. Pe gard mai fluturau pălăriile. Florea gonea cu limba scoasă înspre prietenii lui care plecau pe front. Un cântec scurt:

În colonie

Pace să fie etc.

Încă o privire înspre frații care îi fereceau și divizionarii au pornit. Pe câțiva numai din cei rămași i-au întâlnit la București, în timpul unirii, pe cei mai mulți însă nu i-au mai văzut.

Și se duceau la „un general mare; veți fi bine acolo, sunt convins de aceasta“, cum le-a spus dl. Gh. D. Mugur.

Dar un general înseamnă că-i mare pe câmpul de luptă și traiul bun de la Divizie știau cercetașii cum să-l înțeleagă. De altminteri dl. General Ion Popescu a ținut să-i vestească de la început, în cuvântarea de primire: „Am fost adus la cercetășie de iubitul nostru Principe Carol. Am apreciat această instituție de cum am intrat în ea și de aceea acum cer sprijinul cercetașilor, căci sunt convins: veți fi muncitori, veți face cât zece. Desigur unul-doi dintre voi are să piară. Nu vă descurajați. Am ajuns să mă conving că omul este supus soartei: ce-ți este scris, aceea și se va întâmpla“...

Cu acest „bun venit”, cercetașii au început activitatea de la Divizie. Participau direct acum la război. Erau și mai gravi. Împărțiți la diferite servicii (operații, informații, telefon, cartier, telegraf, adjutantură, serviciul geografic) pătrundeau în fiecare zi mai mult în secretele operațiilor, ascunse poate multor ofițeri. Nu s-a auzit însă nici o destăinuire. În casa lor, amenajată de Divizie, se vorbea de toate, afară de cele oprite. Le uitau o dată cu părăsirea birourilor... De pildă, era vreun ordin de plecare, necomunicat încă. Cel care îl cunoștea (desigur știa și destinația și ora plecării) venind acasă, începea să-și orânduiască ranița. Fără să-l întrebe, văzându-l numai, și ceilalți se pregăteau de drum, în tăcere. Trebuia să fie ceva.

Și totuși entuziasm și multă copilărie. Erau copii cu răspundere de oameni mari. Școala din colonie îi învățase să-și păstreze vioiciunea copilăriei, singura bucurie mare și curată din toată viața.

Întâmplările răzlețe, pe care le-am adunat aici sunt crâmpete din viața care nu le mai este dat s-o trăiască foștilor cercetași din colonie. Cine știe dacă alți copii vor putea face această experiență... Împrejurările cu totul neobișnuite care au prilejuit-o, norocul de a fi sub conducerea și îngrijirea unor oameni ca d-nii Gh. D. Mugur și Constantin Nedelcu, natura atât de bogată în care au trăit – nu vor mai putea fi adunate, ca să dea același rezultat. De aceea viața din coloniile de la Solești și Sculeni va rămâne un exemplu unic în istoria noastră școlară. Imitația o cred imposibilă. Dar tendința de a se apropia de școala aceasta în aer liber este realizabilă, cu o singură condiție: ca aceia care au făcut-o să o destăinuie pe larg, pentru a o populariza.

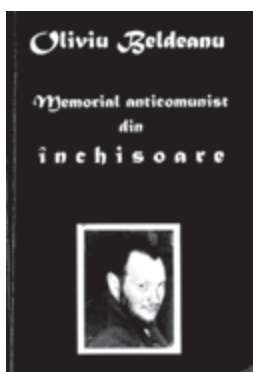
Cei șaiszeci și apoi o sută cincizeci de cercetași, a căror viață mulți o vor găsi, poate, în afară de comun, cu toate că erau conștienți de munca depusă, nu și-au dat însă niciodată seama de importanța pe care în viitor o va avea experiența lor. Fiecare zi, cu întâmplările ei, se scurgea normal, așa cum trebuia să fie. Abia astăzi, după atâția ani, cercetașii găsesc, în timpul petrecut în colonie, fapte și oameni pe care nu-i mai văd; abia acum își dau seama de opera pedagogică, la care au participat involuntar. Atunci ei erau aluatul unor vremuri în afară de cele obișnuite.

Și nu am spus tot.

Cu greu se poate pătrunde în suflete și în intimitatea lor. Este drept că nu ar fi fost nevoie de nume. Dar coloniile au creat caractere și-i imposibil să desparți sufletul de om, să divizezi personalitatea. Pentru că unul din cele mai frumoase rezultate a fost tocmai faptul că nu s-au pierdut indivizii în masă, ci s-a educat masa prin crearea individualităților.

„O simplă înșirare de fapte” a fost făgăduiala făcută la începutul acestei povestiri. Din momentele unei vieți intens trăite, ce teorie se mai poate deduce, decât aceea care reiese din fapte? Iar faptele descoperite și culese fără nici o metodă mai dinainte stabilită au izbucnit din sufletul unui colonist care, după zece ani, s-a dus în pios pelerinajiu pe malul Prutului. Și a văzut colonia transformată într-un spital „rece”, a văzut grădina lucrată acum de militari și poiana, frumoasa poiană din luncă – dar nu a mai văzut nici un cercetaș; cohorta care umplea de chiote pădurile plecase de mult... Și dacă lipseau oamenii, a găsit totuși sufletul coloniei, plutind deasupra oamenilor și a anilor trecători – sufletul despre care nu se poate povesti, pentru că el a fost numai al acelor copii; s-a dezvoltat cu ei, le-a împrumutat o undă din el și s-a păstrat întocmai, așteptând pe cei plecați, pentru a le mai dezvălui o dată tainele puterii lui. Și ei nu se vor mai întoarce...

Biblioteca Memoria

Ovidiu Beldeanu

Memorial anticomunist din închisoare

Editura „Jurnalul liber“, București, 1999, f.p.

O carte cutremurătoare și demascatoare despre destinul tragic al unui tânăr român anticomunist, de profesie sculptor, care s-a răzvrătit împotriva ocupanților sovietici și a slugilor lor din țară, a trecut prin închisoare, a fost torturat, a luptat în munți alături de partizani, a trecut prin lagărele din Iugoslavia, a atacat împreună cu alți trei tineri Legația română comunistă de la Berna, ca până la urmă să fie judecat ca „trădător“, condamnat și executat.

Alexandru Marton

Am scăpat de la Auschwitz

Editura „Hasefer“, București, 2000 f.p.

Autorul acestei emoționante cărți, Dr. Alex. Marton, s-a născut la Toplița, jud. Harghita, în 1927, iar în prezent locuiește cu familia în Israel.

În puține pagini cartea redă tragedia unei familii de evrei transilvăneni, precum și a miilor de alte familii care au împărtășit aceeași soartă, victime ale totalitarismului hitlerist. Astfel, mama i-a fost omorâtă prin gazare la Auschwitz, tatăl și fratele uciși în lagărele Mauthausen și Melk, el fiind singurul care a scăpat cu viață. Din relatarea autorului se desprinde ideea că ceea ce l-a ținut în viață a fost speranța, forța morală care i-a dat tăria să supraviețuiască.

Cartea cuprinde momente și fapte din realitatea de zi cu zi a lagărelor de exterminare naziste, descrie mizeria fizică și morală, dezumanizarea care i-a dus pe mulți la sinucidere. Sunt scene cutremurătoare prin cruzimea lor, altele înălțătoare și dătătoare de încredere în OM, prin noblețea gesturilor duse uneori până la sacrificiu. Emoționante sunt momentele în care disperarea se confruntă cu speranța, ura cu mila, dușmănia cu solidaritatea umană.

Stilul direct, simplu al cărții redă realitatea oribilă a acelor zile și nopți, înfățișându-ne viața (dacă se poate numi astfel!) din infernul lagărelor naziste. O carte-mărturie, o carte-document.

Biblioteca Memoria s-a îmbogățit cu următoarele apariții ale „Fundației Academia Civică“:

Colecția „Analele Sighet“

Anii 1954-1960 Fluxurile și refluxurile stalinismului, 1007 pag., 2000, 80.000 lei

Cel de-al optulea volum al Analelor Sighet reunește în numeroasele sale pagini un număr impresionant de comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmăției, simpozion desfășurat între 2-4 iulie 2000. Numeroși istorici, politologi din România și de peste hotare au realizat o laborioasă cercetare asupra stalinismului și a influențelor acestuia.

Colecția „Biblioteca Sighet“

Ion Bălan

Regimul concentraționar din România 1945-1964, 308 pag., 2000, 50.000 lei

Cartea realizează un demers științific întemeiat pe o sinteză între datele oferite de Arhiva Serviciului Român de Informații, de Arhivele Naționale și filialele sale județene, de presa anilor 1950-1964, de actele legislative și broșuri propagandistice ale epocii, de lucrările memorialistice și de specialitate.

Autorul propune această lucrare, atât din necesitatea studierii fenomenului concentraționar românesc, cât și din nevoia înțelegerii și receptării corecte a istoriei naționale.

Ilie Lazăr

Amintiri, 163 pag., 2001, 25.000 lei

Lucrarea prezintă amintirile lui Ilie Lazăr – un destin exemplar al mișcării național-țărăniște. Cum sugerează prof. univ. dr. Doru Radosav în prefață, editarea *Memoriilor* lui Ilie Lazăr are o triplă semnificație: una istoriografică – o realitate trecută reconstituită la nivelul unei istorii „trăite“, o dimensiune politică a vieții publice interbelice, cu sugestii evidente pentru exercițiul politic de astăzi, și o a treia, care convertește demersul editorial al Fundației Academia Civică într-un act de omagiere a „mai-marilor noștri“.

Colecția „Documente“

Ulrich Burger

Misiunea Ethridge în România, 396 pag., 2000, 75.000 lei

Cartea prezintă publicarea raportului de acum 55 de ani al ziaristului american Mark Ethridge, trimis ca observator în România de către Departamentul de Stat. Cercetătorul german Ulrich Burger reconstituie un episod definitoriu pentru momentele căderii definitive țării noastre în sfera de influență sovietică.

Volumele Fundației Academia Civică pot fi procurate de la sediul fundației sau prin poștă, contra ramburs, la adresa: Fundația Academia Civică – Piața Amzei, nr. 13, et. 2, C.P. 22-216, sector 1, București, tel./fax: 312.58.54

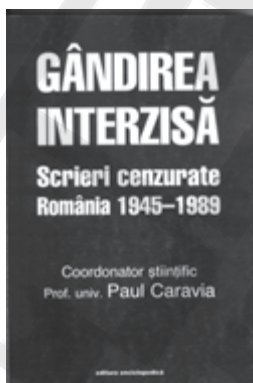
Corneliu Cornea

Jurnalul detenției politice în județul Arad 1945-1989, Editura Mirador, Arad 2000, 156 pag., f.p.

Lucrarea de față este o carte document, una de natură informativă, un instrument, am zice, de lucru foarte necesar în elaborarea unor studii privind istoria poporului nostru din timpul urgiei comuniste.

Autorul, Corneliu Cornea, el însuși cu un stagiul de 7 ani prin infernul închisorilor din Cluj, Pitești, Gherla, Jilava, Aiud se preocupă de prezentarea fenomenului de rezistență așa cum a avut el loc în județul Arad.

Studiul, rezultat al unui volum de muncă depus de-a lungul mai multor ani, cuprinde și datele a peste 1200 persoane din județul Arad, care au cunoscut odiosul regim penitenciar din perioada anilor 1945-1989, înscriindu-se în seria celor ce vor să contribuie la elaborarea dosarului atât de necesar pentru un proces al comunismului.

Paul Caravia

Gândirea interzisă – Scrieri cenzurate. România 1945-1989, Editura Enciclopedică, București, 2000, 622 pag., 63.000 lei

Cartea de față, așa cum apreciază și academicianul Virgil Cândea, este „un izvor documentar de prim ordin pentru istoria politică și culturală românească din anii regimului comunist“. Listele de cărți interzise adunate sub atenta coordonare științifică a profesorului universitar Paul Caravia, reprezintă „prima încercare de a concentra izvoare numeroase și variate – documente inedite, reglementări de uz intern și bibliografie recentă – într-un repertoriu cumulativ de tipărituri interzise și manuscrise confiscate în România perioadei totalitare“.

Annie Bentoiu

Timpul ce ni s-a dat, Editura Vitruviu, București 2000, 75.000 lei

Spicuim din această carte: „De la întâmplările povestite aici a trecut o jumătate de veac, dar în mintea generației noastre ele sunt proaspete ca ziua de ieri. Șocul acelor ani ne-a scos dintr-o stare de normalitate pe care o crezusem ținând de legea firii, iar în lumea în care intrasem n-aveam nici un fel de reper. Nimic nu era ce părea să fie, nici o realitate nu mai corespundea cu numele său: era o ocupație străină ce se prezenta drept eliberare, o dictatură denumită democrație, un război civil intitulat lupta pentru pace, o ură declarată «sfântă», o frică răsplătită cu devotament, o plăcere a sadismului cultivată în chip de conștiință superioară. Cuvintele își vedeau desfigurată înțelesul, semnul fiecărei valori era întors.“

„Credeam, așadar, că știu câte ceva despre natura noului regim și mijloacele cu care își realizase programul. Mărturiile ieșite la iveală în ultimii zece ani mi-au dovedit că eram încă departe de adevăr. Pe atunci acceptasem uneori o teorie (desigur răspândită cu bună știință) conform căreia represiunea s-ar fi abătut doar asupra unei pojghițe foarte subțiri din societatea românească, cea reprezentată de «burghezi» (termen cu conotații apăsate negative). Tot ceea ce am citit în ultimii ani mi-a infirmat această teză. Încă nici nu putem cuprinde cu mintea ce a fost cu adevărat represiunea la sate, cum s-a petrecut decapitarea lor, ce a însemnat sărăcirea materială și mutilarea morală care au urmat. Poate că cele mai tulburătoare mărturii pe care le-am citit au fost ale celor două țărănci eroice, Anuța Nandriș și Elizabeta Rizea. Poate că dintre imaginile reunite la televizor în «Memorialul durerii» (atât de greu de suportat încât mulți refuzau să le privească), cel mai puternic mi-au rămas întipărite în memorie chipurile țăranilor din Vrancea cărora li se luase pământul, plătit cu sânge, în război, de ei și de părinții lor“.

Aurel Marinescu

Instaurarea conducerii comuniste în România. Mărturii 1946-1953, București, 2000, f.p.

Volumul reprezintă memoriile unui magistrat, fost prim-președinte al Tribunalului Muscel, care, urmărit de Securitate, a trăit ascuns pe la prieteni și rude timp de 9 ani, până în 1956, când moare bolnav fiind de cancer gastric.

Cartea este admirabil prefăcută de Nicolae Prelipceanu din care reținem: «Jurnalul lui Aurel Marinescu vorbește tuturor de o lume care a fost și cu care înțelegem de ce unii din potențații zilelor noastre nu mai vor să lege firul: Pentru că, mai întâi, ar trebui să-și ia cuvenita răsplată aceia care au jefuit țara și pe cetățenii ei și care-și văd în continuare de „treabă“. Iar după aceea ar trebui să apară la suprafață alți oameni, aceia care *mai știu ce e onoarea și o consideră valoarea supremă*.”

Printre tineri, mai ales, cred că se află astfel de oameni, însă puțini se uită într-acolo. Cartea judecătorului Aurel Marinescu lor ar trebui să li se adreseze.»

Memoria în prezent

În cotidianul de limba română „Ultimă oră“ din Tel Aviv, Gina Sebastian-Alcalay publică în numărul din 8 decembrie 2000, articolul „Represiunea comunistă rememorată în România“, în care evidențiază eforturile revistei noastre, precum și ale Fundației Academia Civică, de reconstituire a universului concentraționar românesc. Autoarea menționează, pe lângă alte articole, „Scrisorile către tineretul român“ ale fruntașului de odinioară al tineretului național-liberal, Mihail Fărcășanu (Memoria nr. 26, 27, 28, 29), în care acesta pledează pentru o dezvoltare spirituală și intelectuală a tineretului din România, Gina Sebastian-Alcalay, citând totodată din reflecțiile cuprinse în cele 18 scrisori.

În numărul din 12 ianuarie 2001 al aceluiași ziar, Gina Sebastian-Alcalay face o frumoasă și elocventă prezentare a cărții Adrianei Georgescu, *La început a fost sfârșitul*, a cărei a doua ediție a apărut în cadrul Fundației noastre în anul 2000. Prezentând-o pe Adriana Georgescu, fosta șefă de cabinet a generalului Rădescu, autoarea articolului elogiază volumul de mărturie cutremurătoare, citând pasaje semnificative și edificatoare cu privire la momentul istoric respectiv, cel al instaurării oficiale a comunismului în România.

Apreciem în mod deosebit modul în care doamna Gina Sebastian-Alcalay popularizează revista noastră în rândurile cititorilor de limba română din Israel, precum și faptul că face cunoscută tematica „revistei gândirii arestate“.

Lexiconul negru la Cluj

La jumătatea lunii ianuarie, 12 ianuarie 2001, Doina Jela, coordonatoarea colecției „Procesul comunismului“ (din cadrul Editurii Humanitas), a fost invitată la Cluj pentru lansarea proaspătului ieșit de sub tipar *Lexicon negru, Unelte ale represiunii comuniste*. Turneul clujean al Doinei Jela, în cadrul Fundației Memoria, a fost concentrat pe o lansare de carte și la un dialog cu cititorii în sala Ioan Mușlea a Bibliotecii Universitare din orașul de pe Someș.

Lansarea de carte a propus o dezbateră asupra ideii de dicționar al membrilor aparatului de represiune în România comunistă, în sală aflându-se foști deținuți politici, universitari și studenți care, nu arareori, au polemizat, semn că *Lexiconul negru* este o carte care incită la discuții benefice pentru recuperarea mentalului colectiv românesc. La această întâlnire, Doina Jela a fost prezentată publicului de către eseista Ruxandra Cesereanu și istoricul Ovidiu Pecican.

De altfel, Doina Jela a fost invitată Ruxandrei Cesereanu și la cele două cursuri în premieră ținute de aceasta la Universitatea clujeană: *Istoria violențelor politice în secolul XX* (facultatea de Științe Politice) și *Literatura Gulagului românesc* (Facultatea de litere). La Facultatea de Științe Politice, Doina Jela a discutat cu studenții tipologia tortionarilor în secolul XX, făcând o firească raportare la *Lexiconul negru*. La Facultatea de litere, Doina Jela a

participat ca autor-invitat în cadrul unui seminar care avea ca temă de discuție *Drumul Damascului, Spovedania unui torționar*. Cele mai pătrunzătoare întrebări ale studenților au fost premiate cu volume oferite de Editura Humanitas.

Dana Țăranu

Lansarea *Lexiconului negru* a fost consemnată de domnul Ion Pop în cotidianul „Transilvania Jurnal” din 18 ianuarie 2001, consemnare pe care o relatăm cu voia d-sale și în revista „Memoria”.

Lexiconul negru, cronica monstruosului

Sub semnătura Doinei Jela, autoarea a încă trei importante cărți ce alcătuiesc o mică suită dedicată „procesului comunismului” din România (cazul Nechita Dumitru – 1995, „Această dragoste care ne leagă” – 1998, „Pe drumul Damascului” – 1999) a fost lansat, în premieră la Cluj, sub auspiciile Fundației Memoria, un volum cu titlul tulburător: „*Lexiconul negru*”, subintitulat „*Unelte ale represiunii comuniste*” și apărut, ca și celelalte, la Editura Humanitas. Este o premieră la noi acest tip de dicționar suror și unul dintre puținele realizate în lume. Nu înregistrează mari personalități culturale, nici celebrități de genul celor cuprinse în vreun „Who’s who”, situabile într-un evantai mai larg de nume mai mult sau mai puțin demne de reținut pentru merite particulare în domeniul lor de activitate. Este, pe scurt, un repertoriu de călăi, o galerie de slujbași ai crimei, o bolgie tipografică, în care sunt puse sub reflectoare chipurile infernale ale torționarilor din închisorile și lagărele României comuniste. Crima, în ordine alfabetică, tortura etalată pe câte două coloane, adevărurile oribile ale dezumanizării, abjecție expusă la vedere, – tocmai într-un moment când destui dintre concetățenii noștri uituci sau voind să uite prin ce a trecut lumea românească vreme de aproape un secol au ciudata nostalgie a comunismului; și într-o vreme când românii sunt chiar îndemnați oficial să nu-și mai aducă aminte, fiindcă nu memoria răului și a minciunii e prioritară, nu efortul de purificare morală, ci cu totul alte „preocupări”...

Autoarea acestui teribil dicționar e perfect conștientă de „refuzul distanțării” lucide de trecut, de indiferența și chiar ostilitatea față de orice „rememorare”. Face, totuși, un nou apel la memorie, – și acesta e sensul fundamental al curajosului său demers. Înregistrează, astfel, sute de nume prezente în amintirea dureroasă a foștilor întemnițați, citează fapte abominabile, schițează ființe caracterologice, aducând în sprijin citate din lucrările memorialistice, din arhive cercetate cu mari eforturi și care sunt încă departe de a-și lăsa deschise toate ușile și sertarele. O interesează – după cum mărturisește în densul „Cuvânt al autorului” ce inaugurează cartea – mai mult individualitățile, „portretele”, decât aproximarea unui „portret robot” al torționarului, despre care este convinsă că nici nu există. Produse de un sistem politic diabolic, „uneltele” n-au acționat totuși uniform, motivele angajamentelor lor în serviciul crimei au fost diverse, destinele lor au cunoscut zigzaguri și cotituri. Scriitorul remarcabil care e Doina Jela caută, într-un fel, refăcând chipuri de oameni degradate adesea până la monstruos, tocmai misterul și enigma acestei „căderi” în subuman, jocul îngrozitor al măștilor patibulare, mecanismele desfigurării. Interesul pentru tipologie merge în același sens, cu convingerea că psihologia torționarului nu pine (doar) de patologic, ci de rezultatul unor determinări cu mult mai complexe, ce pun în joc însăși condiția umană în complexitatea sa de relații și de calități ce o constituie și definesc. Și tocmai aici cred că putem descifra „mesajul” de adâncime al *Lexiconului*, semnificația acestei neobișnute întreprinderi: el e adresat cititorului de acum, omului de astăzi prea dispus să uite că poate cădea sau recădea el însuși în starea subumană, dacă nu vrea să ție pe ce lume a trăit, el și înaintașii lui imediați, ce pericole îl pândesc, ce experiențe îngrozitoare îl mai pot aștepta – dacă nu e atent la ce se întâmplă cu el și cu lumea sa. „*Lexiconul negru*” e, așadar, încă un apel la memorie, la confruntarea lucidă și responsabilă cu trecutul și cu rănițele lui ce refuză să dispară. Cititorul va găsi în el „articole”

de dimensiuni foarte diferite: unele cu date foarte precise și aproape complete despre un torpionar sau altul, altele rămase în schiță, cu elemente ce se cer completate, inaccesibile pentru moment, texte în care până și numele călăilor sunt nesigure, pentru că regimul concentrarionar a făcut tot posibilul să șteargă urmele crimelor și ale execuțiilor lor, pentru că foarte multe dosare sunt încă sub cheie.

Toate dezvăluie însă, în felul lor, un enorm evantai de fapte oribile, descalificante pentru orice ființă umană, constituindu-se ca tot atâtea acte de acuzare la adresa sistemului totalitar comunist și a supraviețuirilor lui în timpul nostru. Alcătuiind acest vast repertoriu al represiunii comuniste, Doina Jela oferă încă o lecție, în fond patetică în ciuda tonului de rece consemnare documentară, o lecție de morală prin contrast, o terapeutică etică. Propunându-și să realizeze o „lucrare literară din bucăți asamblate de real”, o „istorie națională a infamiei”, cum ne spune cu o cunoscută formulă a lui Borges, D-sa pune întrebări grave conștiinței noastre, ne provoacă la reflecție, ne însuflă curajul de a fi lucizi într-o lume în care „morală convingerii” este de prea multe ori uitată în numele unui a-a-zis „realism”. O face, desigur, nu pentru a-i trimite pe cei înșcriși în fișele întunecate în fața justiției (mulți au trecut de atunci în lumea celor nedrepti, de alții au avut grijă protectorii lor să nu mai fie judecați la propriu vrecată), ci pentru ca o justiție simbolică, birând de spiritul curat și necorupt al acestei țări, să cheme într-o instanță permanentă, a memoriei vii și purificatoare, ideea nefastă și criminală care i-a produs.

Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Memoria au organizat în ziua de vineri, 23 februarie a.c. orele 12.00, în Sala Oglinzilor de la Uniunea Scriitorilor, din Calea Victoriei 115, lansarea nr. 33 al publicației „Memoria - revista gândirii arestate” și a volumului memorialistic „În calea răutăților” de Claudiu Tanasiciuc. A participat un numeros public.

Au luat cuvântul prof. dr. Nicolae Constantinescu și prof. dr. Gheorghe Ceaușescu. Dl. prof. dr. Nicolae Constantinescu, în cuvântul de prezentare prilejuit de articolul lui Liviu Tudoraș consacrat repatrierii osemintelor generalului Nicolae Rădescu, a evocat personalitatea celui ce a fost ultimul Președinte al Consiliului de Miniștri înaintea datei fatidice de 6 martie 1945.

Cunoscut ca „un ofițer de cavalerie demn, sobru, necruțător cu impostura, înțelept în decizie și corect în execuție”, Generalul Rădescu, în alocuțiunea rostită la investirea lui ca Președinte al Consiliului de Miniștri la 6 decembrie 1944, „a militat în principal pentru restabilirea ordinii și disciplinei în țară, reprimând cu fermitate anarhia, reprezentată la acea dată de gărzile înarmate de comuniști”.

Dar lucrurile nu aveau să fie deloc simple, comuniștii și-au continuat planul de destabilizare a țării, incitând lumea la revoltă. Fisura avea să apară și în păturile conducătoare ale țării. Astfel „un grup de profesori universitari au semnat un apel cerând constituirea unui guvern F.N.D. Printre semnatari se aflau Traian Săvulescu, Constantin Daicoviciu, Dimitrie Bagdazar, Emil Petrovici, Eduard Mezincescu, Constantin Balmuș, Mihail Roller.

Parte din membrii Academiei Române, printre care menționăm pe Mihail Sadoveanu, Mitiță Constantinescu, C. Parhon trimit regelui „o telegramă prin care se desolidarizează de generalul Rădescu pe care îl culpabilizează pentru tot ceea ce se întâmplase”.

„Generalul Rădescu a ținut atunci la sfârșitul lunii februarie 1945 ultimul discurs la Radio București, în care un anticomunist s-a mai putut adresa națiunii înainte de a începe noaptea de 45 de ani a țării noastre. A fost pentru ultima oară când comuniștilor de import li s-a spus în față că sunt „fără neam și fără Dumnezeu” – cu viză directă la Ana Pauker și Vasile Luca.

Generalul Rădescu a fost sacrificat de un Rege căruia Vâșinski i-a bătut cu pumnul în masă și i-a trântit ușa, fiind silit să demisioneze în 28 februarie 1945”.

„Avem ceva de învățat”, se întreabă profesorul Nicolae Constantinescu, „din această viață de om obișnuit care a fost un fel de *primum inter pares*”.

„Singura concluzie carpato-dunăreană este că bietul om este mereu sub vremei”.

Prof. Gh. Ceaușescu mulțumește prof. doctor N. Constantinescu pentru evocarea pe care a făcut-o generalului N. Rădescu, o figură despre care nu s-a vorbit timp de 45 de ani în această țară și care astăzi se odihnește aici în pământul natal.

Și domnia sa continuă: „Vreau să completez aici un amănunt. Atunci când Vâșinski în acele zile fierbinți a bătut cu pumnul în masă în fața regelui, Palatul a căutat soluții, nu a fost numai o aplecare în fața lui Vâșinski, s-a căutat soluția, s-a încercat și rezistența și apoi a fost ipoteza unui guvern Barbu Știrbei în speranța că anglo-americanii vor sprijini un asemenea guvern întrucât prințul Barbu Știrbei avea mari relații în această lume. Din păcate ați văzut că s-a ratat, am văzut cât au valorat toate acestea. Vreau să fac o singură corectare, sigur că intelectualii români au fost divizați și au avut acea atitudine uneori nu foarte morală, și a dat și niște exemple d-nul N. Constantinescu, totuși eu pe Mihail Roller nu pot să-l consider intelectual.

Vorbind la această lansare a acestui număr al revistei Memoria vreau să readuc în memorie acea figură luminoasă, cea care a inițiat această publicație, Banu Rădulescu, dispărut dintre noi din păcate prea repede. Și mi-aduc aminte de momentele în care participam împreună la mitinguri, la emisiuni de televiziune, cât suflet a pus, la câte umilinte a fost supus, dar a rămas ferm și a scos această revistă care iată continuă. (...)

„Vreau să vă povestesc un lucru pe care l-am trăit spre stupoarea mea de curând, și anume: când a fost conferința OSCE-ului anul trecut aici la București, a venit o importantă delegație a Dumei de stat.

Șeful delegației Dumei de stat, în cadrul unei recepții la care am luat parte, m-a întrebat dacă noi românii suntem conștienți cât de mult îi datorăm noi lui Vâșinski. Asta este mentalitatea de atunci și de astăzi la Moscova, trebuie să fim atenți cu acest lucru.“

Amintind că în acest număr e un articol al Nicoletei Franck despre Regii României, prof. Gh. Ceaușescu subliniază rolul important pe care l-a avut Monarhia în realizarea unei Români demne, independentă și europeană.

„Noi trebuie să ducem mai departe bătălia și trebuie s-o ducem cu toate mijloacele. Memoria este unul dintre mijloace. Dar trebuie mai mult, am făcut greșeli impardonabile, nu este cazul acum să le evocăm, dar trebuie să ducem bătălia mai departe. Nu este în joc persoana noastră, este în joc mult mai mult, avem o datorie față de bunicii noștri, față de părinții noștri, față de noi înșine, față de țară. Și dați-mi voie să închei aceste scurte considerații, amintind o personalitate și unele cuvinte ale sale. Este vorba de Take Ionescu, supranumit Take Gură de Aur. În 1915, a ținut un discurs intitulat *Politica Instinctului Național* și care spune așa în final, citez cu aproximație, aceste generații sau să îngroape un vis milenar sau să construiască o țară atât de frumoasă încât vedenia ei mă smerește. Ei bine, noi suntem în aceeași situație. Sper că vom construi acea țară ca vedenia noastră să smerească în fața ei. Vă mulțumesc.“

Fundația Culturală Memoria, Filiala Hunedoara a organizat la sediul P.D. situat în Bdul Libertății nr. 2 Hunedoara, în ziua de 19 ianuarie 2001, un Colocviu Plastic cu tema „Politicul în arta și reconstrucția peisajului“, plecând de la sculptorul contemporan Richard Long.

Tema a fost susținută de artistul plastic Grigore Roibu.

Prezentarea a cuprins filmul realizat de Richard Long în Sahara în anul 1988, intitulat „Pietre și muște“, și o descriere succintă a vieții și operei artistului născut în 1945 la Bristol.

Au urmat discuții cu invitații subliniindu-se că arta a fost și este influențată de sistemul social, politic și economic în care se dezvoltă.

Colocviul s-a bucurat de un deosebit interes al participanților.

Constantin Zgâmbău

Unde sunt cei care nu mai sunt

„Catalogul“ celor uciși în temnițele comuniste

Așa cum am promis cititorilor noștri încă de la primele numere ale revistei, o dată cu încheierea publicării „catalogului“ celor uciși în temnițele comuniste, în nr. 33, litera Z, „catalog“ întocmit în principal pe baza datelor puse la dispoziție de neobositul cercetător Cicerone Ionițoiu (căruia îi mulțumim încă o dată, și pe această cale), precum și din alte surse, începând cu acest număr vom încerca să remediem – tot în ordine alfabetică – erorile și omisiunile ce s-au strecurat în text și care ne-au fost sesizate de-a lungul timpului, incluzând totodată și date noi obținute din alte surse de documentare.

Din păcate, probabil că nici acum nu vom reuși să remediem toate greșelile și lacunele „catalogului“, deoarece multe date sunt incerte, incomplete sau contradictorii – în funcție de proveniența lor.

De aceea ne cerem scuze cititorilor, precum și rudelor, prietenilor sau apropiaților celor cuprinși în „catalog“ pentru eventualele lipsuri sau inadvertente ce vor mai apărea în cadrul acestei rubrici, în speranța că pe viitor se va face lumină și în acest domeniu, cinstindu-se astfel memoria celor ce și-au pierdut viața în temnițele și lagărele comuniste.

ABĂCIOAIE Crișan – țăran partizan, împușcat de Securitate în timpul luptei din Munții Apuseni, în 1950.

ABĂCIOAIE Gheorghe – student, executat de Securitate, lângă Cluj, în 1949.

ABĂCIOAIE Leon N. – n. 3. III. 1923 la Vorniceni, jud. Botoșani, student la Cluj, a fost executat pe 8.II.1950.

ABĂLĂȘEL Dumitru T. – n. 7.IX.1935 la Focuri, jud. Iași, țăran, a fost executat (ca participant „la complot“) la Iași, pe 14.V.1954.

ABELES Alfons Oreste – n. 1899 la Ștefănești, avocat din Botoșani, membru PNL, a murit la Poarta Albă pe 14.X.1952.

ABIEDIN Ismail I. – n. 13.V.1896 în Grecia. Arestat pentru spionaj în urma unei înscenări de la Legația Turciei din București. Condamnat, a murit la Văcărești, datorită torturilor, pe 12.VII.1953.

ABRAHAM Arcadie Arpad I. – n. 16.II.1914, la Bixad, jud. Covasna. Preot catolic, a fost condamnat la moarte pentru complot după revoluția din Ungaria din 1956 și executat la Timișoara, pe 1.IX.1958.

ACHIM Petre – n. 1905 la Mărășești, Baia de Aramă, jud. Mehedinți, a murit la Midia pe 20.II.1953.

ACHIRILEI Iosif – preot ortodox din parohia Piatra Tăieturii, a fost împușcat din ordinul Securității în 1948.

ADAM Anton Gh. – n. 1907 la Luizi-Călugăra, jud. Bacău, agricultor, a murit în Colonia 5 Culme pe 21.IX.1952.

ADAM Constantin I. – condamnat, a murit la Gherla în 1963.

ADAM Cornel – comisar din Cernăuți, arestat în 1948 și ucis în timpul anchetei la Securitatea din Sibiu.

ADAM Ion – n. 1913, țaran macedonean din Cobadin, jud. Constanța, a fost ucis pe 18/19.VII.1949, în luptă.

ADAM Ion S. – n. 13.III.1913, fierar din Cobadin, jud. Constanța, condamnat pentru asociere la acțiunile grupului de partizani din Pădurea Babadag, a fost executat la Pitești pe 23.III.1950.

ADAM Marcel – n. 1905, a murit în închisoare în 1962.

ADAM Nicolae – preot ortodox din Răcățău, jud. Bacău, a murit la Peninsula în 1953.

ADAM Octavian Gh. – n. 28.VIII.1902 la Tansa, jud. Iași, condamnat pentru crime de război (imaginare), a murit în închisoare.

ADAMESCU Alexandru I. – n. 4.IX.1905, din Fetești, condamnat în urma unui proces înscenat la 17 ani închisoare; a murit la Aiud pe 4.IV.1962.

ADAMESCU Alexe – colonel, 53 de ani, a murit la Aiud în 1962.

ADAMEȘTEANU Cornel I. – n. 10.V.1905 la Milcovățu, jud. Giurgiu, medic chirurg la Spitalul din Tg. Jiu; arestat în 1959, a murit la Craiova pe 23.XI.1960, în urma torturilor.

ADORIAN Alexandru I. – n. 19.II.1896 la Abrămuț, jud. Bihor, a murit la Gherla pe 24.V.1953.

ADORIAN Tiberiu – originar din Tg. Mureș, a murit în închisoare pe 26.VII.1972.

ADRIAN Gheorghe – 54 de ani, a murit la Aiud în 1962.

AFTENE Constantin I. – n. 4.V.1889, a murit în închisoare în 1956.

AFTENIE Vasile – n. 14.VII.1899 la Valea Lungă (lângă Blaj), episcop greco-catolic cu studii la Roma, vicerector al Acad. de Teologie din Blaj, profesor de Drept canonic, protopop al Bucureștiului, militant pentru apărarea drepturilor Bisericii Române Unite. Arestat la 29.XII.1948, a refuzat să treacă la ortodoxie. A fost transferat la Mănăstirea Căldărușani, iar din 1949 la Ministerul de Interne, unde a fost torturat pentru a face mărturisiri despre unii membri ai Casei Regale, al căror confesor

era. Din ordinul lui Nicolski a fost închis la Văcărești, torturat și ucis pe 10.V.1950, fiind înmormântat clandestin în Cimitirul Bellu Catolic din București.

AGAPI Alex. V. – n. 30.IX.1897 la Iași, a fost condamnat pentru propagandă împotriva regimului, încarcerat la Jilava, apoi la Gherla, unde a decedat pe 18.VI.1963.

AGAPIE Vasile – n. 22.V.1881, colonel, originar din Iași, a fost condamnat în 1948 și a murit la Aiud pe 10.VII.1950.

AGARDI Francisc Șt. – n. 27.XI.1924 la Satu Mare, de meserie croitor, a fost împușcat în timp ce încerca să treacă granița în Ungaria, pe 18.III.1946.

AHMET Daut R. – n. 1.V.1888 în Bulgaria, arestat pentru contacte cu cetățeni străini, a murit în timpul anchetei la Ministerul de Interne pe 7.V.1960.

AIONESEI Constantin V. – n. 28.VIII.1899, din com. Voinești, jud. Iași, condamnat pentru că s-a opus colectivizării, a murit în închisoare în 1962.

ALĂZĂROAIE Dumitru V. – n. 16.X.1934, tâmplar, arestat pe 22.VII.1958 de Securitate, a murit pe 9.XI.1958, la penitenciarul din Timișoara, în urma torturilor din timpul anchetei.

ALBU Bucur B. – n. 14.IV.1910, din Rășinari, jud. Sibiu, contabil, a fost arestat pe 15.VII.1950 și a murit în timpul anchetei, pe 11.VIII.1952.

ALBU Ioan A. – 24.V.1909, la Lespezi, jud. Neamț, avocat, a fost arestat pe 10.V.1951, ca membru al PNT, și a murit la Cernavodă, pe 29.IX.1952.

ALBU Ion I. – n. 24.VII.1895 la Cuzâplac, jud. Sălaj, țaran, membru al PNL, a murit în lagărul de la Midia, pe 26.II.1953.

ALBU Ionel – n. 1916 la Brăila, avocat din Buzău, președintele organizației de tineret a PNT, candidat pentru Camera Deputaților la alegerile din 19.XI.1946. A fost arestat de Securitatea din Buzău pe 15.VIII.1949 și a murit în lagărul de la Midia în 1951.

ALBU Teofil – militar cu grad de fruntaș în armată, a fost împușcat de sovietici la Mediaș, în ianuarie 1945.

Notă:

Am primit din partea cititorilor noștri o sesizare în care ne atrag atenția asupra unei erori ce s-a strecurat în „catalogul“ (litera V) din nr. 32 al revistei noastre. Mulțumindu-le pe această cale și cerându-ne scuze pentru această greșală, facem cuvenita rectificare:

VĂLSAN (Niki) Nicolae nu a murit în temniță (cum a apărut în revistă), ci la mulți ani după eliberarea din închisoare.

În căutarea omului pierdut

Persoanele care ne pot da relații despre avocatul Dan Alecu, autorul „serialului” despre cercetașii României („Școala și elevii”, „Profesorul”, „Rezultatele școlii” – apărute în „Memoria” nr. 32, 33 și 34), una din personalitățile implicate în funcționarea și îndrumarea acestei organizații a tineretului școlar în perioada anilor 1912-1937 – denumită „cercetașii” –, sunt rugate să le comunice redacției noastre.

DI. Sabin Opreanu, președintele filialei Fundației Culturale Memoria din Băile Herculane, roagă pe cei ce l-au cunoscut și pot da relații despre tatăl său, Ioan Opreanu, să-l contacteze la adresa următoare: Aleea Licuricilor nr. 6, 1600, Băile Herculane, jud. Caraș-Severin, adresa redacției revistei „Memoria”.

Ioan Opreanu a fost internat la 20 ianuarie 1948 de Siguranța Lugoj cu ord. 1929/48. Nu se precizează condamnarea. La 9 aprilie 1951 se prelungește internarea cu 24 luni. La 4 decembrie 1954 este arestat de Procuratura Generală Nr. 2 pentru crimă contra clasei muncitoare.

Este eliberat la 24 octombrie 1956 conform adresei 10511/1224/196 a Tribunalului Militar Reg. II. Alte date nu sunt cunoscute, nici măcar locurile de detenție prin care a trecut.

Primum din partea dnei Daniela Bolocan următoarele:

04.02.2001

Stimați domni,

În nr. 32 al revistei Memoria apare la pagina 140 informația că Toma Vlădescu, scriitor și ziarist, a murit la Aiud. Această informație este greșită. Acum câțiva ani am găsit această afirmație care nu corespunde adevărului și într-o carte a domnului Ionițoiu, al cărei titlu l-am uitat.

Toma Vlădescu, cu care eram în strânse legături de familie a fost eliberat din închisoare în anul 1964 și a locuit în aceeași casă cu mine și cu mama mea, Sanda Georgescu, în Bd. Eroilor Sanitari nr. 5 (fost Bd. Petru Groza) până la moartea sa (cred că în anul 1974). Mama mea locuiește și acum la aceeași adresă.

De altfel, în anul 1968 a scris o postfață pentru biografia lui Dan Botta, care a apărut în vol. 5 al volumelor de scrieri ale acestuia, ediție îngrijită de soția lui Dan Botta, Dolores Botta, și publicată la Editura pentru Literatură în 1968, lucru ușor de verificat.

V-aș ruga să îndreptați informația eronată.

Cu cele mai bune gânduri,

Daniela Bolocan (telefax: 0049-0821-522342)

În vederea reconstituirii universului concentraționar românesc ne adresăm: foștilor deținuți politici, celor deportați sau strămuțați, foștilor prizonieri, dizidenți, foștilor anchetatori, magistrați, gardieni, rudelor, prietenilor sau cunoscuților acestora, oricărui altor persoane care au avut un contact nemijlocit cu detenția politică, cu rugămintea să ne furnizeze orice date privitoare la împrejurările arestării, ancheta, procesul, condițiile deportării sau locurile de detenție, condițiile penitenței (cazare, alimentație, torturi etc.), amintiri despre ei sau despre persoanele cunoscute, ori să ne semnaleze unele evenimente mai deosebite la care au fost martori.

Fiecare mărturie trebuie să respecte cu strictețe adevărul.

Aceste date fac parte din patrimoniul moral și istoric al națiunii noastre și nu trebuie să dezertăm de la datoria de a le face publice.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine autorilor.

MEMORIA

revista gândirii arestate

34 Editată de **FUNDAȚIA CULTURALĂ MEMORIA**
sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Calea Victoriei 133 - București - 1 - 71102 - România, Telefon: (40) 01/ 659 6563 - Fax: 659 6563

Secretar de redacție – ION DRESCAN
Viziune grafică – MIRCIA DUMITRESCU
Culegere – OANA MATEI

Tehnoredactare – LOREDANA-VIORELA CONSTANTIN
Pre Press – CĂTĂLIN GRAS – RH Printing
Redactor coordonator – GHEORGHE DEREVENCU

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. – P.O. BOX 33-57, FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39 telex 11995 – Piața Presei Libere nr. 1, sector 1 București – România.

Abonamente

- abonament curent (4 numere consecutive) – 40 de dolari SUA (sau echivalentul în altă valută);
- abonament de susținere – de la 100 de dolari SUA;
- Pentru abonații din țară**
- abonament curent (4 numere consecutive) – 100 000 lei;
- abonament de susținere – începând cu 200 000 lei;

Elevii, studenții și foștii deținuți politici, care își procură revista de la redacție, pe baza legitimației, beneficiază de o reducere de 30%, pentru un singur exemplar de uz personal.

Eventualii sponsori (de care avem atâta nevoie) sau cei care doresc să susțină material revista sau Fundația, o pot face prin donații. Donațiile se pot face prin conturile Fundației Culturale Memoria deschise la Banca Comercială (BCR), Sucursala sector 1 București, Calea Victoriei 155, bloc D1: Lei – 2511.1-1625.1/ROL; USD – 2511.1-1625.7; DM – 2511.1-1625.4; F.Fr. – 2511.1-1625.5; CHF – 2511.1-1625.3.

Apariția acestui număr
a fost sprijinită de:

ROMÂNIA
Ministerul
Culturii

Tiparul executat la S.C. **LUMINA**
TIPO s.r.l.
Str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2,
București, tel./fax 210.51.90

aparitie trimestrială
Nr. 1/2001

Lei 25.000

ISSN – 1220-6396